

The book cover features a dark blue background with a white grid pattern. A large, dark ink splatter is centered on the page. Below the splatter, there are several horizontal stripes in various colors: yellow, pink, light blue, and dark blue. At the bottom, there are several concentric circles in various colors (red, blue, green, purple) that overlap each other.

VLADIMIR GAJŠEK

DRUGA KNJIGA O MARIBORU

Stadimir Pijack

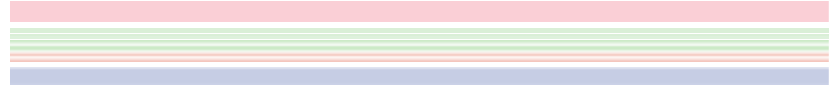
© **Vladimir Gajšek**, vse pravice pridržane.

© **INTELYWAY**, , elektronski spletni medij za širjenje umetnosti, razvoj kulture in napredek ustvarjalnosti, 2009, vse pravice pridržane.

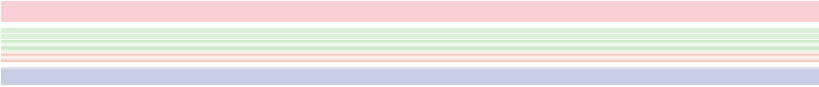
VLADIMIR GAJŠEK

DRUGA KNJIGA O MARIBORU

Lahko je izhlapeti ali živeti v Mariboru...

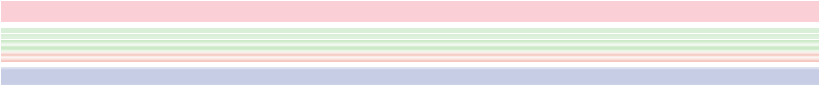
Le kdo ne pozna tistega malomestnega in domačnega občutka samoodtujenosti, ki se v vseh manjših in srednje velikih mestih pokaže kot poznanost mestnih znamenitosti in sploh poznanih oseb? Ampak tukaj se ja vsi poznamo, ne res, vsak z vsakim, vsak proti vsakomur, kakor z osebnimi zaimki in med njimi. Delavsko mesto Maribor je imelo svoj cirkus, kjer so pričakovali nenehno hlinjene spremembe, ki jih ni bilo. Odvečnost mariborstva je bila že kar otipna, kar je bilo nadrealističnega, je bilo namreč zamolčano vnaprej, ker pač ni bilo zgolj ljubljansko, kaj šele, da bi segalo kam dlje čez mestno obzidje. Za začetek slovenskega avantgardnega umetništva in pesništva so šteli v letih 1964/66 le tiste, ki so prisegli onstran Mateja Bora (Vladimir Pavšič, pravo ime) kot pesnika dvorne revolucije in sazujevca kritika Josipa Vidmarja na nekakšne telepatske projekte – kdor je bil zunaj slovenskega glavnega mesta "štajersko", pa itak ni bil ničkaj pomemben oziroma se je štelo, da je Maribor daleč kot Lorcina Kordova... Ko sem šel kdaj po mestu, so me vendarle tudi na vsakem koraku pozdravljali – poznali smo se in se med sabo pozdravljali – razen funkcionarjev, mimo katerih je šlo "delovno ljudstvo" vedno skrbljivo in molče. Ni me dajala usodnostna nevroza (nem. Schicksalsneurose, fr. néurose de déstine), po kateri naj bi se dogajala *druga avantgarda*, ki ni bila le partijska avantgarda delavskega razreda, z demonskimi upravnimi dejavniki, kar so tedaj morda občutevali ohojevci Marko Pogačnik, Milenko Matanović, Andraž in Tomaž Šalamun, tudi Izok Geister-Plamen, Matjaž Hanžek, celo Srečo Dragan, Naško Križnar in še kdo, med katerimi ni bilo nobenega Štajerca. Takšne hepeninge sem uprizarjal brez sena in poliuretanske pene z manekenkami sam doma, sicer pa tudi z nadrealis-

tično inscenacijo najrazličnejših sprotnih ready-made produktov, saj sem se najbolje mladostniško spoznal na nadrealizem in doživljajsko na Franza Kafko, če odmislim vpotegnjenost v fenomenologijo in eksistencialno življenjsko filozofijo..., poln nasprotij, ko sem poznal "arte povera" mariborskega ubogega proletariata. Nestrpneži niso marali, da me ljudje poznajo ali da me imajo radi: medtem ko so se privilegirano alternativni "konceptualisti" itak razkošatili celo mednarodno, sem večkrat, priznam, grizel gorke solze ogorčenja zaradi mariborskih razmer še v času kardeljevsko Titove Jugoslavije in prej, ko sem sodeloval v zborovskem petju, hkrati pa sem na klasični gimnaziji uvideval, kako gre primeroma bolj učiteljšnicam in učiteljšnikom.

Kaj pa je kdo že v Mariboru govoril primeroma o kakšnih Prešernovih in Kidričevih nagradah? Nenavadno je le, da so me sprejemali sproti običajni ljudje, ki so mi zaupali, kakor da jim prinašam čar demokracije po vzorih nekakšne stabilizacije. *Nova Obzorja* in *Perspektive* so revijalno živele zase, in ker sem bil znan kot mariborski "perspektivaš", saj se celo s kolegom nisem strinjal, da naj smrdijo potlej ukinjene *Perspektive* kot nekakšna crknjena mačka, sem se dodatno zameril – tem in onim. Sicer pa so se funkcionarčki mariborski itak samo vozili v urad in nazaj domov ali kam v motele in drugod na vasezaprta žrtja, pijačo in slavja: nenehljivo so slavili zmage in našli priložnost, da so jedli in pili na družbeno revolucionarne stroške, ko je "v ozadju" vedno kdo poskrbel s plačilom na "naročilnico", o čemer vse pa se je kvečjemu zgolj šepetalo.

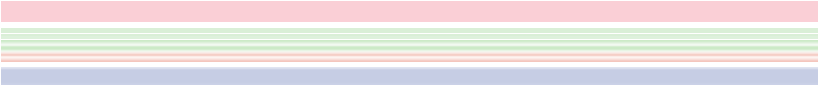
Mariborski literati, menim, smo bili skupno izključeni iz te in takšne mestnopolitične in republiške politične vrhuške, sploh iz vsa-

ke vasezavarovane združbe, ki jo je tudi varovala vedno rajda varnostnikov in plačano špicljaste udbe. O rafiniranem in manj rafiniranem preganjanju lepe besede izvemo ne le od Solženicina, ampak tudi od Osipa Mandelštama v njegovih izgnanskih pesmih. V slovenski socialistični maniri pa so se začeli brž povzpetniško preštrevati, se tehtati, kdo je popularnejši, boljši – vsak s svojimi pristaši in privrženkami v ozadju. Ni skrivnost, kako so nekateri uspevali, ker so imeli zagotovljeno prav takšno ozadje in vsakokrat "prave" prijatelje.

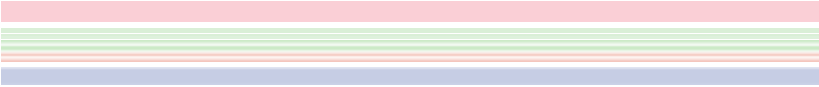
In tudi v času po 1. svetovni, ko je uplahnilo prvo navdušenje slovenske osamosvojitve, čeprav je ta osamosvojitvev bila le v sklopu navezave na Hrvate in Srbe, torej na srbohrvaščino, je možno ugotoviti, kako je v Mariboru zavladal prav tuji drugi živelj v jugoslovanski uniformi in je balkanski orel zamenjal avstroogrškega. Slovenstvo v Mariboru pa je še po 1. svetovni vojni ostalo strnjeno. Celo po 2. svetovni vojni se je zgodilo, da se je zlasti v novi literaturi pokazal novi rod: a skoro nihče ne omenja ne Antona Ingoliča ne Oskarja Hudalesa, kaj šele Milana Kajča ali Ludvika Mrzela. Maloštevilstvo slovenstva se kaže, kakor da je možno razumeti ves slovenski narod v okviru mariborstva: tukaj se poznamo domala vsi med sabo. So pa tudi takšni, ki so bliže oblasti in so nadvse uspešni - prej po združbi borčevske organizacije, potem v drugih oblastno bližnjih strukturah -, tako da nočejo več imeti opravka z nikomer, odtod pa se rojeva znano ničvredno zaničevanje, soljeno s ciničnim zasmehom in mrzlim odklanjanjem ter vnaprejšnjo ignoranco.

Ali je še možno živeti mestno prosto in nenadzorovano in tako, da se ne bi vsiljevali od zunaj, potlej pa bi človeka zavrgli? Živeti

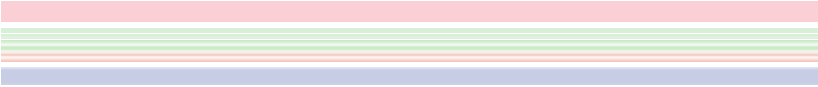
nekje na Štajerskem... V neki drugi deželi, le doma ne, kakor da je sramota, če ima pesnik svoj dom in se vživi v svoje družbeno okolje, v lasten jezik in napredovanje v kulturi.

Kajti življenje v *Neki drugi deželi* pač pomeni brezproblemsko in pesemsko bivanje, kakor da je prav to življenje "cvetober" moderno brezproblemske kulturne mestne predstavitve, kakor se je zgodila občinarsko leta 1964 ob partnerstvu z londonskim partnerskim Greenwichem. Prav nenavadno je, kako so se navzven nenadoma vsa nasprotstva zgladila, kako so mariborski literati pesemsko le sodelovali in jih je narisal portretno Janez Vidic... - razen nas mladih so videli zgolj sebe. In tako je bilo v socialistično tudi (lumpen)proletarsko občinarskem in meščuharsko samoupravnem Mariboru skoro zmerom, saj se je vnaprej vedelo, kdo bo zraven in kdo izrinjen, kdo bo občinsko akvarijsko rdečeoko politična ribica in kdo bo riba na suhem. Ko pa je notranjezadevno občinarstvo pesnika razosebilo v status NEZNANA OSEBA uradno, kakor sem doživel sam, tako da nisem imel več nobenih pravic v rodnem mestu, ne državljskih ne drugih pravic, kar je pomenilo, da bi me lahko ljudsko miličniški oboroženci odvedli kam v Sodno ulico in me mlatili za zaprtimi vrati ali uničili, saj zanje nisem obstajal uradno – tedaj pa je mariborska literarna neka druga dežela bila uresničena. Po stalinskem vzorcu, ki je ne le izpuščal imena, ampak je tudi retuširal fotografije, so tudi drugi izpuščali moje ime ter ga ponavadi vtaknili v kratico "idr.", torej med neke druge v neki drugi deželi. Samo da je bila priložnost, pa se je mariborstvo pokazalo, kako žive tudi med sabo morda sprti literati pesniško v eni sami vsevšečni slogi, ker je knjiga bila natisnjena občinarsko politično – dvojezično. V tem primeru so predstavljali mariborski pesniki tisto navzven izpri-

čano politično laž, tisto kompartijsko idejnost jugoslovanske revolucije, ki je prikazovala, kako da je v mariborskih razmerah ne le vse zgajeno in brezproblemsko, marveč se lahko meščuharsko pojavljajo kot občinski pesniki le in zgolj eni – tipično slovensko drobtinčarstvo je spet bilo potrjeno. Ponavadi sem celo izvedel, da so se zgodili tudi dogodki, ki jih sploh ni bilo, kar kaže na določno siceršnje kafkovstvo in kanclijsko vzvišeno in brezosebno depersonalizacijo, ki je itak bila značilna za kulturno mariborsko politiko in še posebej za "svobodno menjavo dela": svobodno ali poljubno so menjavali dela, ki so jih morda celo kdaj namerali opraviti, a bilo ni v resnici nič storjenega, razen če se šteje za delo, da so kdaj hodili na kakšne sestanke in sestankovali iz ene praznine v drugo ter vzbujali s tem frustracijsko literarne praznine navzven in v črne luknje v ustvarjalnosti. V resnici se v antologijsko dvojezičnem zborniku *Neka druga dežela – Some Other Land* (leta 1964) pesniške sedmerice, ki je imela registrirano osebno izkaznico s stalnim bivališčem v Mariboru in je bila tudi vsa po službah, sploh ni predstavil Maribor, še Slovenija ne, šlo je marveč očitno zgolj za službenost v službenosti.

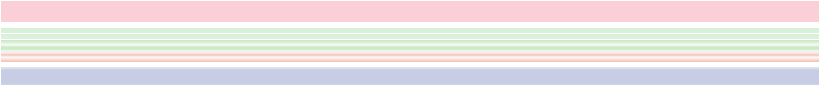
Uradno so lahko sodelovali v javnem življenju navzven samo tisti mariborski, ponavadi tudi drugi slovenski literati, ki so imeli stalno zaposlitev in so bili potemtakem vseskozi tudi preverjeni – v tem času je bil na Založbi Obzorja gotovo zaposlen tudi nekaj časa potem samoumaknjeni pisec, če se ne motim. Socialistično samozavestni in občinarsko zaposleni pisci so lahko za svoj mili samoupravni Maribor storili nekaj – pokazali so, da ob redni službi nedeljsko in sicer pišejo, tako kot je ponavadi sen slehernega novinarja, da bi "postal pisec".

Ukvarjanje z nekakšnim pisanjem je veljalo kvečjemu za svojevrstno čudaštvo, potlej pa so kdaj lastni zamerili, da sem bil nadrealist in gotovo "čudak" že zato, ker sem bral sv. Avgušтина Confessionse v izvirniku, Katula, Properca, Tibula, Ovida... v izvirniku, pa tudi sem členil nekaj let Sofoklejevega *Kralja Ojdipa*, ki sem ga "naštudiral" v izvirniku, da o francoskih simbolistih ne govorim, kaj šele o nemški liriki in literaturi. In vse to sem bral in premišljal "neformalno" – niti objavljali niso, češ, koga pa že zanima neki Sofoklejev *Kralj Ojdip* ali latinska lirika, nemški avtorji pa so bili itak že nekako vnaprej sumljivi, ker so bili "Nemci"..., pa še v "avstrijskem" Mariboru povrhu. Res pa je, da vsaj v Mariboru niti mladostniki nismo vedeli za Teharje in ne za kakšne dacahuske procese..., kvečjemu je kdo kdaj kje govoril o onemle Borisu Kidriču in o viničarjih ter o kulaških procesih, pa še to le mimogrede in nekam bolj naokoli, prostovoljno vstopanje v kmečke zadruge je bilo namreč mestu tuje.

Literatstvo je v Mariboru delovalo večidel složno, ko se je bilo treba umakniti in požreti debel cmok politično vódene in vodéne neslanosti – zato so tudi največkrat izpuščali nikoli uradno zaposlenega pesnika Miroslava Slano, temu so tudi uprizarjali svojske sodne občinarske procese in mu komunistično grozili, bodisi zaradi aforizmov ali zavoljo romana *Proletarec*... Pisec Severnega sija je bil primeroma vedno iznajdljivejši od Slane, četudi je bil tipični proletarec, pa še studenško obrobniški povrhu. Slani se pozna, da je s kmetov doma, spet komu drugemu, da je mestni otrok.

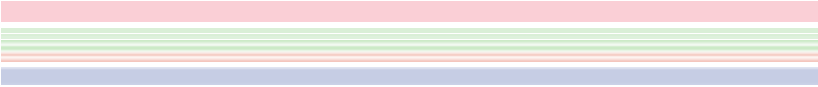
Šele v Mariboru je vsakdo od meščanov s stalnim bivališčem prav tukaj lahko izvedel, da prebiva pravzaprav v neki drugi deželi,

torej v izumljeno zaumni deželi socialistične sreče in uspeha, skratka v živi Utopiji in samopresežno kot ko v risanki kdo sebe za lase povleče navzgor. V takem ozračju se je dogajala literatura vse dotlej, dokler ni bilo konec zmigovanja z glavo in večnega malomestnega kimanja, ko so se našli tudi takšni, ki so kdaj malo zakolcali, malo zakleli, pa še to potihoma in kakor da ne zares in v cankarjansko hlapčevskem uporništvu. In kam naj bi mesto z rojenimi bohemi? Naj bi nas zbrcalo na smetišče in na odpad – kaj ne bi tudi tam znali zaživeti v svojem odročnem sobivanju in bi se naučili spet govoriti in pisati po svoje? Institucija avtonomne umetnosti se je zdela še vedno estetsko usmerjena, toda subjektivizem se je vrgel prej v ezoteriko kot v soglasje.

V današnjem naklepanju, da bi prišlo vsaj do sporazuma med bivšimi preganjavci in žrtvami, si ne drznejo niti prav omeniti, kako je bilo, marveč se navidezno spravljivo nasmihejo in dihajo kabinetno uradno. Človek se težko sprehaja po svetu s prijateljskimi noži v hrbtu.

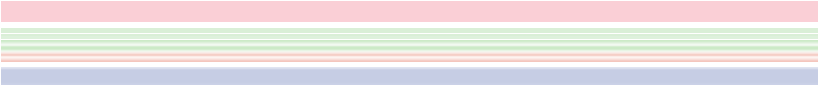
Družba kot vladajoči "razred" ali klika si je prav v Mariboru in jugoslovansko znala vselej zagotoviti oblike nadzora, s katerim je vpeljevala prepoved prave informiranosti. S tem se je preventivno zavarovala, kakor da gre pri vsaki "transakciji s korupcijo", kot se je reklo, in ob vsakem avtokratskem odločanju čes za mestno tajnost, če ne kar za državno skrivnost. Kljub temu, da je prav Maribor potreboval ljubeče nege in pozornosti, so mestno zgodovinsko pot spremljale večidel dokaj hude prizadetosti. Kakor da bi bilo mariborstvo duševno manj razvito v primerjavi z drugimi socialističnimi jugoslovanskimi mesti, so mariborske ljudi trenirali v socialistični poslušnosti in za čimbolj nevidno opravljanje

poklica. Izjemnost takega mesta je potrebovala zategadelj tudi posebno oskrbo, in ni nenavadno, da je bilo mariborsko mesto najdražje v SFR Jugoslaviji, zdravstvena, pedagoška, prometna, prehranjevalna, trgovska služba... pa so bile odrinjene kot nekaj manjvrednega.

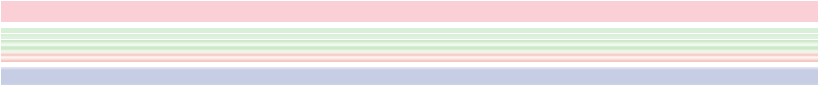
Duhovnost so spreminjali sproti v poobčeno megleno nevednost ter v vsakršna ugibanja, kakor da so politiki prvi potrebni kot manjrazviti posebne zavodske oskrbe. Mariborska družba se je vendar v celoti morala seznaniti o pojavi politične "drugorazrednosti" in duševno funkcionarske manjrazvitosti, kot se je seznanjala sproti o potrebah klike v posebni "samovzgoji" ter socialne in medicinske skrbi za prav tako prizadete osebe. To, da je moral biti Maribor v SFR Jugoslaviji manj razvito mesto, je bilo znano že leta 1945 in kakšnih pet let potem.

Komunajzarska geneza se namreč v mestu vendarle ni prijela, nekako jugoslovansko izobčeni meščani so se med prvimi v jugo-socializmu začeli zanimati za satelitsko tv in kabelsko tv, za računalništvo... S tem pa ni bilo več v ospredju duhovno delo, ampak ekonomizacija in računalništvo. Ko se je začela softverizacija, se je spremenil smisel duhovnega dela s tem, da se je sistem vrednot razširil iz regijskih provinc na novo kakovostno raven. Informatika, kakor obstaja od vpeljave računalništva v slovenski svet, je prispevala k hitremu sporočanju, vendar samo s posredovanjem relevantnih informacij. V svetu mariborstva se je že dovolj intelektualiziralo, da smo mogli vsaj govoriti o konvencionalnih znanih avtorjih manj šolsko, omenjali pa smo takšne, kot so: Th. Stearns Eliot, Allan Ginsberg, James Joyce, Franz Kafka, Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Izak Babelj, Marcel Proust, Thomas

Mann, Osip Mandelštam, Ortega y Gasset, Gottfried Benn, Bert Brecht, Martin Buber, Romano Guardini..., saj smo se navezovali na prav takšne *modernizme*. Pri vsem pa so hoteli "družbeni dejavniki", naj bi pisali literaturo v smislu: "nič nas ne sme presenetiti"... Razumeti 2. tisočletje in 20. stoletje je slovensko in mariborsko še posebej pomenilo, da se je moral človek dobesedno odtrgati od veljavnih družbenih vzorcev, se vrniti k nadrealizmu ali vsaj k Lautréamontu, k francoskim simbolistom in h klasiki, da je ostal aristokrat duha, pa četudi ponošen in kakor nekje zavržen kot zadnji kup intelektualnega smetja. Še danes se ne morem naposlušati očitkov, kako da nisem pisal "popularne" literature, tako kot "počnejo" vendar sami uspešni avtorji, s katerimi pa sem se, začuda, celo dobro razumel, pa naj je bil proletarsko čepičasti Miško Kranjec v baretki kot kakšen velikopólski sezonski arbajter ali Ivan Potrč, ta vedno s svojimi težavicami in nergaško, ali prijateljski Ciril Kosmač, ki je znal vsako reč obrniti v duhovito iskrico, da se je srce smejalo... ali ljubi Anton Ingolič, ki se je hotel držati na eni strani "profesorsko", na drugi pa je vrel iz pisateljskega navdušenja nad besedno umetnostjo. Aristokrat duha v proletarskem mestu, res čudna mešanica umetništva in življenja!

Ko se je zgodilo, da se je slovenska zavest v literaturi utrjevala po svoje prenovljeno, je Herman Vogel izdal pesniške knjige: Razdalje rastejo (1968), Ko bom Bog postal (1970), Romantika je iz groba vstala (1974), Osoje (1977). Kdor je poskusil ozavestiti in osmisliti nihilizem, je naletel na mino, kot se reče. Tukaj opomnim, da je prav Herman Vogel prevajal dokumente Russelovega razsodišča leta 1971 (Tribunal Russel). Celu ustvarjalno delo in literarno ustvarjalnost so prikazovali odtelej kot obdelavo infor-

macij, s katero je možno povsod že manipulirati, jo poljubno reinterpreterirati, jo skenirati in internetizirati. V času digitalne tehnike, ko se slovenski tv sporedi odprejo s kartico in posebno satelitsko anteno odprto Slovincem na Koroškem, ki da so oddaljeni kakor kje na Novi Papui, se omogoča digitalizacija vidnega polja, čeprav zlasti z s plačanimi oddajami rtv Slovenije: literarnost je tukaj obsežna, kolikor je vključena sicer vsaj dve uri (Od 18^h do 20^h) zastoj v oddajanju. Tako se je pojavila tista glamurozna elita še celo v večstrankarskem sistemu suverene republike Slovenije, ki nedvoumno programira nove pogoje za vsako novo možno zlorabo prisvojitve tuje duhovne lastnine. Digitalizacija svet globalizira tako, da ga poosebi. In ko je poosebljena poezija, se lahko digitalizira pesnike. Zdi se, da je napočil čas skrajno brezobzirnega, zagrizeno tihega boja po načelu: kdor pride pred, pred melje. Ali pa si naj vsakdo čimprej utrže svoj kos mesa z žrtve kot kakšen mrhovinarček, dokler se ne zasiti v svoji slavi in malenkostni zamerljivosti med bevskljanjem ali hijenskimi smehci naprej. Saj so bili vendar vselej dovolj *samozadostni*, da bi bili morda drugačnejši le kot grupaši. Opazil sem pač, da so bili grupaši vsak zase kakor ne le duhovno skopljeni, ampak tudi povsem nemočni in v zadregi, brž ko pa so bili "skupaj", namreč "naši", pa so si privoščili...

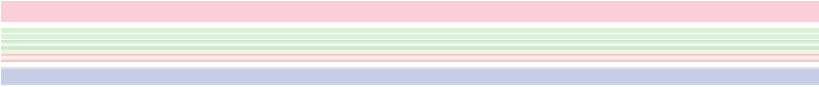
V primerjavi z ljubljanstvom je bil mariborski objavnostni odnos podobno večslojen: takoj ko je katera od izbranih, med seboj povezanih skupin kot "združenje" bila na oblasti in imela možnost odločati, je odločala le v sebilastnem interesu. Dejansko so bili lastniki informacijskih sredstev, tiskarn in založniških hiš, časopisnih podjetij in že elektronskih medijev udobomafijsko določeni vrhovi, ki so životarili rajsko "samurajsko" zase, ves čas

pa pod zvestovodjevsko balkanoidnostjo SFR Jugoslavije.

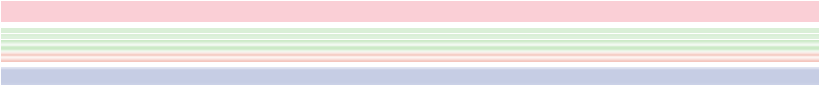
Zdi se, da je peterica Skupaj bila možna bolje vplivati kot kateri od svobodnih umetniških poklicnih besednikov posamič, vendar je bila na slabšem od Podružnice Društva slovenskih pisateljev. V ljubljanstvu se je zožilo odločanje vselej še ožje, namreč ponavadi na nekaj oseb, pa naj je šlo za javne medije obveščanja in "družbenega osveščanja in za sporočilno tehniko ter zaposlenost na televiziji, radiu in časnikih - ali za revije... Kajti uradni položajček pa je le uradni položajček, ni kaj tukaj, samo da sede in je plačano, pa se pokaže, kdo je s kom in katera je s kom, čeprav celo "nedolžno" in duhovno razdevičena brez kapljice krvi, tako kot tudi ponavadi "pišejo" zgolj s črnilom.

Vprašal sem se, kdo od slovenskih pisateljev še ni bil nikoli v Mariboru, saj je gotovo, da so bili vsi kdaj v Ljubljani – Ljubljana je imela vedno prednost, celo tedaj, ko je bila še slovenska "dolga vas", torej še na začetku 19. stoletja. Znano je bilo v ožjem socialističnem centralnem, danes bi rekli -prestolničnem- pomenu, da mnogi nismo smeli niti blizu biti niti omenjeni na slovenski tv, razlogov pa je bilo tudi neštevilno. Ni bilo pomembno, da sta bila južno po poreklu češ v Beogradu rojeni prozni in dramski, levo-sučno usmerjeni pisec Dušan Jovanović z znanimi *Norci* ali pisatelj Marko Švabić s knjigo *Sonce, sonce, sonce*, kakor da je jugoslovansko poreklo šele vzorno za slovensko literatstvo. Največkrat so prišli odnosno odgovori tako, kakor da je vsak, ki bi se od pisateljev pojavil na malih zaslonih, dovolj nepomemben – zato pa se je lahko v nanizankah dogovorno ves čas pojavljal Aleksander Marodić z malomestnimi jugoljubljanskimi in samoupravno hišnosvetnimi štorijami, torej pisec, ki še slovensko ni prav govoril;

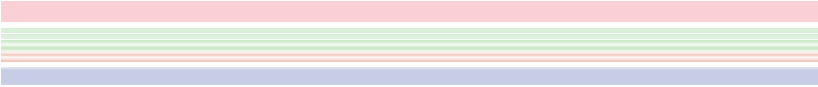
podobno je bilo z uvoženim režiserjem Antonom Martijem. Kar je bil Aksentijević v slovenski narodni skupščini samoupravnega jugosocializma, je bil dobrodošel na tv vsak, ki je le dovolj komunistično ustrezal merilom socialistične samoupravne javnosti in rafinirani prisili. Obenem pa so dovolj ustrezno uspevali na tv avtorji, za katere se je razglašalo, da so češ odrinjeni, pa so v resnici bili ljubljansko povsod prisotni – med take spada primeroma bolj kot gotovo sadistični ali biopatološko artistični prozaist, dramski in mladinski pisec ter scenarist, po enodejankah iz enobeja v Črnomlju tematizirani Vitomil Zupan.

Vse pozicije v kulturnopolitičnih ozirih in uredništva, razen študentskih, so bila *določena* po vodstvu družbenopolitičnih organizacij, kar je veljalo še zlasti za besedo, kajti napisano ostane. Ne gre za občasno solidarna soglasja in popuščanje, za medsebojnost, kajti v medsebojnem žrtju ne more vzdržati nobena, tudi ne kulturna socialnost, ampak je socialistično samoupravljanje s svobodno menjavo dela in drugimi ukrepi *vnaprej* določalo tiste ekipe in tipe, ki so ustrezali vsakokratni komunistični vrhuški - v mestu, saj bi naj bili javni mediji samo glasila politične moči in režima. In ker je ostalo le, kar je bilo objavljenega, so ostanki zgolj odzunanji – kakor da ne bi nikoli živeli v mestu prijatelji, ki so pozabljeni ali celo naklepno izrinjeni iz objav. To je tudi druga resničnost, nekakšna druga realnost ne le mariborstva, ampak povsakdanjenje istosti, ko so grupaši med seboj, le da ne priznajo drugega mimo sebe. Na koga pa bi se naj človek božji sploh skliceval v Mariboru? Na anonimno industrijo in zamudniško delavstvo, na svoje profesorje, na zatrto in nepriznano duhovščino, na politično emigracijo, ki je niti ni nihče poznal, mar spet na vsakokratne mestne funkcionarke in funkcionarje, ki so živeli v svojih

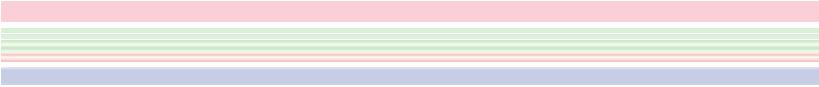
steklenih gradovih, morda na založnika Jožeta Košarja...? Saj je kontinuiteta vsaj ideje modernosti bila mestno zakoličena med samimi nenehnimi omejitvami, češ da vzpostavljajo "negacijo negacije", potem pa se potrjujejo kot oblastna nova in brezprizivna "alternativa", torej kot nekakšna neromantična romantika in solzavost krokodilov. Socrealizem je imel namreč svoj lastni *totalni realizem* za edino vodilo, vendar ni nikjer (re)definiral, kaj sploh realno je: brž ko si se namreč dotaknil tiste realnosti, si se vtaknil v blodnjavo zablodo ali kvečjemu v abotno povprečje izmišljenih ideologemov. A šele tukaj je mogoče vendarle razumeti, kako je Stephanu Mallarmeju uspelo zlomiti "Gesamtkunstwerk", kar je veljalo tudi za slovenske socrealistične pozicije, še zlasti za resnico meščanov, ki so hoteli postati ničvredno vzvišeni. Socrealizem preprosto ni imel svoje lastne oblike, ampak zmazke med vsebinami: od ene "etape izgradnje socializma" do druge, vendar tudi v socialistični kulturi in svobodni "menjavi dela", ko je bilo eno delo zamenljivo z drugim, kakor so pač tudi rotirali sami socialistični mariborski funkcionarji z enega dela na drugo oziroma iz enega brezdelja v drugo. Prav temu se je reklo "bizantinizem".

In ta pojem je bil uporabljen vedno zaničevalno spodaj, veličastno pa zgoraj, med vodilnimi, koderkoli so že bili, od informbiroja z znano *Zgodovino VKPb* do rdečearmejskih titoistov ali celo do obsodbe Harryja Trumana, ki da si je bil čisto sam kriv, da je 3. 4. 1948 podpisal ukaz o pomoči evropskim državam v znesku kar 5,3 milijarde\$USA, svoj delež pa je tedanja "jugoslavija" mrzlo in nabodrena zase ob drugih deželah vzhodnega bloka zavrnila... Kakšen bizantinizem hohštaplerja, ki je zavrnil pomoč, ko bi si lahko vendar gospodarsko opomogli! To je tudi bila tista druga

realnost realsocialistične politike, ki je uvajala kasarniški esteticizem in mrzle smehljaje aparatčikov in zlobnih privoščljivcev, ko je vsak projekt knjige bil zalučan proč, namreč z vsebino vred. Edina knjiga, ki je kaj veljala v komunizmih, namreč ni bilo kakšno Sveto pismo, ampak je bila knjiga vseh knjig le partijska knjižica... Logiko napredovanja so razumeli samo in samo po partijski knjižici – tudi v mariborskih okoljih.

Radio se je hvalil, kako da je "intimni medij", ki seže v zadnjo vas – v resnici pa ni smelo biti nobene privatne radijske postaje, ki bi oddajala svojo glasbo in svoje, tudi lokalne novice, kakor smo gledali primeroma v ameriških filmih. Še strožje je bilo urejeno s slovensko televizijo v celoti, kjer je bila idejnokomunistična zvestoba revoluciji razumljena vnaprej kot pogoj za zaposlitev in objavo. Kar ni bilo za objavo celo med "svojimi", pa so prestavili tudi posneto v "bunker". Pri tem so oblasti pretiravala v rušenju medsebojnosti do nevzdržnih pogojev: ko so nekoč pooblastili pesnika Slavka Kočevarja Juga v neko politično funkcijo – ob njegovi zaposlenosti na Radiu Maribor – in je nesrečni prijatelj, vedno dobročudni Slavko Jug začel strogo trobiti čez ustvarjavce, kako bomo morali pisati in nam javno groziti, sem mu napisal osebno protestno pismo – na pisalni stroj – zanalašč z rdečim trakom, pač zato, da sem mu pojasnil, kako je rdeč in nevaren in naj se temu odreče, že zavoľjo prijateljstva in umetniške besede. Odveč bi bilo pojasnjevati Slavku Jugu, kaj so literarno hoteli izraziti meščuharski srednjeslojci v socialni tematiki, ki je zanikala tudi lastno narodnost na način "jugoslovanščine" in kvaziliberalne mentalitete, torej kmetsko še pri srbskih piscih Jakovu Ignjatoviću, pri znanem zdravniku Lazi Lazareviću in Simi Matavulju, prej pri Đuri Jakšiću in Lazi Kostiću, sicer pa pri slovenskih

Janku Kersniku in Ivanu Tavčarju, kakor pri hrvaških besednikih Vjenceslavu Novaku ter pri Ksaverju Šandorju Đalskem ali Anteju Kovačiću. Na javni udobomafijski obračun z mariborstvom in umetnostjo nisem mogel gledati drugače kot na dodatni pritisk: pojasnil sem Slavku Kočevarju Jugu, da se bo ustvarjalno sam kastriral, če bo preveč rdeč in nas zamoril z nekakšno socrevolucionarnostjo in drugimi režimskimi pravovernostmi. In prav Slavka so izbrali, prav njega, ki je bil dobre čudi in sploh dobra duša! Potlej je bil nekaj časa Slavko Kočevar Jug name javno jezen, vendar me zavaljo osebno protestnega, rdeče natipkanega pisma ni predal udbi in sodišču, je pa dele pisma citiral na mariborski socialistični zvezi – mariborsko delavskega - ljudstva in partijno, ko so njihove osnovne organizacije imele sestanke proti meni.

Politična publicistika? Saj vem, kako pokvarljivo blago... in kmalu zaudarja in se potlej izdiši v drugo zanemarjanje in človeško oholo brezbriznost. Podli politični ali oblastno rafinirani udarci so bili vedno nizki, saj je avtor običajno vedno *šele iz druge roke* in kot po naključju izvedel, kaj da se napleta proti njemu in še tega ne, ko je naletel na zid in neprobojnost ter vnaprejšnjo, kdaj celo zaigrano zamerljivost, vsakokrat pa na zavrnljivost, še zlasti v primeru, ko za sabo ni imel nobene osnovne organizacije družbenopolitične organizacije:

...torej če ni imel za sabo partije – Zveze komunistov Jugoslavije ali podružnično slovenske partije, nastale že leta 1919/1920 v Beogradu pod Filipovičevim vodstvom, sicer pa na novo na sestankovanju nekaj tipov, ki so si omislili zakotno tovrstno kompartijo 1937 gostilniško na Čebinah, preimenovali pa so Komunistično partijo Slovenije v skladu z balkansko beograjsko vrhuško

leta 1952 v bizantinistično hlapčevsko Zvezo komunistov -,

...sindikato - ki so,

...preimenovani v revolucionarno Zvezo sindikatov Jugoslavije, izhajajočo iz programa Zveze komunistov Jugoslavije, tudi s svojim državno-izvršilnim organom kot s(o)v(j)etom ter z "neposrednimi interesi delavskega razreda" in kar je še bilo logo-rejno grozavih fraz o razrednih sindikatih, za razliko od kartelov, bili politično vmesni -,

...szdl - ali tako imenovana Socialistična zveza delovnega ljudstva [prej delovnih ljudi] Jugoslavije, organizirana od beograjske nadzorne vrhuške do sleherne krajevne skupnosti, ki bi naj vsakogar "združevala" v "najširšo obliko družbenopolitičnega organiziranja in delovanja" in kamor so bile vključene vse odrasle osebe po načelu "freiwillig muss", torej prostovoljno primorano, vodstveno komunajzarsko zrasla "organizacija" iz ljubljansko privatne osvobodilne fronte doma pri Josipu Vidmarju na Večni poti 5 -,

..."mladine"- slovenstvu docela tuje organizirana združba leta 1942 kot Savez komunistične omladine Jugoslavije [SKOJ] v Bihaću, do leta 1953 Ljudska mladina Jugoslavije, odtlej do 1975 Zveza mladine Jugoslavije in do proslulega zloma SFR Jugoslavije poslej spet imenovana pravoverno komunajzarsko Zveza socialistične mladine Jugoslavije, tudi delujoča znotraj jugosoldateske nadzorno kot partijnost, čeprav je bil avtomatsko v to neslovensko in primitivno združbo samovoljno "družbeno" včlanjen sleherni mladinec in sleherni mladinka,

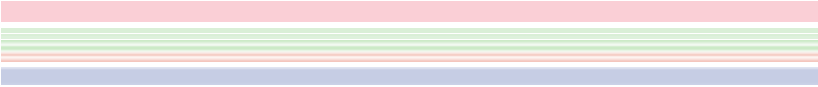

..."borcev" -.

Posnemaštvo in sposojanje vsakršnih socialističnih fraz se je splačalo, saj je bila preplačano poplačana vsaka slepa poslušnost kompartijskim smernicam in tehnično-udbovskemu spoznavanju "terena" in ko je bilo kakor v avtistično mehničnem izvajanju ideologije poplačano sleherno pasivno sprejemanje sužnjosti. Povsod se je zdelo, kakor da mora ustvarjalni človek žreti pomirjevala, politične grenke tabletko, potem ko so ga dražili in čez vse izzivali.

Kaj vse pa sem šele izvedel o sebi, ni da bi govoril, ko je pošiljala name udbomafija zapite špiclje, da so mi "sporočili", lažnoovaduški plačanci, kaj si misli "oblast" o meni, vendar sem jih vedno brž disciplinirano nagnal ter so se tudi morali nemudoma umakniti. To ni bilo več podobno kakšnemu Bretonovemu *Nadrealističnemu manifestu* (*Manifeste de surrealisme – Poisson soluble*, leta 1924) niti v sanjah ali v telesu "telohraniteljev" zgodovine..., tudi če so "zagovarjali" prosluli Marx-Engelsov *Komunistični manifest* (leta 1448), da bi le omejili avtonomni prostor umetništva.

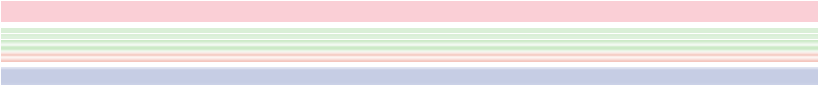
Pesnik in publicist Ljubstave daleč in v blatu, ki ga je spremljala končana Višja pedagoška šola v Ljubljani in učiteljevanje v Zavrču in Središču ob Savi ter je študiral tudi na Visoki šoli za politične vede, je ob napadih socialističnega mariborstva zapadel kdaj v tesnobna stanja in čustveno nabito vasezaprtost, ki so jo spremljali občutki praznine, saj so v njem lomili domačijo in novinarski ponos. Kadar je bil ta pesnik v slabotnem stiku z drugimi kot literarno kontaktna mariborska oseba, ko je inhibiran težil k osamitvi ali je celo kdaj begal in se zatekal k pijači, ni bil disocialen, marveč se je v svojih depresivnih stanjih brez posebej izražene

razloga zanje oklepaj kot izgubljeni oče svojih otrok, pesnik se je oprijel svojih pesmi – pomislim, kako je depresijo brez potlačitve govorila Ana Freud, ko so se pri depresivnih mamah kazale psihopatske slike šele čez leta, saj so delile skupaj z otrokom v zadnji dobi razpoložensko naravnost: podobno je s pesniškim ustvarjalcem, ki se v svoji stiski oklepa le še svojih pesmi. Včasih se je zdelo, da je Forsta kakor skrivač: potegnil se je vase, jezen na ves svet, ker so vključevali v avantgardizme vse drugo, le nje-ga ne. Bil je med redkimi, kamor smo šli ali ko smo si prebirali pesmi... V socialno-političnih okvirih modernizmov pa se je Forsta odrekel idealu vnaprej programirane svobode: kadar je naltel na mariborske profesorje, se je nekako znašel v zadregi.

V domala vseh mariborskih krajevnih skupnostih so bili vodilni predsedniki kakor po "družbenem dogovoru" vnaprej določeni upokojeni oficirčki jugosoldateske, tam tudi kompartijski sekretarji, upokojeni udbovci ali vsaj "borci". In bo kdo pravil, kako da je bilo kaj *slovenskega* v urejanju mariborskih javnih zadev, saj so se bali najbolj "globalizacije" že takrat ter so prisegali na zgolj "lokalnost", ampak na lokalnost, kjer so vladali sami, ker so imeli škarje in platno pač tudi le sami. Že zaradi znane jugoamentalitete in štajerskih vedenjskih in kulturnih vzorcev slovenstva je prihajalo kdaj do nesporazumov, kajti že v krajevni skupnosti preprosti mariborski ljudje, celo podeželanski prišleki, niso mogli razumeti, da je lahko oblast tako zelo jugoslovenarska.

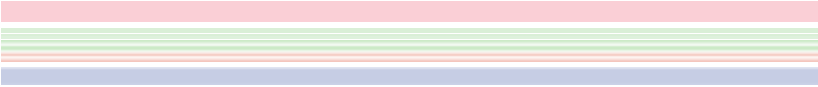
Morebiti so prav zato slovenske založbe vneto in oblastno vdano prevajale domala vse jugoavtorje, pa ne tistih, ki so pripadali posebej avstroogrski monarhiji, torej tiste iz Hrvaške, Vojvodine in iz Bosne, razen kolikor je bila Jugoslavija vseskozi morišče

narodov. Ta naklonjenost "jugoslovanstvu" se je ponekod kakor ohranila še v novo tisočletje...? In mešani zakoni – mar niso gledali na čefurje-jugoviče vendarle naposled nekako drugače? In so bili brž "rdeči" kot rdeči klerikalci skupaj – a brž hlapčevski, ko so se pokazali pred jugoviči... Sprva so opravili z mariborskim avstrijstvom, ki so ga dobesedno zradirali, potem pa so se oklicali za jugoslovenarsko "bratstvo in edinstvo" ...

Jugosmerne slovanske in tradicionalno protislovenske težnje so bile upoštevane sicer že pri Franu Levstiku, ki je bil skoro in prav kot "Fran" prepričan, da bo v slovenski literaturi prevladala jugoslovanščina, podobno kot je bil prepričan po svoje pri Hrvatih August Šenoa in pred Dušanom Jovanovićem že Jovan Jovanović Zmaj. Vendar ne gre jugoslovenarske zvestobe preprosto enačiti z mešanimi zakoni, kakor se je v takšni zakonski zvezi z družinskimi razmerji znašla slavistka in pisateljica Nada Gaborovič, znana po prozah: Jesen brez poletja (1961), Kali prihodnosti (1962), Seženj do neba (1965), Ne samo jaz (1966), Kariatide (1969), Vsaka noč mine (1969), Seme (1974), Zvezdni prah (1974), Objokuj jutro (1975), Dober večer, veselje (1975), Kukačji sneg (1977), Razdalje (1980) in z radijskimi igrami. Gotovo Nada Gaborovič ni imela v jugoslovanskem zakonu nikoli takih težav, kakor jih je razkrila primeroma v mešanem zakonu Azra Širovnik, opisane v romanu Bog ima živce. Bilo bi nepravilno, ko bi kdo mariborsko vrnil Gaborovičevi, ker je v mešanem zakonu z možem srbskega porekla, tudi če je bilo sprejeto vnaprej v SFR Jugoslaviji, da so bili tovrstni jugoslovanski mešani zakoni le občinarsko registrirani in predstavljajo samo registracijo.

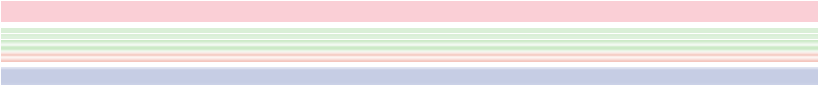
Morda je kdo še dandanašnji tolikanj brezobzirno posurovel, da

se kakorkoli spreneveda, kakor da ni češ "pomembno", da je sploh slovenski ali mariborski književnik lahko bival v Mariboru s stalnim bivališčem, to je, da je imel stanovanje - vsaj Miroslav Slana Miros je bil prepuščen stanovanjskim oderuhom skopuhom, ker je bil poklicni književnik in svobodnjak, ostali so stanovali večidel v stanovanjskih blokih.

Edino jaz pa sem bil v rodnem mestu, kjer je živel moj rod in deloma tudi druga rodbina, na primer na Teznem še stric izumitelj Mirko Gajšek z družino, s sinovi Mirom, Zlatkom, Brankom, manj kot izgnanec, saj so imeli o meni podatek na občini, da sem le NEZNANA OSEBA: skratka, izbrisali so me, kakor da nisem nikoli obstajal, kakor da ne živim in kakor da ne smem bivati nikjer v Maribor, kajti v primeru, ko človek ni imel nikakršnih in nobenih veljavnih dokumentov, je bil manj od psa z značko krog vratu. Udbomafijska oblast je posegla v temeljno človekovo pravico: v pravico priznanja, da sploh obstajam. To zgodbo tolikokrat ponavljam, ker sem se zjokal, ko sem v lastni državi prejel lastno osebno izkaznico in slovenski potni list – privrelo je iz pljuč z vzdihni sprostitev, privrelo je iz oči s solzami nepopisne sreče: imel sem osebne dokumente, spet sem lahko komurkoli dejansko dokazal, tudi uradno, da obstajam! Kajti zame kot mariborskega književnika in Slovenca tudi ni bilo nikakršnega in nobenega varstva in ne zavarovanja, oblast je torej bila dejansko totalno nadzorna in totalitarna.

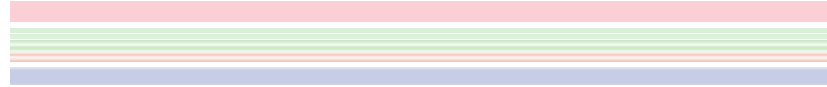
Rodbinsko se me je spomnil šele v ljubljanskem bivalnem okolju bratranec Jože Gajšek, ki me je nekajkrat v zadregi obiskal, sprejel je namreč kot kristjan načela nove evangelizacije, po kateri je treba odpustiti tako, da odpuščanje ostane v sami cerkvenosti,

jaz pa sem menil, da je treba delovati vendar širše in bolj sproščeno in se ni treba izogniti resnici. Njegov brat Lojze ni sodeloval, ampak je ves čas živel umaknjeno, a s podobno izkušnjo.

Antagonizme med mariborskim in ljubljanskim okoljem je treba vendarle presegati, prav tako "vijoličasto" posurovelo navijaštvo, ki je pripravljeno zanikati mariborstvo in štajerstvo le s tepežnimi izgredi. Ščuvaštvo, ki ne trpi zaradi lokalšovinizma Drugega, je nevarno, lahko pa je celo uradno brezpravno – na obeh straneh. In ko so najbolj hodili prej po meni, jim ni zadoščalo, da so me zanikali z zaničevanjem, marveč so si grohotno še izmišljali svinjarije, da bi me diskreditirali, a le po ovinkih... Res, sami "dobri ljudje", dokler jih ne spoznaš!

Kolikor vem iz pripovedi, je kdo od literatov v Mariboru hotel imeti "glavno" vlogo, pol službeno, pol navzven neuradno, vsi pa so se sklicevali na zvestobo edinemu razglašenemu delovnemu ljudstvu, se verno zaklinjali vodilnemu beograjskemu vrhu s ključavničarskim maršalom in doživljenjskim diktatorjem na čelu in naposled jugoslovenarski situaciji: kakor da ravno v Mariboru ne bi nikoli prijeli Ludvika Mrzela ter ga poslali na Goli otok, kakor da ni bilo kakšnega Janka Kustra, tajnika mariborske Univerze in arestantske žrtve režima, kakor da ni bilo nikoli izseljenega Ivana Dolenca, zaprtega Branka Hofmana..., medtem ko so se občinarski revolucionarji borčevsko mastili in prirejali zabavna socialistično zmagovita slavlja. Saj se je tukaj tudi v tiskarni učil za grafika ali stavca celo Marjan Rožanc, ta je bil že takrat pravi "špicpubec" in nadpovprečno razvit in nad takim poklicnim delom... In kdo je izdal lastnega brata, kdo je izdal spet kje že med državljansko vojno v izseljenstvu prijatelja... - saj je bilo odpuščeno!

...Marsikaj mi je lahko povedal Jaro Dolar, čigar mama je bila češkega rodu in se tudi 1968. leta ni mogel "strinjati" s sovjetsko okupacijo Prage...

Marsikaj mi je povedal Ivo Dornik, ko si je namestil v kavarni baretko in si naročil tisti brinjevček.

...Marsikaj mi je povedal Franjo Novak, častni član treh jugoslovanskih občin, pa nikoli partijec, le Maistrov borec, ki so ga še, čez 80 let upokojenega starca, hoteli gnati na politično sodišče ter se je zmazal tako, da je prejel psihiatrični izvid, da ima pač senilno sklerozo in da zategadelj kot duševni bolnik ni politično nevaren Beogradu – v resnici pa je bil čil in vedrega duha.

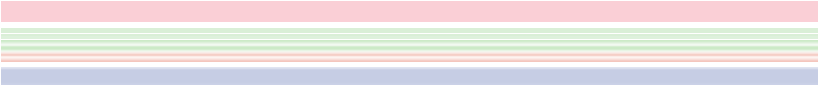
...Marsikaj mi je povedala Milica Ostrovška, ki je govorila o krivicah brez maščevalnosti in o občinarskih politikih celo prizanesljivo, čeprav so z njo ravnali rabljevsko.

...Tudi profesor Jan Baukart, takle prleški Hongapaj, mi je marsikaj povedal o slovenskih in mariborskih literatih in o antologijah,

...pa tudi profesor Franc Sušnik na Ravnah.

...Na koncu ubogi profesor Karba mi je včasih tudi nemško, drugič francosko razlagal, kako mu ne diši v samoupravnem socializmu, ki ne upošteva ne harmonikarsko preprostega ljudskega veselja in ne visoke kulture, marveč se prej jugoslovenarsko utaplja v drobnih sovraštvih in privoščljivosti.

...Med zdravniki mi je največ o mariborstvu in slovenstvu humano in krščansko prizanesljivo pripovedoval dr. Eman Pertl, ki je začel študirati sicer medicino na Karlovi univerzi v Pragi, zna-

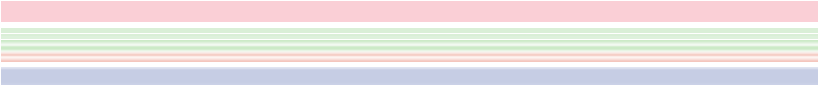
nem središču tedaj fizioloških, patoloških in bakterioloških raziskav ter nadaljeval študij na medicinski fakulteti beograjske univerze, kjer se je seznanil s tistimi običajnimi srbskimi ljudmi in jugoslovansko balkansko preprosto mentaliteto, ki razkriva "južnjake" v njihovih osebnih in družinsko anamnestičnih trenutkih, in ko bi mogel, bi uvrstil vsaj črtico Moja - morda najboljša diagnoza tudi v mariborsko antologijo literatov.

...Pravnik Vilfan, z opla Kajuhove ulice in Mladinske ceste doma, odlikovani nagrajenec z zlatim prstanom z Dunajske univerze in tamkajšnje pravne fakultete kot odličnjak, mi je marsikaj povedal o pravni odvisnosti sodnikov, o hlepoti preganjaštva nekaterih spolitiziranih povojnih javnih tožilcev, o nemoči obsojenih političnih žrtev, zlasti v dachauskih procesih, ki so se razglašeno procesno dogajali brezpravno in javno tako, da so z zvočnikov po drevesih lajali odsekane obtožbe in se je ljudstvo moralo napolušati samoobtožb.

...Profesor Špendal se je o mariborskih "rečeh" izražal duhovito in zvest kulturnosti, saj je imel "privzgojenega" duha estetike in visok glasbeni okus.

...Mimogrede mi je kdaj nanizal o mariborstvu in slovenstvu tudi pravnik Ogrizek, brat Doréja Ogrizka, pariškega založnika. Kajti Doré Ogrizek – ki je povabil v restavracijo Orel na večerjo, potem pa smo si šli prat glavo in k brivcu na Gosposko! – je poznal vse drugačne, ne le mariborske, ampak tudi slovenske "gospodarske" zgođe in zgodbe.

....Profesor Rafael Štauber, ta zaljubljenec v Ivana Cankarja, ki ga je dajalo, ker je Cankar opisoval tudi meglo in mizerijo slovens-

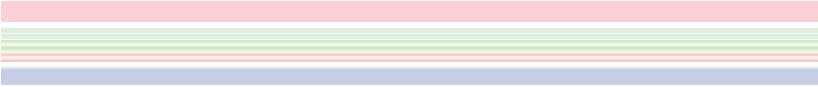

tva, je kdaj zahrepenel, da bi se vrnili tudi v Maribor kakšni lepši časi, obenem pa je seveda kot za šalo grizel vmes latinske citate. O mariborstvu je govorcal bolj previdno, saj se je počutil bolj framsko... in sem mu omenjal rajši Oroslava Cafa..., takrat pa je spet zbežljal v antiko in sva že bila v vročih diskusijah o Ciceronu ali o Oktavijanu Avgustu in podobno, vse pa analogno tudi z mariborskimi razmerami.

...Prijatelj slikar Tošo Primožič, ki se ni, podobno kot pravnik in sprehajalec Leon Štukelj, nikoli hvalil z olimpijskimi kolajnami in odličji, je znal večidel potrpeti, gledal je telovadno sokolje, pa je bil ena najprijaznejših duš, kar si jih je mogoče prijateljsko želeli. Celu sramežljiv je bil Tošo: o krivicah je rajši molčal, češ, saj se ve...

...In Gabrijel Kolbič, kipar, nikoli ne pozabim tega "starega prijatelja"! Kolikokrat sva se pogovarjala o češki in slovenski likovni umetnosti, o Pragi in Mariboru, ko je hotel najdevati celo nekakšne mestnozgodovinske vzporednice... V ateljeju, pri njem ali meni doma je bil Gaber, kakor smo mu rekali, velik ljudski človek, in ko sva že obedovala, je na koncu pobral vse krušne drobtinice in jih pojedel – spomin na sovjetsko lakoto in ujetništvo... Podobno so bili vsi drugi mariborski slikarji dobre duše – a lejsiga, Slavko Kores ni nikoli povedal, kako so mu ubili hitlerjanci starega in kako je tudi sam trpel nemški socialistični delavski red...

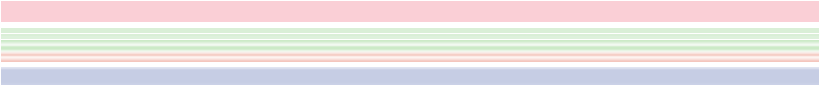
...Največ pa mi je kar nadrobno pripovedoval o mariborstvu in o mariborski literaturi doživljajsko meščanski in zamolčani pisatelj Milan Kajč, ki se mi je zdel podoben glasbeniku Emilu Adamiču, le da o njem ni nihče napisal življenjepisa, kakor je izšel prvi življenjepis omenjenega skladatelja spod peresa Lucije Marija Šker-

janca v založbi I. Grohar v Ljubljani in je delo natisnila tedanja predvojna Učiteljska tiskarna. V pripovedih teh in drugih tudi literarni in umetniški Maribor ni bil tak, namreč predvojno zaničan, kakor so kazali prenarejeno novi komunistični oblastniki in odrezavo sebizadostni "kulturni" politični delavci ali njihove povečini še administrativne tovarišice kulturnopolitične delavke. Mariborska literatura se ni mogla spremeniti v kakšno miselno in pišoče perutninarstvo in lukarstvo z drugimi deželnimi in malomestno vrtičkarskimi literarnimi produkti podravsko štajerske regije, o tem sem bil prepričan, saj sem računal, da se bodo razmere duhovno izostrile.

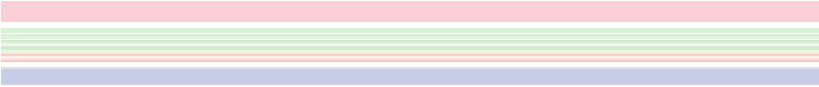
...Nekajkrat mi je hotel vsiljivo pojasnjevati zapiti Ladislav Grat-Kijev, čigar tepeni pes je lahko marsikoga oklal, kako ali kaj je bilo z enobejem, čeprav me tovrstno "borčevstvo" ni zanimalo – ko je prisedel okajen s harmoniko in jokavo jezavo in kakor med jurišnimi psihotičnimi napadi napletati, kako je z enobejem, jaz pa sem sédel z očkom v restavraciji Orla na kosilo, so se mojemu očku lažje ježili, ko sem Kijevu rekel, naj preneha s svojo sovjetizirano mat´Rusíjo, mat´kurja, naj se skratka vsaj malo uredi in zbere, ker s smrdljivimi bolnimi alkoholiki ravnam tako, da jih rehabilitiram takoj – Kijev je sevé samo zavijal z izbuljenimi očmi, hotel je plačevati "runde", a sem ga obravnaval kot alkoholika dosledno mirno in v silobranu pred privilegiranim "borčevstvom", saj so ostali gostje gledali nanj z znanim strahopoštovanjem; mojemu očku pa je bilo nerodno, ker je spadal Kijev pač v njegovo generacijo.

- Drugi mariborski "borci", kakor neki Dunda itd. in celo "spomeničarji" so bili znani privilegirani sloj, ki jih je ščitila pov-

sod udba, in če so kdaj kaj grdega in abotnega skuhali, jim je oblast spregledala skoz prste, sicer pa so itak bili oni sami oblast – kakšnega Branka Rudolfa, profesorja in "marksista" pa niso marali, ker da je bil med vojno skrivač, na kar so vsakokrat namignili, ko so se zadržli: »Za-kaj smo se pa boril'?!« in so odšli zastojnjkarsko letovat v katerokoli "borčevsko" letovišče po Jugoslaviji in so imeli zastojnjsko zdravstveno nego in oskrbo in povsod privilegije, od vožnje z vlakom in avtobusom do nakupov.

...Včasih si je drznil zmevljano v mariborskih razmerah Vesele in pikre Dušan Mevlja, ki je vrgel karte zadaj, v posebni sobi kavarne Astoria, potlej pa je napisal: Gledališke humoreske (1953), Samo za objokane ljudi (1955), Stene imajo ušesa (1957), Ah, ta zamišljenost (1962), Smeh za kulisami (1969), Mornar na suhem (1970), sicer pa se je ukvarjal še s poezijo: Zbadljivke (1953), Odložena maska (1957), Pohod (1953), Noji (1966), Vonjave minljivosti (1970), Cehovski soneti (1982)... Nekateri ali nekatere so se po vojni znašli, z dvema pričama so potrdili, da so bili kakor "v hosti", da so bili "v partizanih", in tako češ že od samega začetka 2. svetovne vojne – priča sem bil hudemu sporu med možem in ženo, ko je mož ženi kar naravnost očital, da si je "borčevstvo" prikurbala, saj je bila vendar kmečka deklina, ki o partizanih še kaj dobro vedela ni, potlej pa ji je ljubček priskrbel borčevsko penzijo, da si je kupovala "pelcmantle" in se dičila histerično naokoli, kako da je imenitna. Partijska revolucija je bila tako prefrigano zlagana, da je z "borčevstvom" označila iz leta v leto menda celo več borcev, kakor jih je v času državljanske vojne sploh obstajalo: morda pa so se pojavljali nekakšni enobejevski dvojniki in dvojnice, kdove.

Vedel pa sem: kdor je v Mariboru imel tudi prikrite zveze z zvezo združenj borcev narodnoosvobodilne borbe, kakor se je jezično zapletljajsko reklo "borcem", je bil kakor sveta krava in zato privilegirano nedotakljiv, tudi otroci "borcev" so imeli "samoumevno" odprta vsa vrata in zagotovljene v "borčevskem" nepotizmu boljše službe ter so bili vnaprej predestinirani za nagrade. Iz vrst ateizirano borčevskih družin so se lagodno razlezli potomci alkoholskih združb, ki so bili privilegirano nasilni, kolikor se jim je pač zljubilo – iz teh vrst izhajajo nekateri udbo-mafijski naskakači, ki so prejeli primeroma "nalogo", da morajo "osvajati" žene komunističnih ali komunistično označenih žrtev, jih spraviti v alkoholizem, jih omamiti, jih spolno zlorabiti, zva-bljene v razsulo, potlej se je namreč lahko režim docela izživel nad svojo žrtvijo: uničenje družine je bilo že nekaj, v upanju, da se bo komunistična žrtev vdala v usodo in se uničila sama, tako so si namreč prihranili udbo-mafijski krogi dodatne stroške.

Objestnost tudi mariborskih "borčevskih" sinov je bila brezmej-na, saj se jim ni nič zgodilo, najsi so se še tako pijansko izživiljali in se obnašali nasilno in primitivno – enako in še bolj zavedno se je dogajalo z "Mačkovimi fanti" v Ljubljani, ko je tesarski sprije-nec Ivan Maček Matija v svoji zapitosti in kot "Titov" kolega lah-ko počel, kar se mu je pač notranjezadevno zadrekano zljubilo. V Mariboru je bil posnetek državnega nasilja že po teoriji "odraza" borčevsko privilegirani, okrutni in v ozadju docela jugoslovenar-ski.

Povojni, *komunistično kaznovani Maribor* je vendarle smel neka-ko nadaljevati po prvem obdobju načrtno zatiralske petletke tudi knjižno tradicijo, čeprav je izključil vsakogar, ki bi ga utegnil

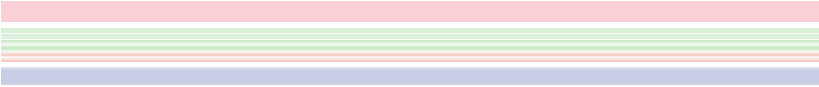
zavohati v krščanskem duhu.

Nekako politično levosučno tradicijo mariborske revije za leposlovje, umetnost in publicistiko *Obzorja* (I-III, v letih 1938 do 1940), ki sta jo urejala Vladimir Kralj in Ivo Dornik, od leta 1939 le pripovednik, gledališki kritik in teoretik, sicer mariborski srednješolski profesor Vladimir Kralj, naj bi nadaljeval revijalni mesečnik za kulturo in politiko *Nova Obzorja*, katerega izdajateljica je bila Zveza kulturnih in znanstvenih delavcev mariborskega okraja, od leta 1952 pa je bila založnica Založba Obzorja Maribor; *Nova Obzorja* (I-XX, v letih 1948 do 1968) je urejal v letih 1948 do 1950 socrealistični prozni, mladinski in dramski pisec in srednješolski ptujski in mariborski gimnazijski profesor in od novembra 1944 do julija 1945 urednik Radia Beograd, aktivistični Anton Ingolič, od leta ustanovitve Založbe Obzorja pa njen direktor, sicer klasični filolog, literarni kritik, esejist, prevajalec, prej načelnik Ministrstva za prosveto Ljudske Republike Slovenije in svetnik v Ministrstvu za zunanje zadeve v komunističnem Beogradu, tudi ravnatelj mariborske Klasične gimnazije, vedno uredniško pripravno uglajeni, a duhovito ostrí Jože Košar.

Urednik Jože Košar me je sprejel, pesnika, me objavil, tako da smo objavljali v slovenski kulturni reviji *Nova Obzorja*

pesniki:

Vera Albreht, Roman Bratuž, Vane Brest (o katerem mi je prijatelj Milan Kajč povedal, da je odprl prodajalno svetil v Gradcu ali kje v Avstriji), Janko Čar, France Filipič, avtor Zelene ječe, nadalje Vladimir Gajšek, Janko Glazer, Branko Hofman, Slavko Kočevar Jug, Mila Kačič, Lojze Kante, Miha Klinar, Viktor Konjar, Dušan

Mevlja, Ivan Minatti, Ludvik Mrzel, France Onič, Janez Ovsec, Branko Rudolf, Zdravko Slamnik [znan pod psevdonimom Pavle Zidar], Jože Snoj, Gregor Strniša, Jože Šmit, Veno Taufer, Jože Udovič, Saša Vegri, Tit Vidmar, Anton Vodnik, Marička Znidašič, Dušan Željeznov...;

s prozo so sodelovali:

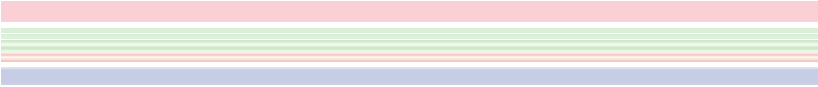
Ferdo Godina, Matevž Hace, Oskar Hudales, Anton Ingolič, Jože Javoršek, Marjan Kolar, Rudolf Kresal, Manica Lobnik, Andrej Loos, Mimi Malenšek, Boris Pahor, Alojz Rebula, Marjan Rožanc, Leopold Suhodolčan, Janez Švajncer, Drago Vresnik, Pavle Zidar...;

z esejistiko in kritiko so se objavno ukvarjali:

Štefan Barbarič, Božidar Borko, Jaro Dolar, Jože Dolenc, Kajetan Gantar, Alenka Glazer in Janko Glazer, Janez Gradišnik, Herbert Grün, Branko Hofman, Oskar Hudales, Ignac Kamenik, Slavko Kočevar-Jug, Stanko Kotnik, Cvetko A. Kristan, Dušan Ludvik, Jože Pogačnik, Vladimir Primic, Janez Rotar, Branko Rudolf, Fran Šijanec, Sergej Vrišer, Franc Zadavec.

Vsako od naštetih imen nosi svojo življenjsko in intelektualno usodo, ki se je izpričala po svoje mariborsko. *Nova Obzorja* in (*Dialogi*) so po svojem pomenu slovenska kulturna in literarna revija.

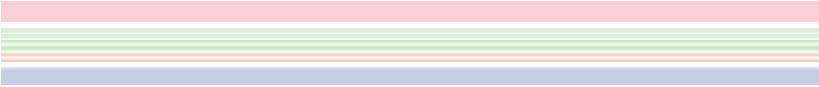
V letu 1967 smo gotovo pisali drugače, kakor velja za čas pred iztekom tisočletja, ko živimo v suvereni državi, dasiprav se merila kakovostne objave ne bi smela spremeniti. Kljub ohojvcem in lastni literarno sodni izkušnji, kljub začetnemu reizmu kot infan-

tilizmu in karnizmu kot predhodniku body-arta v smislu polpornografizacije družbene javnosti – se je generacija vendarle odločila za lastno izvirnost ali vsaj za Evropo. Kdo pa ve v letu 1999/2000 in naprej, kdo neki je bil Marjan Dajčman iz Maribora? Tolovaj ali lakaj – ali oboje skupaj? Viktorja Avblja iz Celja, dr. Marjana Breclja iz Kranja, Janeza Stanovnika iz Ljubljane se kdo spomni največ po zloglasnosti, ne pa zaradi izvoljenosti ali v smislu celo kakšne priljubljenosti, pa so bili poleg kakšne ljubljanske Tine Remškar vsi izvoljeni in potrjeni za sedeže v zveznem zboru tam doli oziroma tam gori v beograjskem vrhu. Je lahko bil kdo med temi komunisti kakorkoli "neodvisen", če so in ko so "častno vrsto" že na 1. zasedanju skupščine leta 1967 zasedli Kardeljeva Pepa, njen brat Matija, s pravim zloglasnim imenom Ivan Maček, nadalje Luka, namreč Franc Leskošek, neki Marjan Orožen, Lidija Šentjurčka in drugi vodstveni poslanci zla? ...v drugi vrsti je sedel M. Breclj s svojimi, v tretji vrsti Boris Zihelr kakor "skromno" s svojimi!? Ja, Slovenija je takrat pridelala izvoljenko kar 25 poslancev...

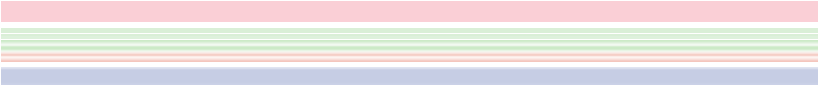
V tistem času se je ukvarjal izvrstni esejist Herbert Grün, ki je sourednikoval *Naše razgleda*, po svoje z vprašanjem province in štajerstva, iz katerega je izhajal sicer židovsko (pisal je med drugim o znanem sojenju vojnemu zločincu Eichmannu).

Boris Pahor in Alojz Rebula sta pisala s tržaškega zornega kota o humani vrednoti slovenstva, kar sta potrjevala ne le publicistično in esejsko, marveč v umetniški prozi. In takrat so se začeli, kot poročajo, tudi Študijski dnevi v Dragi, ki jih je ustanovil kulturnik Jože Peterlin, eden med Ehrlichovimi stražarji, tam pa so prostovoljno sedeli zunaj na italijansko-slovenskih klopeh drugi in so se

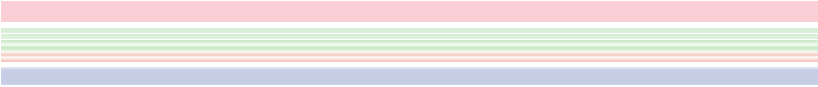
oglašali drugi: omenjena Boris Pahor in Alojz Rebula, Franc Jeza, Sergij Pahor, Sašo Martelanc, Marij Maver, Valentin Inzko, Reginald Vospernik, Janez Zdešar, Ljubo Sirc, Edvard Kocbek, Andrej Capuder, France Bučar, Vinko Ošlak, med teologi pa škof Alojzij Ambrožič, škof Lorenzo Bellomi iz Trsta, škof Alojzij Šuštar, Janez Janžekovič, Anton Trstenjak, Franček Križnik in drugi... Ko sem se sam udeležil teh študijskih dnevov, sem tam naslikal oljno sliko - *Mati Božja v cvetju*...

Mariborstvo se je srečevalo na literarni ravni z različnimi pogledi in nazori, kar je gotovo prispevalo k zaznamovanju svojega časa, zlasti v obdobju izhajanja *Novih Obzorij*, v katerih sem sodeloval mladostno izbrano. V času 60ih let je bilo z objavami vendarle previdno vsaj v dvojem: - objavljali so ponavadi le že uveljavljeni avtorji, - objava je bila vidna in zaradi redkosti cenjena in opažena. Mariborstvo kot uredništvo *Novih Obzorij* je imelo v osebi zlasti Jožeta Košarja uresničen koncept objavnega leposlovnega, pesniškega sodelovanja na vseslovenski ravni, kulturna publicistika in esejistika ter kritika pa so se ozirale kdaj tudi na mariborske razmere, primeroma v umetnostnozgodovinskem oziru. V dvajsetih letih izhajanja *Novih Obzorij* se je kazal objavni koncept ravno v slovenski kulturi in literaturi dovolj pritegljivo in vablivo, da je še veljala uredniška izbranost, ne pa le morebiti zbiranje besedil. Ko sem oddal pesmi v objavo *Novim Obzorjem*, sem bil sprejet nemudoma in brez kakšnih dodatnih razlagalnih pojasnil. *Perspektive* so v tem času "ukinili", tako, žal, kot mi je bilo sporočeno, niso mogli natisniti mojih pesmi. Mariborstvo v literaturi *Novih Obzorij* pomeni gotovo svojevrstno uredniško avtonomijo, ki so jo spoštovali tudi nekako v Ljubljani.

Literarno smo odraščali v dobi pisalnih strojev in pisanja s pisali, o kakšnem internetu ali računalništvu praktično skoro nismo vedeli ničesar – čeprav sem že zgodaj pisal o velikem računalniku Zuse Z 23 in o gospodu Zuseju, prav tako sem prevajal "pesmi", ki jih je pisal ta računalniški stroj v nemščini. Vendar je bila kibernetika z Norbertom Wienerjem vred prej izjema kot pravilo, pa tudi je vplivalo na literarno ustvarjalnost vsekaj drugega kot morda ravno kibernetika. Priznana slovenska literarna generacija, ki jo tvorijo Franjo Frančič, Feri Lainšček, Andrej Morovič, Novica Novakovič, Andrej Lutman, Ivan Črnič, Maja Novak, Rade Krstić, Alojz Ihan, Aleš Debeljak, Maja Vidmar, Miha Mazzini, Jani Virk, Andrej Blatnik, Uroš Zupan ali Peter Semolič – lejsiga, med njimi ni niti enega samega Mariborčana! – ki je v letu 2000 že *srednja generacija* ne ve več in je kakor ne zanima, da so morda kdaj obstajala kakšna *Nova Obzorja*, še *Dialogi* codijo bolj svojo "žensko politiko"...

Ko so se ustanovili *Dialogi*, slovenska kulturna in literarna revija, ki sem jo urejal literarno med drugim tudi jaz, je ravnatelj Študijske knjižnice v Mariboru Bruno Hartman kot novi urednik vendarle uredil, da se je začel uveljavljati tisti kritični pluralizem, s katerim se je nadaljevalo sicer izročilo revije *Nova Obzorja*, ki pa se je odprl v novo obdobje, že v obdobje evropsko postavljenega mariborstva, v katerem ni mogla več igrati glavne kulturnopolitične vloge socialistično-boljševiška združba, tako imenovana Zveza kulturnih delavcev v Mariboru, pa tudi novi literarni rodovi so v Sloveniji in Mariboru zahtevali svoje. Mnogi smo začeli resneje literarno sodelovati šele v *Novih Obzorjih*, drugi spet v *Dialogih*.

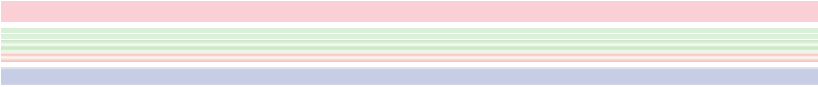

V Mariboru je izhajala tudi literarna povojna revija *Svit* (v letih 1953 in 1954), urejal jo je tedaj 19letni Slavko Kočever - Jug, vendar so intelektualno našpičeno in mladostno kritično revijo po rafinirani, a prisilni "metodi" utrnil, zlasti tudi zato, ker je tedanja literarna mladost pisala nesocrealistično in ničkaj režimsko zvesto.

- *Založbo Obzorja* sem doživljajsko zaznamoval nekoč v pogovoru z enim od svojih učencev, ko sva *svitno* gledala na Pohorje. Sedela sva zjutraj na *Piramidi* in gledala *svit* vzhajajoče sončne luči in sva molčala in premišljevala vsak v sebi svoje misli, rekel bi, da sva kontemplirala in meditirala. Čez čas, ko je sonce že vzšlo, se je prijatelj zdrznil, rekši kakor v *Dialogih*: "Kaj se neki skriva za onimi *Obzorji*?" Pomolčal sem, se zazrl meditativno predse in sem mirno, a odločno dejal: "Glej dalje! Samo glej dalje!" Upam, da se je prijatelju *zasvitilo*, kaj se skriva še dandanes za *Obzorji*, še zlasti založniško v Mariboru, ko je gledal dalje v dalje in za *Obzorja*. Kajti kdor gleda, se nagleda, vse dokler ne uzre tistega obnebjata duha, v katerem je ustvarjalno sam, čeprav v *Dialogih* z drugimi.

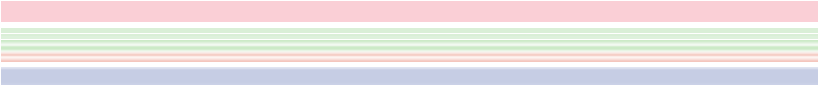
Z mnogimi od omenjenih revijalnih mariborskih in nemariborskih sodelavcev sem se pogovarjal in se z njimi poznal: kdo ve, kako mi je ravnatelj Slovanske knjižnice v Ljubljani pripovedoval o sporih okrog slavista Antona Slodnjaka, ni pa se strinjal z zgolj teorijo kot nekakšno zateoretiziranostjo sebevidnosti brez posebej znanstvenih ali literarnozgodovinskih temeljev.

Vsak med literarno revijalnimi so/delavci je nosil svojo osebno, družinsko, poklicno, umetniško in družbeno usodo: vedel sem, da jih ni oblikovala nobena usoda vnaprej, kolikor sem pač krščan-

sko "normalno" zaupal le v Božjo Previdnost. Tako izrečem, da je kazal vsak zase in z drugimi ne le svoje osebno značajske lastnosti, ki so se večidel ponavljale kakor po nepisanem obrazcu, ampak da so se mnogi reševali karakterne nevroze, kakor se učeno reče verjetju v usojenost vnaprej. Sam si nisem freudovsko potemtakem razlagal in si razkladal, da so bili udarci, ki so me doleteli, doslej tudi kdaj z neverjetno hudo onesrečenostjo, stvar usode, marveč se je ponavljalo, ker sem pač prednjačil po srcu in pameti pred in nad drugimi, sprejeti pa sem moral nase húdo in potrpeti v trpljenju, dasiprav sem po temperamentu nedvomno vročekrvnež, torej sangvinik v pravem pomenu besede. Umetniške situacije so se življenjsko tako zelo spreminjale, da sem včasih kar preskakoval brezna in ovire, ki so se pojavljale kakor dandanes v kakšni računalniški, tudi že arkadni igrici...; kjer sem mogel, sem se zlu izognil spretno. Podobno je bilo v ljubeznih: vsaka ljubeča ženska ali dekle, ki so me sicer vse oboževale, je bila povsem drugačna po značaju in nagnjenjih, ko se nikoli nisem počutil kot nekakšna "moška žrtev". In mi je vsaka stala ob strani in me podpirala tudi tedaj, ko so me zaničevali in tolkli po meni ali pa so naklepno "pozabljali", kdo ali kaj sem...

In pesnik Janez Ovsec, zdravodušni Ljubljčan, kaj vse mi je pravil, kako je tvegala zaradi svoje intimnoizpovedne lirike kot prvi, ki pa ni bil vključen v disonančno deziluzijo in življenjsko disharmonijo *Pesmi štirih* (1953. leta, pesniki in prevajalci in uredniki Kajetan Kovič, Janez Menart, Tone Pavček, Ciril Zlobec), ko je v *Samotnih jutrih* le še slutil, da *Na dnu so samo še zvezde* in *Sredi vrta je drevo* ali so kvečjemu *Jezera dobrega sonca*.

In Marijan Rožanc, ubogi revež, ki je zašel ves obnemogel in z neprižgano polovičko cigarete v Peglezn v Ljubljani kakšna dva tedna pred smrtjo (leta 1990) in sem strahoma ugotovil, da sva isto noč imela skoro iste sanje, sansjko *Liriko Itake* in *Dnevnik o Čarnojeviću* (Miloša Crnjanskega)..., spomnim se njegovih zadnjih bridkih smehljajev. Kakšno marnjanje, kakšno mrmranje!

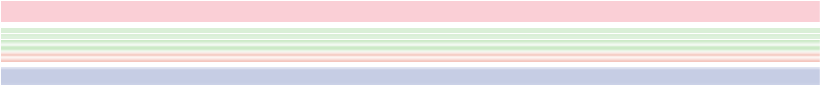
V Mariboru, na Štatenbergu in Ljubljani smo se srečevali slovenski književniki, nekateri niso težili s svojo regijsko usmerjenostjo, ni pa jim bilo vseeno, kako je z domačo grudo, z urejenostjo rodnega kraja – zlasti tudi Cene Vipotnik, iz Zagorja doma, mi je pravil, kako so tam doma dobri, čeprav kdaj kljeni in navidez trdi rudarski ljudje... V Mariboru nisem živel hotelsko, kakor primeroma kdaj gledališčnik Bojan Štih ali drugi, tudi češki režiserji, marveč sem mesto poznal, kako dihajo Mariborčanke in Mariborčani neponarejeno, celo, bi rekel, v krščanskem izročilu, avstroogrsko in slovensko, industrijsko kot priveski fabriških strojev in študentsko... Takrat še ni nihče javno oznanjeval, češ, mir pokopališki ljudem na zemlji, tudi posurovelost balkanoidnosti in grlorezcev četaštva še ni bila tako jasno izražena, razen z miličniškim, kdaj s krvavim tepežem in bastonado.

Mesto Maribor se večidel predstavlja le turistično ali kot tisti zemljepisni pojem, kot ga lahko vpiše kartografija:

...tako se lahko predstavi umetno navzven in od zunaj.

...Pomislim:

Lucijin Breg je nad Kamnico, vmes je Kamniška Graba, dlje od Kamnice proti Selnici je Bresternica in naprej Jelovec, nad Spodnjim slemenom je Kozjak, tam Žavcarjev vrh in Možičev vrh...in

je bolj gor Gaj nad Mariborom, tam dlje Petnikov vrh in Pehernikov vrh... ,

in koliko krajev, neizsanjanih krajev: Počehova, Vinarje, Dolnja Počehova. Pesnica pri Mariboru, Rošpoh in Morski jarek,

so Košaki in je Pekel, je Malečnik, so Vodole, Dragučova, Pesniški dvor, Vosek, je Celestrina in Hrenica, je Trčova in Nebiva in Metova, Ruperče in Ložane,

je Brezje in so Zrkovci, Brezje in Pobrežnice, Dogoše, Zgornji Duplek, nad tem Žilečka vas, Kamenščak in Završki vrh,

je Tezno in je Miklavž, Bohova in Razvanje, Betnava, Spodnje Radvanje in Nova vas,

je Rožna dolina, so Pekre in Limbuš,

je Hrastje in Limbuška Graba, je Zgornji Marin in Spodnji Marin,

je Prinčev vrh,

je Peruš,

je Krajner,

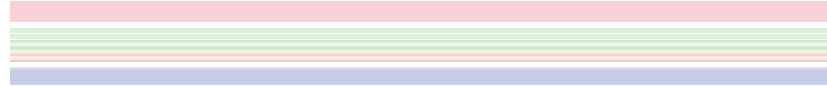
je Bistrica,

je Laznica in Stari Ilir,

je Lobnica,

je Bezena,

so Ruše... - vse takšna imena, krajevna imena, ki bi jih kdaj izsanjal.

Ampak skozi katera vrata sem vstopal in izstopal – sanjsko? V kaj sem se vsanjal lucidno, kaj sem izsanjal? Kod sem hodil, kje vse sem bil v mariborski okolici?

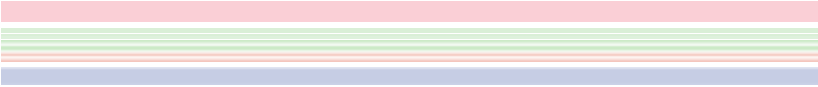
Pomislim: Predhodnica Drave je bila Karintijska reka, ki je tekla v gornjem miocenu čez Kobansko in imela svojo delto pri okraju St. Peter am Ottersbach na Murskem polju, v času srednjega sarmata. Udor Dravskega polja, kot je dognano, je verjetno pritegnil Dravo na jug ter sega v vzhodnih Slovenskih goricah še v panon... Štajerski kraji in Maribor...

Pomislim:

po površini je Maribor leta 1910 obsegal 705ha, po 2. svetovni vojni pa 5111ha. Ko priročniki govore o okolišnih sprehodih in izletih, lahko ponudijo kvečjemu mestno zabavo in pohorsko rekreacijo, ni pa besedice, kako bi kdo nabiral kostanje v gozdičkih na Duhu pri Ostrem vrhu ali kje že...

Mariborstvo je v svojih pozitivnih urbanih in meščanskih izkušnjah na štajerstvu in lastni kulturni, občestveni in zgodovinski mentaliteti zraslo mestno samoovedenje, zgrajeno ob cerkvi in gradu, torej s svojo cerkveno in posvetno gosposko.

Na slovenskem Štajerskem je za razvoj urbanosti, s tem kulture in mestne civilizacije pomembno gotovo dvoje: zgodovinska razsodba 811. leta, ko je cesar Karel Veliki določil Dravo za mejo ali marko cerkveno upravnim ozemljem oglejskega patriarha in salzburške nadškofije (odtod pač pozneje ime mejnega gradu Markt/burg ali Marburg in zraslega istoimenskega mesta), - drugi pomembni datum za jezik, kulturo in vero pa je 4. september 1859, ko je prag svoje mariborsko stolne cerkve lavantinske ško-

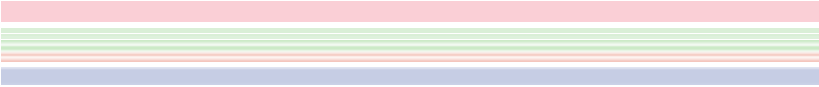

fije prestopil prvič škof, dandanes blaženi *Anton Martin Slomšek*, ki je prisrčno pozdravil mesto in mariborske vernike ter začel s sveto mašo prvo triletje, potem ko je premestil semkaj sedež škofije iz Št. Andraža; tretji za slovenstvo pomembni zgodovinski podatek je osamosvojitve Maribora po 1. svetovni vojni ali ko je general *Rudolf Maister* ob prevratu pridobil z borci za severno mejo Maribor vendarle Sloveniji, odpovedati pa se je moral zasedenim ozemljem, ki jih je določil z demarkacijsko črto pogodbeno.

Tehnoformno pa se je razvilo mariborstvo šele z vpeljavo industrializacije in mednarodne "železne ceste" od Dunaja do Trsta 1857. leta.

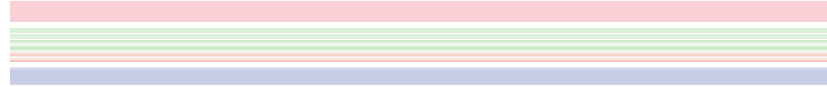
Brez sebilastnega, krajevnega in zgodovinskega ter kulturno civilizacijskega smisla bi bilo mesto poljubno in zgolj nekakšna naselbina, prebivalstvo pa bi bilo plemensko in kakor v času posttehničnega in utopičnega požigalništva v kakšni znanstveni fantastiki. A tudi z delavskimi naselji v Mariboru ni treba posebej pretiravati, saj so vrtovi ob hišah, sprva v "ajznpnarski koloniji" prinašala zglednost dobičkonosni družbi in samemu kapitalskemu dobičku.

Eno je torej stanovanjsko kasarniški sistem, značilen za industrijsko naseljenost v velemestnih posebnih okoljih, kjer naj je bila tovarna blizu, drugo pa je komunalna stanovanjska gradnja, ki je potekala tudi na Dunaju med leti 1919 in 1934; za tista stanovanja je bilo značilno, da niso imela ne lastne vode ne lastnega stranišča, da so bila stanovanja povprečno majhna, komaj 20m² ali nekaj več, da so imele hiše kuhinjo tudi na hodniku ali na ganku in so bile brez posebnega zračenja in osvetljave, da v delavskih

stanovanjih stanovavci niso imeli niti lastne postelje, da je moral delavec odšteti za takšno stanovanje vsaj četrta plače in podobno. In pomislim mimogrede na poklicno obrt in obrtne storitve slovenskega Maribora na začetku: leta 1918 in 1919 je bilo v mestu 15 brivcev in frizerjev [le za moške], 6 električarjev ali elektroinstalaterjev, 18 kovinarjev, 34 mizarjev, 18 soboslikarjev in pleskarjev, 18 pekov, 13 mesarjev in klobasičarjev, kar vse spada v storitvene obrti, ki so se širile, naposled tudi v industrijo, v teh letih je bilo še 161 gostilničarjev, ki pa jih z razvojem mesta ni bilo več, prej manj. Z razvojem meščanstva je postalo mesto urbanizirano tako, da se je poobčilo v občino, vse do današnjega slovenstva, ki meji z avstrijstvom sicer zgodovinsko, pač zavoljo habsburške vladavine, pa tudi jugoslovanska oblast je prispevala balkanoidno svoje. Tukaj omenim, da so domala izginjali poklici, ki so bili še leta 1918 v Mariboru značilni: zaradi racionalizacije proizvodnje in industrializacije obutvene in oblačilne industrije ter konfekcije se je omejila čevljarska in krojaška obrt. V železniški dobi Maribora je bila razvita kvečjemu industrija vina in kavnih surogatov v Strossmayerjevi ulici, imenovani po zagrebškem škofu Juraju Strossmajerju, sicer pa je Maribor celostno že po 1. svetovni vojni dvignil zlasti mlinarsko, pivovarsko, mesarsko, usnjarsko, milarsko in kovinarsko obrt na raven industrije, kakor je delal na območju južne železnice v železniških delavnicah, tam na Koroškem kolodvoru.. Maribor je z osvoboditvijo in vladavino slovenstva leta 1918 tudi prevzel trgovsko funkcijo, ki jo je imel predtem avstrijski Gradec, uveljavila se je tudi zadruga kot nova oblika gospodarstva in podjetništva.

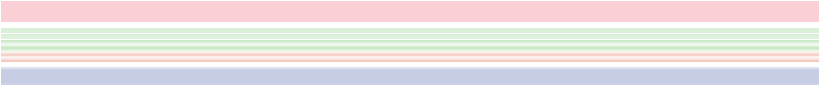
Torej, si rečem kakor poučevalsko, je Maribor po 1. svetovni vojni zalagal z vinom in kolonialnim blagom, z železnino, papirjem

in manufakturo trgovsko zaledje, obenem še podeželske trgovine do Prekmurja in gornje Savinjske doline ter je oskrboval javno nameščenstvo.

Literatura o mariborstvu govori večplastno o tisti civilizacijski zgodovinski izkušnji, ki lahko upošteva mestno kulturo, torej gledališče in glasbeno gledališče in muzej, likovna razstavišča in mestno galerijsko dejavnost, lutkovno gledališče, umetniška društva, klube in združenja, založništvo in tisk, znanstvene ustanove, kolikor lahko tudi šola vsaj malo prispeva k nacionalni zavesti, da rodovi vedo zavestno aktualno, da pripadajo mestni gradbeni razsežnosti, kulturnemu in civilizacijskemu mestnemu ali primestnemu ozračju ter dandanes neevklidski geometriji duha. Večrazsežnost mestnega prostora kaže ves čas na zgodovinski urbani razvoj, ki obsega gradnjo in razsežnostne možnosti mesta od bivalnih pogojev do uprave, od obrti in trgovine in trženja do industrije, od banke in poslovalnice do živahnega mestnega prometa v mestu in v povezavi z drugimi kraji, od šolstva in univerze do inštitutov, od ekološke skrbi za okolnovarstveno zdravje do mestnega odlagališča ali smetišča, od športnih stadionov in tekmovališč do rotovža in policije, od mestnih parkov do starega mestnega jedra in nazaj...

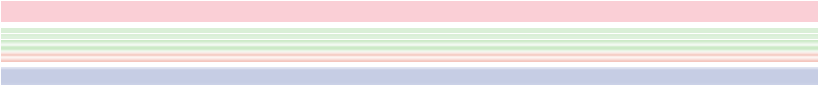
Maribor je v urbanizaciji načelno doživel socialnopolitično izpolnitev v najširšem smislu in zgodovinsko, tako z osno in vzdolžno obcestno zasnovanimi veliki stanovanjskimi bloki kot prej z industrializiranim domačijskim slogom vrtnega primestja ali s heimatstilom, z zapiranjem nepozidanih, že obstoječih mestnih praznin z zadnjim dvoriščnim krilom, s strjevanjem naselitve kot zidavo novih stanovanjskih blokov, z robno pozidavo z dvoriščni-

mi krili v obsegu manjših zazidalnih kompleksov, ponekod z vzdolžno primestno pozidavo hiš dvojčkov ali z dvocelično pozidavo vrstnih tipiziranih hiš, enodružinskih in dvodružinskih hiš, te pa stojé običajno na robu mesta...Ti stavbni tipi pozidave mesta vsebujejo obenem novo vsakokratno odrejenost ali zakonodajo za socialno, zdravstveno, šolsko, otroškovarstveno, finančno, kulturno in stanovanjsko politiko, kolikor gre po eni strani za objektivno pobiranje najemnin, ne pa za izžemanje in oderušstvo s stanovalninami. Če pogledam mesto Maribor s Piramide ali Kalvarije ali z Meljskega hriba ter Stolnega hriba, se mi razodeva panoramska slika v zračni liniji, ki odkriva plastni razvoj mesta, vse do obrobij ob Pohorju in do tja Zlatoličja...

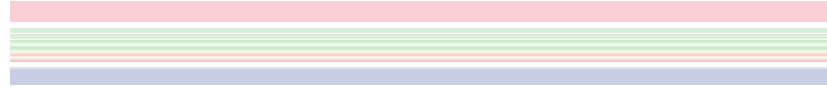
Bilo je mnogo takšnih, ki so mi čez rame gledali, kaj pišem.

Bili so vedno tisti "tapametni", "iznajdljivi", z "boljšimi zvezami", ki so jim ponavadi objavili, kar se jim je že zakracalo na papir – bilo so tisti vselej zaslužni, ki so vedeli, da so po zaslugi zrenja čez moj hrbet lahko prišli v novo ubogljivost, celo v oporečniško udinjanje režimu. Zamerili so mi, da lahko pišem celo brez kakšnega posebnega truda in napora in da se ne silim. In so bili razočarani, če ni samoumevno samoupravno bilo samodejno po njihovi pameti in če rafinirane metode izzivaštva niso vselej uspele. Pri pisanju se sploh nisem utrujal, celo več, pisal sem lahko brez posebnega in sploh brez kakršnegakoli naprezanja – kar je videti tolikokrat z "napori" in "napenjanjem možganov" pri diletantih, pa ne samo v literarnosti. In če se mi je kdaj zaskočilo, nič hudega, saj sem vedno iznajdeval ne le slogovne, ampak tudi vsebinsko (iz)povedne nove globočine, tako kot sem si tudi oddahnil z globokim vzdihom. Tudi to so mi samoupravno socialistično

zamerili, namreč da se češ ne potrudim preveč in da me ne morejo izživcirati, ko mi je slabo kazalo, saj sem namesto nerode in zmede stvari reševal celo s humorjem. Mislim, torej je bilo v mariborski provinci res mnogo zmedenih in miselno prestrašenih. Na poživljenost pa nisem pristal nikoli, še v telesni ljubezni ne.

Maribor se vrse nekako z leti mariborskemu prebivalstvu v pamet in srce, da postane, tako kot vsa mesta na svetu, po četrtilih in mestnih predelih tudi nekako samoumevno, odvisno pač od tega, kje kdo živi: sam sem s Kolodvorske ulice poznal terene vse do Melja in Krčevine, vse do huterbloka in do Kalvarije ali do Kamnice, vse do Lenta, kjer je bila prodajna postaja odpadnega, "starega" papirja, torej dragocenih knjig gor do rotovža in stolnice na Slomškovem trgu, kjer sem igral kdaj tudi ob spremljavi drugih na kitaro in pel zaljubljene popevke, sicer pa zahajal redneje v Dramo SNG Maribor, in spet sem poznal pot do frančiškanske cerkve, tam tudi mnogo hiš, zgoraj spet Cafovo ulico, Razlagovo ulico, Maistrovo ulico, Prešernovo ulico in druge..., vse pa razmreženo. Sprva je bilo centralno, cesarsko in absolutno odločanje na Dunaju, za Štajersko v avstrijskem Gradcu in v Mariboru, po Maistrovi osamosvojitvi mesta je predstavljal državno središče daljni, a povsod soldateskno primitivni in balkanoidno otujeni Beograd ter v slovenskem narodnem merilu Ljubljana kot dravsko banovinska prestolnica, s čimer je postal Maribor med obema vojnama industrijsko in kulturno vplivno središče le svojega lastnega podeželanskega zaledja, nekakšno selsko krajevno središče – šele leta 1927 do 1929 se organizira v Mariboru oblast, s katero je Maribor postal drugo slovensko politično upravno regijsko središče -

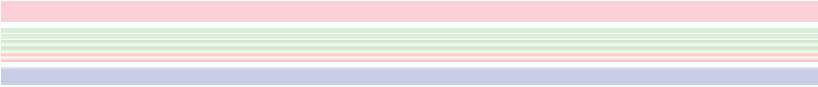
- po 2. svetovni pa je boljševisistično revolucionarni despot v Beogradu vzel kaznovanemu obdravskemu mestu še to vlogo, ker je o vsem odločal zgolj zvezni beograjski vrh, kvečjemu kdaj tudi ljubljanski komunizem in centralizem.

Po 1. svetovni vojni je dobil Maribor šele carinarnico prvega reda, prav tako je ustanovil pomembno Hranilnico Dravske banovine.

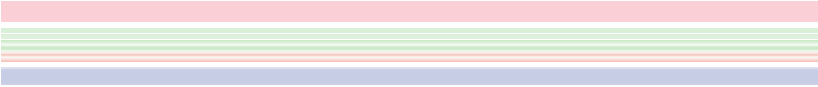
Po 2. svetovni vojni je dobil Maribor sprva stalinski, potem pa oznovski in udbomafijski jugoslovansko razpredeni nadzor, razvijal pa se je, kolikor je pravzaprav ta nadzor izigral v imenu "proletarske revolucije", "avantgarde delavskega razreda" in drugih socialistično uveljavljenih nespodobnosti.

Med "obema vojnama", ki predstavlja obdobje zgoščenega slovenskega časa, je Maribor resda lahko preživel svojo občinarsko birokracijo in razširjal poleg industrije trgovino, a že tedaj so mesto morali zapustiti zaradi jugoslovenarstva: finančno ravnanje, kontrola dohodkov državnih železnic, kakor je prenehala primeroma tudi vojaška realka – moj stric Vinko je sprva sanjal, najstarejši med štirimi brati Gajšek, da bo postal oficir, pa je življenje delovno zvesto zapisal drugi "državni" službi – železnici.

Mariborstvo je bilo praviloma vedno polovičarsko, če je bilo slabo dojeto in z zlonamernim priokusom. Kadar so že prišli razgreteži iz Ljubljane, le za primer, so zbadali mlade Mariborčane in Mariborčanke, kje da je njihov Hitler – huda žalitev za te, katerih očke in mame, dedke in babice, strice in tete je tretji rajh na Štajerskem ugonobil ali jih deportiral in izgnal. A Ljubljančani so bili vedno v primerjavi s slovensko sicer zavednim, a krvavo potolče-

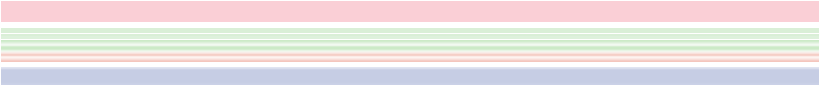

nim Mariborom nekako na boljšem, ker so imeli prebivavci glavnega mesta naokrog pač samo provizorično bodečo žico, sicer pa med vojno tudi SAZU z dr. Milanom Vidmarjem kot predsednikom, bratom poznejšega predsednika SAZU Josipom Vidmarjem, s filharmonijo in opero in dramo itd. Pravzaprav so se centralizirani "Ljubljanci" lahko nemoteno po vojni kot centralna oblast samoupravnega socializma s cekajem in republiškimi sekretariati norčevali iz mariborskih krvavih let 1941 do 1945, vendar ne neposredno, pač pa s svojimi segljaji trde in dolge oblastne roke. Komunistični jugorežim je omogočal, da je bil Maribor ne le kaznovano, pač pa tudi skrajno ponižano in zaničevano mesto – vsaj v SFR Jugoslaviji je bil omenjen Maribor le malokdaj, tudi zvezni ključavničarski diktator ni prihajal v mesto, kjer je bil pred vojno sicer zaprt v moškem zaporu čez Dravo. Paktiranje s tako imenovanimi centralnimi prenovitelji je bilo lahko samo na račun mariborstva in s prilagodljivostjo do konca šele po novi slovenski ustavi, prej pa se je kazala kvečjemu indoktrinacija posplošenega samoupravnega socializma z vodilno vlogo avantgarde delavskega razreda, kakor se je pisalo javno v občilih. Uveljavil pa se je povsod nekakšen aktivizem, ki ni izhajal ne iz kulturnih vzorcev, vitalizma ne iz krščanske vere, narobe, aktivizem kot nihilizem je projiciral lastni ničes v zgodovino slovenskega ljudstva. Lojze Ude, ki je bil vseskozi zagovornik enotnosti slovenstva, ne glede na regijsko ali "politično" pripadnost, mi je nekajkrat pripovedoval, da potrebujemo Slovenci več strpnosti, da se ne bi smeli zanemarjeno izključevati in poznati le enih, namreč le tistih, ki so – bili – "trenutno" na oblasti, z zaupanjem in odločno vero v narod je tudi menil, da bomo Slovenci uspeli kdaj mednarodno.

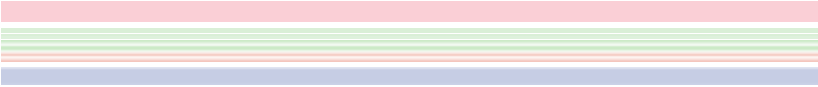
Slovenski sindrom neuspešnosti (nem. Misserfolgsneurose, fr. syndrome d'échec), ki se kaže v stabilni kaoidnosti slovenstva, sem menil jaz, ki sem pomislil na superego in na Renéja Laforgua, se vrašča in vrača v nekakšen sentimentalni, a preoster mazohizem, v nacionalno psihopatologijo kakor dosledne neuspešnosti in zgodovinske neuresničenosti ali celo po funkciji samokaznovanja, kar bi lahko povezal pozneje še z lacanstvom, s strukturalizmom in postfreudovstvom. Izvor težav slovenskega naroda sem si psihološko ali psihoanalitično že zgodaj razlagal prav s sindromom neuspešnosti, ki mu botruje še običajno zelena in bleda zavist in privoščljivost, ki je napadalna vsaj toliko časa, dokler se igra krvoločno igro mačke z miško. In tako se ponavadi začne sindrom slovenske neuspešnosti že v primarni družini, se nadaljuje v poklicno pripadnost in šolsko izobrazbo, vse do celotne narodne skupnosti – dokaz? Dokaz za tak sindrom neuspešnosti sem videl večidel v slovenskih izseljencih, ki so v drugačnih okoliščinah *na tujem* nedvomno uspeli. Tudi sem menil, da bi se naj povezovali vsi Slovenci – doma in po svetu – kakor Judje, saj smo pravzaprav tudi mi "izvoljeni narod", ko smo preživeli že absurde pritiske in medtem ko so določne etnije izginile in postale po številu prebivalcev, kakor jih šteje slovenski narod, pravzaprav nekakšne etnije ali celo narodnostne manjšine.

Vse drugače je o mariborski in slovenski narodni usodi zresnjeno preudarjal Franc Jeza – povedal mi je, da je preprosto razočaran onstran in tostran slovenske meje, ker so ravnali s tem narodom zgodovinsko vedno krivičniško. Narodnofobična "zaščita" pred zgodovinsko zlo usodo bi nam morala biti tuja, sem mu dopovedoval, čeprav sva oba verjela, da bo kdaj Slovenija morda res doživela *samostojnost* in se bo uresničila na Slovenskem socialna

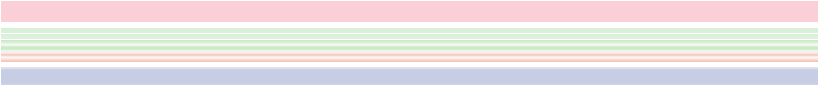
in pravna, politično samostojna država. O zlomu komunizma pa nisva govorila, kljub nekaterim občasnim napovedim tistih, ki zaradi udbe niso smeli v domovino. Sam sem menil, da smo Mariborčani in Slovenci doživeli prvo osvoboditev resnično po 1. svetovni vojni, ko se je vzpostavila tudi v Mariboru slovenska oblast in je prevladala potlej slovenščina kot naš uradni jezik, tudi meščanstvo je zaživel, sprva sicer nekam okorno in povojno prenavdušeno, potem pa v obzirnostih, da se je lahko razvijal Maribor kot mednarodno evropsko mesto, ki ga je že oviral beograjski radikalizem in ljubljanski centralizem, a nič zato, Mariborčani smo dokazali, da znamo, moremo preživeti in da smo prijazni in odločni ljudje, da smo sprejeli pač tudi "Čiče" in da imamo tudi naposled našega Slomška, pa če ga oblasti priznajo ali ne... "Politična previdnost" se je pokazala kot sindrom slovenske neuspešnosti posebej še tako, da so se simptomi zgodovinsko zgrinjali drug čez drugega: od povsod smo prejeli namreč udarce in je čudo, da smo ostali skupaj in da se nismo izgubili ali se potujčili.

Ali je obstajala v slovenstvu morda celo nezavedna želja po samokaznovanju in sprejemanju vnaprejšnje težke usojenosti? Se ta zgodovina ponavlja – vse do osamosvojitve Republike Slovenije? Smo Slovenci – in Mariborčani – v prelomnih zgodovinskih točkah res klonili, se prepustili usodi, kakor da nič ne moremo, se sprijaznili z zatiralci in vsakokratnimi okupatorji? Smo bili skratka Slovenci res prikrajšani za lastno zgodovino? Komu na čast, komu v korist? In čemu tolikeri očitki, ki so narodu jemali upanje, Mariboru pa "dopovedovali", da je kot drugorazredno mesto tudi v civilizacijsko-kulturnem smislu manjvredno?! Kadarkoli so provincialno centralistično prihajali usodnostni očitki iz ljubljan-

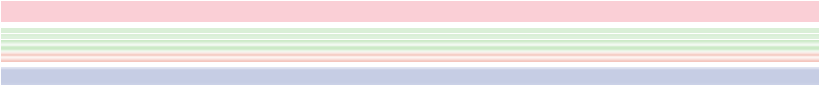
skih okolij, sem se postavil – v bran mariborstvu, tako pa sem branil podobno še tudi Ljubljano, kadar so hoteli mariborski nestrpneži omalovaževati "močvirnike" ... Onstran načela narodnega udobja in ugodja...

V tovrstnih možnih bivših "predestiniranih", a stereotipno posplošenih vsakršnih očitkih je treba vedeti, da so v Ljubljani bili Nemci celo pred letom 1918 v manjšini, da je bila Ljubljana že takrat, sicer neformalno, pa vendarle kulturno središče z vrsto učnih zavodov, kjer so prevladovali Slovenci in jih je varovala pred siceršnjim hujšim avstroogrsko nemškim administrativnim in političnim pritiskom že lastna *deželna avtonomija*. Za Maribor in mariborstvo pa velja, da celo kulture in kulturnozgodovinskih spomenikov, celo ne cerkvene umetnosti slovenske Štajerske in razvoja mesta – do konca 1. svetovne vojne - ne moremo pravilno opredeliti ali pojasnjevati nikakor z ljubljanskega, marveč prej z graškega gledišča, kar je vedel primeroma že slovenski umetnostni zgodovinar France Stele; arhitekturne stilne vloge rotovža in mariborskega gradu torej ne moremo pojasnjevati primeroma z ljubljanskega gledišča, ampak z upravno gravitacijsko graškega stališča, podobno kot velja za arhitekturo Sladke gore ali celo za slovenjegraške Strausse...; ko je primeroma umetnostni zgodovinar Sergej Vrišer, bivši, leta 1963 imenovani ravnatelj Pokrajinskega muzeja v Mariboru, raziskoval *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem* (1963. leta), pisal, kdo so *Mariborski baročni kiparji* (leta 1957), o *Mariborskem gradu* (leta 1969) ..., je moral izhajati iz gledišča kulturnega štajerstva, ki je bilo povezano z Gradcem, ne pa morda z Ljubljano – vpliv ljubljanstva je segal namreč komaj vse do Celja, ne pa tudi v Maribor. Slovenstvo je že v ljubljanski gostilni Pri črnem orlu pomenilo nekaj samozavest-

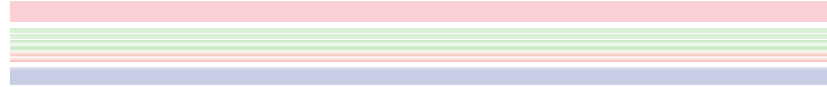
no osamosvojenega v ilegalni Komisiji za uničevanje vina, katere tajni člani so bili osebnočuteči in svobodomiselni romantični pesnik France Prešeren, njegov zvesti prijatelj in mentor, knjižničar Matija Čop, vinski bratec in nasprotnik absolutizma Andrej Smolč pa pesnik Jakob Zupan, ki je pri špicljih sicer zbudil sum, da se deloma strinja z nazori "inozemnih" demagoških pisateljev ter je bil zato policijsko opazovan, tu sta bila še gospoda Toman in odvetnik Crobath, ki so na takratnem Gradišču /na Luži/ 55 ali Borštnikovem trgu 1 v Ljubljani širili ob spirituozah zlasti slovenskega duha; v takratnem Mariboru ne bomo našli podobne slovenske romantične družbe, čeprav je slovenstvo prebivalstveno prevagalo v mestu in zlasti docela na podeželju. Šele s škofom Antonom Martinom Slomškom se začne v Mariboru tisto narodno buditeljstvo, ki je evropeiziralo slovenski narod na področju severovzhodne Slovenije. Že zato so povsem odveč razgreti predsodki ali očitki, da je Maribor le "nemško" mesto, pri čemer je zanemarjena ob narodnobojnih potezah naposled generala in pesnika Rudolfa Maistra in njegovih tudi tradicionalna mariborska mestna prijaznost. - Pomislim: po 1. svetovni vojni je postal Lent s starim mariborskim mestnim jedrom zaščiteni kulturni spomenik, po 2. svetovni vojni pa naj bi kot ostanek nekakšne politične reakcije propadal, zato je samoupravni socializem naseljeval tja zlasti lumpenproletariat in mestno revščino in ni ničesar obnavljal ne gradil, razen ko je šlo za preimenovanje v Pristan, kakor da bi tudi "flosarje" imenovati kako drugače in nekako upravnopolitično in demokratično centralistično ljubljansko, torej le za "splavarje".

Vedel sem: samo da pride kdo od skupine ali peterice *Skupaj* na pozicijo, bo zavrnil in ne bo objavil. Sam nisem nikoli odrinjal

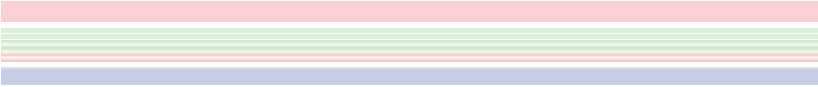
nikogar, kar se mi je celo večkrat maščevalo: a zaupanje v Božjo dobroto in človečnost je ob upanju močnejše od zagrenjenosti malomestnega maloumja in od vasezaprte moči lokalšovinističnih urejevalcev in urejevalk. Moj Bog, kakšne neslanosti vse objavljajo, celo še "jugoslovanščino", namreč v slovenski "literaturi" in "kulturi", medtem ko osorno oholo zavrnejo kot dolgčas vse, kar ne spada k njim. Kot da se ne bi vedelo, da bo vsak pameten "gospodar", tudi če je ideološko zasvojen, vendarle sprejel tudi tehnične nove dosežke, da bo prevladala kibernetika in elektronika, da se bodo pokazale črte paradigmatično elektronske in kibernetizirane eksistence na družbeno-kulturnem področju! Televizijski zaslon in računalniški monitor sta postala dejansko "okno v svet" ali "windows" ... Naši starši so poznali samo še belo kinematografsko platno, nove generacije poznajo največ elektronski, umetno svetleči se zaslon. Celó več, sam sem med prvimi zaznal, da vdira v zavest slovenstva in mariborstva nedvomno digitalizacija, tudi urejevalna tridimenzionalnost samega – urbana – virtualnega prostora.

Predsodki zoper slovensko mariborstvo in kulturni Maribor so se kazali v jezikovni nestrpnosti, v očitkih nemčurstva in folksdojčerstva, v političnih očitkih, da je okupacijski nacionalnosocialistični tip nemške delavske partije s 3. rajhom prevladal namesto sovjetsko boljševiškega in komunajzarskega tipa nacionalnosocialistične delavske partije zvezne Jugoslavije, ki je obsodil predržno celo narodno varovalno vlogo katoliške Cerkve in medvojno narodnozaščitno vlogo škofa Gregorija Rožmana v beli Ljubljani... - tovrstni očitki skupno pa so vedno zamolčevali Teharje, Kočevski Rog, Tezenski gozd kot Stražunski gozd in kraje drugih strahotnih pobojev ali množičnih likvidacij po 2. svetovni vojni,

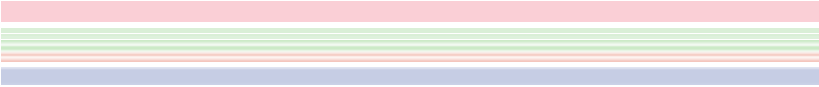
ki jih je morala na ukaz ključavničarsko beograjske diktature in avtokratske klike izvajati "notranjezadevno" Ljubljana.

Tukaj lahko samo pišem o politični paranoji diktatur, ki so, dokler so bile na oblasti, delovale psihotično zoper svoje politične ali idejne nasprotnike, si iskale same svoje žrtve ter po krivem sumničile, tudi drobnjakarsko, naposled z lažnimi obdolžitvami vsakogar, ki jim preprosto ni verjel.- Tudi jugoslovansko boljševiška in slovensko socialistično samoupravna paranoja je prevladovala kot organizirano državna ter sistemizirana maničnost, ki pa ni intelektualno posebej kazala upad sposobnosti, saj so bili preganjači kot politični in drugi ljudski organi pregona šolani in usposobljeni, le kadar so se vdajali alkoholizmu, da se ne bi oglašila kje - osebna ali kolektivno krivdna - vest, so kazali tudi značke vedenjske zanemarjenosti in strogega nerazumevanja oziroma lastnosti kritičnih ali kriznih alkoholikov. A kljub temu in prav zato je bila politična paranoja socialističnih oblasti, ki je segala od vsake krajevne skupnosti do ključavničarskega maršala in njegovih simpatizerjev ter pajdašev, norost. Ne gre za kakšno mejno polje družbene shizofrenije, ampak za shizofrenizacijo družbenih subjektov, nad katere se zgrne politična paranoja z vso manično silovitostjo, s pogromi, s politično-sodnimi ali montiranimi procesi, z mitingaštvom, s slo vsakršnega in vsakoterega kaznovanja, pretiravanja, od navadnega šolskega opomina na obrazcu do miličniškega tepeža, zaporniških izživljanj in mučenj, a tudi v preganjanju sposobnih na socialni način ekonomskega onemogočanja. Zdi se, da je bila politična paranoja pravzaprav zgodovinska manija, ki je kazala, da bo dolgotrajna - in res je trajal komunistični režim preganjanj vsaj pol stoletja. V svojih družbenopolitičnih organizacijah je politična in partijsko značilna

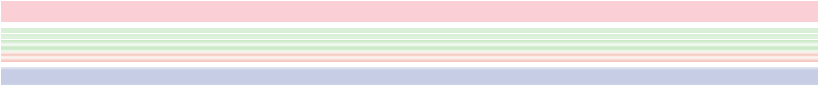
paranoja delovala udbomafijsko, najprej tako, da je ljudi razosebila, jih disociirala ter jih spet "organizirala" v svojih osnovnih organizacijah družbenopolitičnih skupnostih – v državi. Paranoične politične manije je dovršil jugoslovansko Slobodan Milošević s svojimi – od Karadžića do generalov in polkovnikov..., ki bi jih Melanie Klein gotovo obravnavala kot posebne primere fantazme s "slabimi objekti"... Podobno je politična paranoja veljala za mariborska – vsakršna politična – subordinarna okolja.

Načelo *Deli in vladaj!* se je slovensko upravnopolitično marsikje obneslo z vnaprej vcepljenimi, a narodnorazcepnimi predsodki, ki so potiskali mariborstvo zgolj v vlogo province, ker je pač Maribor le slovenska štajerska prestolnica. Kako pa je komunistična oblast opravila z mariborskim avstroogrskim tradicionalnim življenjem, je tudi znano, tudi statistično: še leta 1948 je bilo v Mariboru prijavljenih 60.940 Slovencev (93,8%), ostalih Jugoslovancev je prebivalo 2.949 (4,5%), ostalih Slovanov je bilo nastanjenih 498 (0,7%), medtem ko je še živelo tukaj 622 (1,0%) Neslovancev, od tega izštetih 268 Nemcev in prešteti 160 Avstrijcev, medtem ko se je v letu 1999 pokazalo, da po nadaljnji komunistično prisilni izselitvi Neslovancev ni več v Mariboru nemško govorečega nemškega ne avstrijskega življa; če se je kdo priženil, je docela druga stvar in ne "ogroža" slovenstva ne v Ljubljani ne v Mariboru, saj gre za stvar tako imenovanih mešanih zakonov. Ko so bili postavljeni pogojni zahtevki, da bi bila v Mariboru spet priznana avstroogrška manjšina avstrijstva, se je človeku milo pri srcu storilo, kajti nemštva si preprosto po več kot polstoletni balkanski komunistični in boljševiško revolucionarni diktaturi prav v Mariboru ni mogoče ponovno izmisliti.

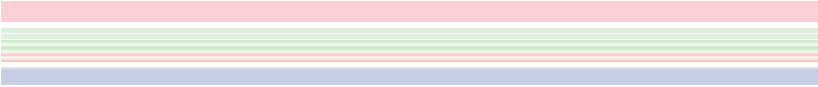
Tudi ko je mariborsko tovarno Zlatorog prevzela nemška firma Henckel, se v mariborsko meščanstvo ni naselilo nemštvo – res pa je, da zaradi gospodarske moči in evropske rasti poleg angleščine spet postaja aktualna zlasti poslovna nemščina. Oblast je gotovo še celo v Mariboru očitno docela napačno razlagala delitev Mariborčanov in Mariborčank po narodnosti: tukaj bi bilo treba opredeliti slovensko in neslovensko narodnost, čeprav je že po priimkih lahko varljivo, kaj šele ločevanje na slovansko ali neslovansko rodovnost; obenem bi bilo treba že prej določiti razlikovanje med avstroogrskim mariborskim staroselstvom, torej družine, ki so živele v mestu več kot stoletje, med priseljenim nemštvom ali avstrijstvom ter slovenstvom, pač v vednosti, da je po 1. svetovni vojni prevladalo – slovenstvo in da je nemštvo po 2. svetovni vojni iz Maribora docela izginilo v narodnem smislu. Celo več, nam v šoli ni nihče razlagal, da je bil Maribor še pred letom 1918 imenovan le kot Marburg in da je bila Ljubljana kvečjemu Laibach...

Socialna sposobnost skupnega slovenstva, čeprav različnega po regijah, pa vendarle s skupnim knjižnim jezikom, s krščansko tradicijo in evropsko kulturo, bi lahko že antropološko pokazala na zgodovinsko in nacionalno zrelost slovenstva, na državno suverenost, samostojnost ter na gospodarsko oskrbo v narodnem gospodarstvu, poleg znanih demokratičnih in politično pluralnih nagibov ter smeri. Določni stereotipi zoper mariborstvo niti tega niso upoštevali, da mariborstva ne predstavljajo morebiti zgolj "staroselci" ali le rojeni Mariborčani, med katere je spadala tudi družina Gajšek slovensko narodnodinamično, tudi ne tisti, ki so rojeni le in zgolj na samem mestnem področju, ampak zlasti po 1. svetovni vojni tisti, ki so prihajali iz podeželanske

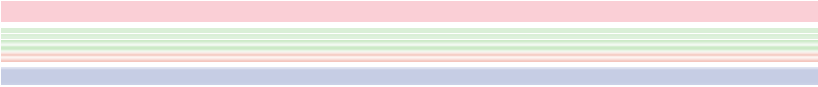
zaledja v Maribor delat in se učiti, prav tako po 2. svetovni vojni mnogoteri prišleki ne le iz bližnjega in štajerskega zaledja ali celo iz severnohrvaških krajev in medžimurskih odhodov s trebuhom za kruhom, marveč tudi iz jugoslovanskih republik in balkanskih krajev, ki so docela v nasprotju z evropsko kulturno tradicijo.

Mariborstvo so sestavljali po 1. svetovni vojni, ko se je mesto razvilo iz kmečko-obrtnega in trgovskega mesta v industrijsko in prometno štajersko središče, delavke in delavci ter učenci in učenke v gospodarstvu, obrtniki in trgovci, pripadniki svobodnih poklicev (teh je bilo še po vojni 2. svetovni vojni 143 ali 0,2% mariborskega prebivalstva), upokojenci in socialni podpiranci, malenkostno kmetje in drugi. Napačnim očitkarjem je treba povedati, da se nakazujejo že v starem Mariboru periferije z usnjarno ob Dravi. Z mlinarstvom v Kopališki ulici (danes Svetozarevska ulica), s pivovarno nasproti frančiškanski cerkvi, medtem ko so se nove periferije kot primestje tvorile ob železniško proizvodnem Koroškem kolodvoru, s tekstilno in milarsko industrijo vse do Orešja oziroma do Melja, tudi s plinovodom in elektrifikacijo, po vojni pa s "socializacijo" TAMA kot proizvodnjo tovornjakov zlasti za potrebe jugosoldateske, z ELKOMom (Elektrokovina in drugi obrati), Metalno, z lesno industrijo, s Hidromontažo in drugimi delavnicami. Predsodki, ki utesnjujejo Maribor le na nekakšno vasezadrto selsko mesto, so odveč, ko pomislim, da je mesto Maribor že leta 1937 predstavljalo z zaledjem blizu 400.000 prebivavcev Slovenije, ki je vodilo gospodarsko strukturo regije, obenem pa je tudi širilo kulturne dejavnosti, promet in šolstvo.

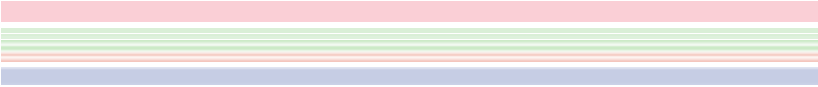
Kulturniške očitke provincialnosti Maribora je možno ovreči s slovenskim svobodoljubjem in domoljubjem ne le ob Maistrovem prevratu, marveč v delovanju Študijske knjižnice, Pokrajinskega muzeja, gledališča in mnogih društev ter kulturnega kluba, obenem še ob razmahnjem šolstvu že med obema vojnama.

Tudi mariborsko pisateljsko ustvarjanje je bilo založniško in v javnem življenju znano, prav tako kot ljubljansko literarno udejevtvovanje, saj je bilo članov slovenskega društva književnikov neprimerno manj kot po 2. svetovni vojni, ko se je dokazovalo, da so primeroma domala vsi slovenski mali ljudje menda bili kar revolucionarno smerne pesnice in pesniki, ki da so množično, verzifikatorsko skupnostno lačni opevali svoja junaštva, tako je primeroma Boris Paternu s primernimi študenti imel dovolj časa in denarja, da je zbral kar kakšnih 8000 pesemc folklorno partijskega tipa ter je spet po modi "učenca in pisarja" ugotavljal, kako so tovrstni pesmarji količinsko v Evropi in svetovno in sploh enkratni, češ da podobnega količinskega primera ali razmerja ne bi našel v nobenem drugem odporniškem gibanju okupirane Evrope - kakor da niso bile dovolj že pesemce ob pevovodskih tečajih, ki so jih štabno izdajali kot nahrbtniško soldateskno rimanje, kot so *Slovenske partizanske pesmi*, *Naša pesem*, *Partizanska pesem*... Očitek mariborstvu, da ni bil že zaradi industrijske tradicije in ponosnega delavstva, začeni že v avstroogrski monarhiji, dovolj samoupravno revolucionarno in sploh avantgardno zaveden in poljubljanjen centralistično komunistično, da se ni vdajal sovjetiziranemu ideologiziranemu biču in prisili ter pranju možganov, predstavlja dodatno prilogo k vrsti predsodkov o mariborstvu. Dokler je imel jugokomunizem svojo udbo-mafijsko centralizirano oblast, je lahko slavil jugodiktatorja in

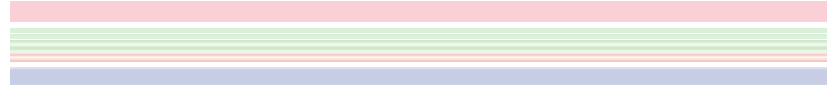
zatiravce slovenskega naroda, ko je prodajal po najnižji razprodajni ceni domoljubje s *Hej Slovani*, z *Internacionalo* in drugimi pesmimi, ki so zveneale, prevedene v nemščino, dokaj znano tudi iz nacionalno socialističnih delavsko nemških partijskih ali ljudskih pesemc in pesmaric, le napev je bil drugačen in oznake. Politična paranoja, ki se je izražala v kroničnih ideoloških in množično vodenih delirijih ter v masovnih psihozah, je proglašala prevladujočo blodnjavost za normalni življenjski slog, megalomanske ideje – kot tista Paternujeva o enkratnosti revolucionarnega pesmarstva – pa je partijno širila s preganjanjem in ustrahovanjem, ko je sumničava politična ljudska milica s tajno državno miličniško upravo premorbidno sumničala vsakogar, večkrat kontrolirala vsako stvar, ljubosumnostno pa je "čuvala" najsvetlejši vzor socialistične revolucije, bila zaljubljena v jugofirerja in podobno. Primeri preganjalnega sistema notranjih in zunanjih sovražnikov, ki jih je socialistična oblast, če ne drugače, tudi izhalucinirala, obtežena z blodno ideološko ljubosumnostjo kot dominantnim simptomom, so dovolj znani; obenem se je nenehno oživiljal v javnosti politično in samoupravno povrhu megalomanski sistem jugosocializma in revolucije, ki je povsod kazal na kakšno iznajditeljstvo, tako je bil znan paranoidni iznajditelj, ki je češ izumil celo leta 1974 docela novo jugoslovansko ustavo in podobno.

Ljubljanski, rafinirano izraženi predsodki, ki jih je izrekala po svoje oblast partijsko revolucionarno zoper Maribor in mariborstvo, so bili podkrepljeni še z zveznim ali beograjskim kaznovanjem mesta Maribor, ki naj bi bilo po teh predsodkih le nekakšno majhno provincialno mestece SFR Jugoslavije, znano še iz avstrogrske monarhije in "gnile Jugoslavije" kot kraljevine v svoji

zaostalosti – slišati je bilo očitke, da so mariborski prebivavci kvečjemu supergovoda in druge tovrstne sramotilne vzdevke, bojevniško zgodovino slovenstva pa so zasmehovali le kot gostilniško prerekanje z noži in puščanjem krvi, češ, aufbiks in čreva na plot! Hkrati je mariborska ljudska milica po zgledu jugosoldateske in zvezne carine ter komunistične uprave v samem mestu zatirala tisto slovensko sicer zavedno mariborstvo, ki ni pristajalo na zgolj socialistično revolucionarnost in ne na avantgardo delavskega razreda.

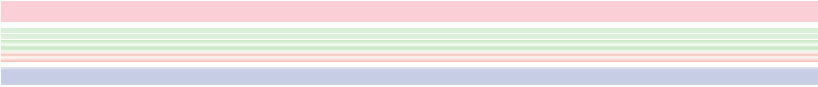
K predsodku zoper mariborsko meščanstvo je povrhu prispevalo še večanje mestnega področja in nenehno povojno priseljevanje, kakor da je odveč sleherni presežek rojstev ali naravno naraščanje števila mariborskih meščanov: zato sem bil kot "ein Oltmarpurger", rojen v Mariboru, že tudi vnaprej sumljiv, še zlasti zato, ker je bil tukaj rojen še moj očka Avgust Gajšek in ker je bil Ivan Gajšek pač Maistrov praporščak... Zmagoviteži, ki so prišli v Maribor po 2. svetovni vojni, so sicer res prepustili Mariborčankam in Mariborčanom, naj sami obnovijo mesto in urejujejo ruševine in podobno, vendar je vladajoča revolucionarna tovarišija ves čas skrbela, da je obvladovala situacijo in teren. Najhujših predsodkov so bili sicer deležni sinovi in vnuki mariborskih proletarcev, ki so bili navajeni in vzgojeni v delovnem ponosu in slovenski, maistrovski samozavesti, pa so morali v lastnem mestu zaradi partijsko revolucionarnih interesov umolkniti, tem je sledilo zaničevanje iz vrst duhovništva in redovništva, tem so spet sledili intelektualci, zlasti redki v svobodnem poklicu: torej je bil kriv vnaprej in si je bil sam kriv kdo od sinov mariborskih delavcev iz časov pred vojno ali delavski vnuk, kriv je bil vnaprej duhovnik in redovnik, posebej pa je bil sumljiv in vnaprej kriv

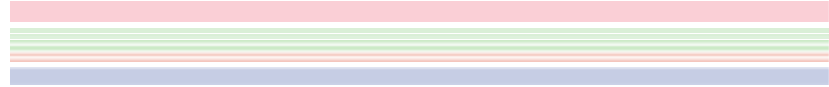
sleherni intelektualec, ki se ni uдинjal oblastniški paranoji in revolucionarno rezki ter nesramni ožini, ki je bila dejansko slabša od mentalitete zakotja.

Tudi družinska usoda in zgodba Gajškov je tipično mariborska, pa če je to vladajočim razredom prav ali ne. Moj očka je bil sumljiv primeroma udbi že zategadelj, ker je imel doma svoj pisalni stroj in ker sem tudi jaz imel dva pisalna stroja... - kakor da se sme pisati na pisalne stroje zgolj zapisnike in sodbe v imenu ljudstva ter odredbe, ukaze, odloke. Poleg tega so oblastni uredili, da je propaganda s poceni, a učinkovitimi predsodki zoper mariborsko meščanstvo našla svoj votli odmev med vrstami zveze socialističnih mladincev in mladink ter "med ljudstvom". Očka je bil klican sicer na udbo ali na te-en-ze (tajništvo za notranje zadeve), vendar mu niso mogli "direktno" dokazati protidržavnega delovanja, četudi smo imeli doma nekaj – pisalnih strojev. – Svojčas je zaradi pisalnega stroja, kolikor vem, nastradal le stari prijatelj, tudi Maistrov borec Franjo Novak, ki je prileten starostnik pisal v Beograd pismo, naj vendar ne bi tako grdo ravnali - z intelektualci, pismo je neki poslal "anonimno", a so udbaši izvohali po tipkah in tipkanju na pisalni stroj, kdo da je pisal...; nesrečnik je moral osemdestleten na psihiatrični pregled, češ da je dovolj senilen in star, da ga niso zaprli!

Politična paranoja, ki se je centralizirala v slovenskem politično upravnem in kulturno-znanstvenem in šolskem in sploh središču, ki mu je izrekel naš največji, sicer vrhniški pisatelj vse blagoslove in ga proglasil za kraljico veselja in vir vseh sladkosti ter botro prešernih ur, se je širila proti mariborstvu vedno zviška in megalomansko, kajti po 2. svetovni vojni je privzela resnično lju-

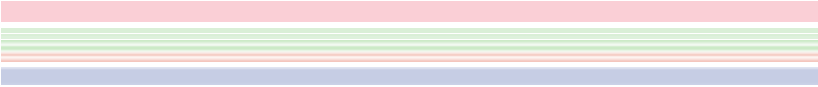
bljena Ljubljana, Emona amoena, takoj sovjetizacijo in jugoslovenizacijo, z revolucionarno oblastjo pa je vzpostavila enotno partijsko diktaturo. Celo več, predsodek proti meščanstvu je bil uperjen proti nekakšni "buržoaziji", ki je pravzaprav v Mariboru nikoli ni bilo – v avstroogrski je bil Maribor mesto vladajočega plemstva in obrtnikov in trgovcev s podeželanskim slovenskim zaledjem, je bil Slomškovo mesto slovenske vernosti in narodnega upanja, nato z generalom Maistrom tudi industrijsko povojno industrijsko mesto: šele po 2. svetovni vojni pa so novi oblastniki uredili, da je bil "buržuj" in "kulak" vsakdo, ki se ni ujel z revolucionarno partijnostjo, kakor da se bo treba večno dreti partizansko *Na juriš* ali cigumigati in pravoverno kričati na čast ključavničarsko polpismenemu maršalu Titu... Mnogi "tapametni" so se prelevili, saj so svojčas upodabljali kakšnega kralja Petrčka, namreč Petra Karadžorževića, potem pa brž tovariša, ki je prišel iz Kumrovca do beograjskih vladnih palač in se je naselil v vilah jugokralja Aleksandra Karadžordževića; enako se je dogajalo slavilno na pesmarskem področju. *Hej, tovariši* iz Ljubljane in Beograda so vladali nad Mariborom sicer pol stoletja, kakor da bo potrebno Maribor šele po letu 1945 posloveniti in ga pravilno sovjetizirano pojugoslovaniti. Morda se je zato umaknil nekam vase marsikateri pisec, ki je začutil provincializem kot šovinizem posebne vrste. Kljub temu se Maribor na te revolucionarne provokacije in politično paranoidne predsodke ter samoveličja ni odzval s sovraštvom, ni mogel pristati na simbolični samomor slovenstva. Mar se ni zgodil tak politično suicidalni trend vendarle s pohorskim bataljonom in s kmetom Šarhom, o čemer je izčrpaneje pisal tudi pisatelj in zgodovinar France Filipič – namesto da bi bil Maribor ponosen na svoje pohorske partizane, je doživljal le nekakšno politično zgodljanost in nekakšno jubilejnost, ki se je

hvaličila s tujo žrtvijo za lastne položaje.

V Ljubljani je bilo mogoče čutiti tihi, a radikalni odklon do mariborstva in zlasti do mariborskih prišlekov. Če je bilo treba koga odstraniti, je bil Mariborčan prvi na vrsti. Če je bilo treba koga zaničevati kot manjvrednega slovenskega človeka in ga žaliti ob vsem ljubljanskem bleferstvu, znanem še iz revolucijsko kompartijskih in sekretarskih časov, je bil prvi spet na vrsti negativno sankcionirani Mariborčan.

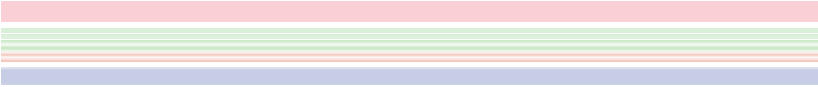
Celo je bilo možno v cerkveni kot ljubljansko in edino lokalno ljubljanski župnijski odločitvi doživeti, da je bil kaznovan in izobčen s skavtskega zimovanja sicer otrok Ljubljančan, ker je pač sin Mariborčana in ker ni ustrezal ožjemu župnijskoljubljanskemu interesu: kaznovan je bil tako, da je bil priveden domov za prazen nič. Kaj takega si v nobeni mariborski župniji, kaj šele pri frančiškanih, ki so tradicionalno znani kot krotki in apostolsko dobri in evangelijsko mehki redovniki – vsaj v družini in vsej rodbini Gajšek je tako, da smo o frančiškanskih bratih govorili s srcem in tradicionalno z ljubeznijo in tudi v molitvi zanje -, skoro ni moči zamisliti, da bi namreč pregnjali otroka, ker bi pač bil sin Ljubljančana ali ne bi govoril čisto po mariborsko. Kljub temu mariborski starši v Ljubljani rojenega, krščenega, šolanega in veroučnega otroka ne zanikajo, da so Mariborčani, celo več, tega niti ne prikrivajo. Ožji interes župnijskoljubljanskega vodenja je očitno tak, da otroka Ljubljančana, čigar starši so Mariborčani, pač enostavno izobči, ga nažene in mu edinemu in le edinemu zagrozi, da še ministrirati ne bo smel več in ne biti prostovoljni član Zveze slovenskih katoliških skavtinj in skavtov. In ker je tako v cerkvenooblastni strukturi nad otrokom mariborskega

roditelja, je podobno tudi v šoli, le da je tam stvar radikalnejša: ljubljanske šole namreč "pedagoško" namreč ne vodijo Ljubljančanke in Ljubljančani, temveč "poturice, ki so hujše od Turka", torej še mentalitetno celo ruralno, a vseskozi postsocialistično in tranzicijsko revolucionarno usmerjeni vodje, ki tudi ne poznajo in ne priznajo nikakršne meščanske tradicije.

Predsodek zoper mariborstvo je kakor nenapisani zakon – mariborskega meščana lahko vsakdo od vsakokratnih odločilnih oblastnikov poljubno izključi, nažene, ga ocenjuje najslabše, ga izobči, ga izganja, ga potlači: kakor da gre za privzgojeno sovraštvo do nemštva in kakor da Maribor ne bi bil slovensko mesto, kakor da bi bilo skratka res, da je Maribor še kar naprej označen z obiskom kakšnega sflankiranega zlikovskega nemškega kanclerja, ki je sicer bil izvoljen že leta 1930 s 6 milijoni volivcev, Adolfa Hitlerja in okupatorskega, politično notranjezadevnega oblastnika ter poskusnega pasjerejca Heinricha Himmlerja – v resnici pa mladi mariborski rodovi niti ne vedo, da je njihovo mesto kdaj obiskal nemški kancler ali nemški politik, znani glavni vodja zaščitnih oddelkov, kakor bržda ne vedo, da je njihovo mesto še prej obiskal sam cesar... O tem, kakor da bi naj bil mariborski mladi rod še vedno označen po obisku zgoraj omenjenih nemških politikov, lahko izve posredno in občuti na svoji koži šele v Ljubljani posredno in z odklonom, ko se niti na glas ne pove, kaj je v politično "tranzicijsko" in postsocialistično v ozadju. Kaj naj si misli ob vsem tem pesnik Božidar Rozman, ko prevaja iz nemščine?

Dejansko pa so komunistični oblastniki ravno v Mariboru kaznovali mesto s šikanami in odtegljaji ne le politično, temveč tudi tako, da bi bilo mesto češ povrhu kulturno manjvredno in nekako

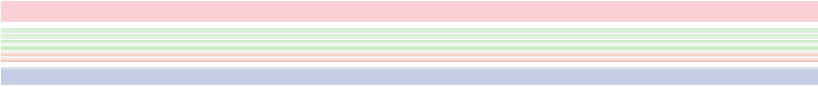

manj slovensko od ostalih mest. Zato je bila dosledno po 2. svetovni vojni in vse do slovenske državne osamosvojitve zanikana narodobudniška, kaj šele cerkvena vloga blaženega škofa Antona Martina Slomška, zavržen pa je bil hkrati general in pesnik Rudolf Maister. Zato tudi pisatelji in pesniki pravzaprav niso smeli tvoriti posebej kakšnega kulturnega ozračja v mestu, podobno kot so bili zanikani in v glajhšaltungi povprečnostno zavrženi stanovsko redki umetniški poklici v samem mestu Maribor in zaledju – v resnici pa bi lahko bili umetniško izraženi in izraziti vsi socialni sloji po svoji mestni mentaliteti, z okusom prebivalstva in z značilnostmi mesta in zaledja tudi v vseh kulturnih plasteh: saj se ravno po tem razlikujeta mariborski ali graški pesnik, ljubljanski ali beograjski pesnik...

Maribor, to rodno nerodno mesto, je bil zame večkrat bolj kone duhovno preozek, pesniško prenizek, kar lahko izrečem v nič manjši meri tudi za svojo literarno zamudniško Ljubljano. Povsod sem srečeval ljudi, ki so sicer odločali, a so kazali izobraženost komaj kaj več kot do nacionalnega interesa. Zato je bilo slovensko pesništvo tudi celo manj "avantgardno" od drugih bivših jugoslovanskih poetiziranj, bilo je nekako bolj "previdno", po vojni pa itak označeno s kramparstvom socialističnega udarništva ter s pisateljsko socrealističnim marnjanjem. Slovenski osvobodilni aktivizem je izkliceval gesla, ki so se šajtrgarsko - torej samokolnično samoupravno - oglašala še naprej, le da vrtljivo ob razpoloženjskih prilikah subjektivne narave: med vsemi temi ni omenjen noben Mariborčan, nobena Mariborčanka, kajti kolikor me ne vara literarnozgodovinski pomnež, so lahko bili omenjeni na primer večidel: dr. Anton Pesnik (Oton Župančič) - Vinica, Srečko Kosovel - Sežana, Pavel Golia - Trebnje, Igo Gruden - Nabreži-

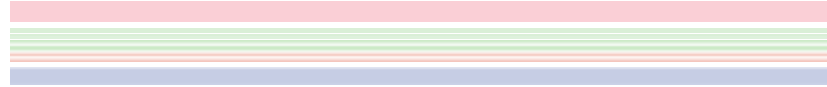

na pri Trstu, Alojz Gradnik - Medana, Tone Seliškar - Ljubljana, Janez Suhi (Miran Jarc) - Črnomelj, Mile Klopčič - L'Hôpital [Spittel], Lorena, Edvard Kocbek - Videm ob Ščavnici, Božo Vodušek - Ljubljana, Cene Vipotnik - Zagorje, Jože Udovič - Cerknica, Matej Bor (Vladimir Pavšič) - Grgar pri Gorici, Igor Torkar (Boris Fakin) - Kostanjevica, France Onič - Petrovče pri Celju, Lily Novy - Gradec, Mila Kačič - Ljubljana, Jože Javoršek (Jože Brejc) - Velike Lašče, Peter Levec - Zgornji Tuhinj, Jože Šmit - Tlake pri Rogatcu, France Kosmač - Ljubljana, Ivan Minatti - Konjice, Lojze Krakar - Semič, Vida Brest (Majda Peterlin) - Šentrupert, Ada Škerl - Ljubljana, Rado Bordon - Trst, Cvetko Zagorski - Jesenice, Janez Ovsec - Ljubljana, Rudi Miškot - Ljubljana, akademik Ciril Zlobec - Ponikve pri Sežani, Tone Pavček - Šentjurij pri Mirni peči, Tit Vidmar, sin predsednika SAZU - Ljubljana, Viktor Konjar - Ljubljana, France Pibernik - Suhadole pri Komendi, Bojan Pisk - Ljubljana, Gregor Strniša - Ljubljana, akademik Dane Zajc - Zgornja Javorščica pri Moravčah, Veno Taufer - Ljubljana, Saša Vegri (Albina Vodopivec, rojena Dobršek) - Beograd, France Vurnik - Radovljica, Valentin Cundrič - Poljčica pri Bledu, Niko Grafenauer Ljubljana, Ervin Fritz - Dolenja vas pri Preboldu, Franci Zagoričnik - Duga Resa, Tomaž Šalamun - Zagreb, Mart Ogen - Ljubljana, Tone Kuntner - Trate v Slovenskih goricah, Janez Strehovec - Ljubljana, Branko Žužek - Ljubljana...; pesniki Kajetan Kovič, akademik Janez Menart, Svetlana Makarovič, Drago Braco Rotar, Jože Olaj, Jože Snoj so sicer zagledali luč sveta v Mariboru, toda to obdravsko mesto jih ni zaznamovalo in ga tudi oni literarno, kot vse kaže, niso kaj posebej zaznamovali. Za mariborske književnike *pesniško* namreč velja, da so imeli v Mariboru vsaj stalno bivališče in da so bili količkaj kulturno in intelektualno dejavni v mestu - s presledkom bi lahko štel semkaj edinole Branka Hofmana, ki

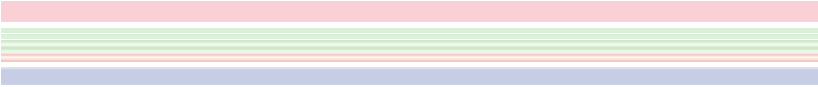
je bil v Mariboru urednik *Večera*, a prav tukaj osumljen paranoidno in zaprt in kot slovenski pisatelj vnaprej kriv, zato se je preselil v Ljubljano, kjer si je lahko zagotovil existenco.

Mariborske pesnike so včasih le pritaknili v *slovensko* literaturo, vendar je bil vrhnji predsodek zoper mariborstvo vedno izražen samozadostno samoumevno in dovolj rafinirano, da so se koga od mariborskih avtorjev, ki je inkliniral duhovno k ljubljanovanju, vendarle dovolj usmilili ter ga bili celo pripravljene kam prita kniti, sicer pa velja, kakor da gre za zgolj literarne "sopotnike" ali še tega ni. Ko se je skupina, ki jih je bilo pet, uprla provincialnemu mariborstvu, se ni uprla zoper ljubljanski umetnostni in literarni centralizem, pa tudi zoper mesto, v katerem ima stalno bivališče in je vpisana v mariborsko občanstvo in ima registrirano osebno izkaznico ter potni list, ni kaj posebno nergala. Občutek dvojne odrinjenosti, namreč od Društva slovenskih pisateljev v Ljubljani in znotraj Zveze kulturnih delavcev v Mariboru še od Podružnice Društva slovenskih pisateljev Maribor ali iz podružničnega Pododbora, ki je tako rekoč formalno določal literarne kriterije mariborske uveljavitve, prav ta odrinjenost je bila pogoj, da se je skupina sploh zbrala in sestavila in izdala zbornik *Skupaj*. Predsodek zoper - negativno - mariborstvo je ravno potrdil nujo po -mariborstvu -. In kako se je morala počutiti v takih razmerah *Bela Evridika* Erika Vovk s premišljujočim lepim sinom Robijem, je komaj kaj znanega, saj marsikomu ni šlo v glavo, da prevaja Goethejevega *Fausta*, 2. del...Gotovo utegne biti nadalje res, da Mariboru ni treba več "uvažati" umetništva in literarnih vplivov, tudi iz slovenskega upravnopolitičnega in kulturnega in znanstvenega središča ne. Kolikor bo lahko Maribor vsaj pokazal literarno in umetniško lastno, tudi izvorno tvornost, ne bo več

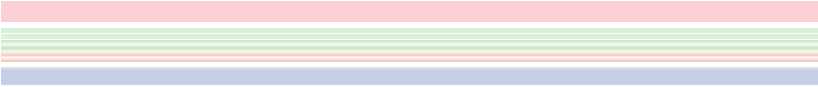

"prisegal" na domačijskost ali le na svetovljanstvo, torej na skrajnosti, ki še ne določata estetske ali poetične vrednote pesniškega dela.

Če se je količkaj spremenil predsodek proti kulturnemu mariborstvu, bi lahko mesto zaživelo v spodobnem medsebojnem okusu in z uveljavitvijo dobre literature. Za mariborske literate so sicer nacionalne - torej ljubljanske - založbe kvečjemu ljudoderske, kolikor niso bržčas tudi vnaprej odklonilne. Torej se drobtinči že pičlo literarno slovenstvo vase, ko dovoljuje ponavadi le eno prednost, ta prednost pa je bila vsakokrat "pravoverna", kakor je bila "pravoverna" v času, ko so ljubljanski politiki v imenu "višjih interesov" odklonili in zavrgli demarkacijsko črto zasedenih in pogodbeno sprejetih pretežno slovensko naseljenih ozemelj ali krajev, ki po 1. svetovni vojni pripadajo Avstriji. Brezobzirno ignorantski odnos je bil v socialističnem samoupravljanju pravzaprav vzgojen, temu sledi kvečjemu čudno obešenjaški humor in zaničevanje ter zahrbtno onemogočanje: ni javnega demokratičnega foruma, da bi se o teh predsodkih kjerkoli pogovorili odkrito, saj se izkaže, da prestolnica nima niti interesa in da lahko postavlja vnaprej za vse druge nemogoče in nesprejemljive pogoje, po katerih si bo izolirano vsak, ki ne pripada "javnemu interesu" ali ni v igri klik, sam kriv, da je zavrtnjen, celo bo slišal besedice, kot so "žal" in podobno, čeprav seveda ni nikomur nič žal, še najmanj tistemu, ki obešenjaško in prefrigano odvrne odločno: "Žal". Kakor da bi bilo res, da je primeroma "škofiček" Slomšek za Ljubljano zbadljivo zmerljivo odklonjen kot "hudiček" in zato zanj ni v slovenski prestolnici prostora.

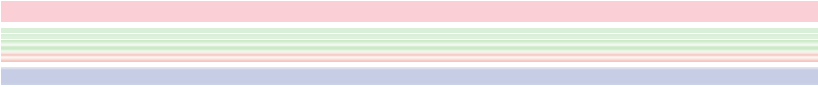
Kjerkoli se izražajo izrečni ali prikriti, zlasti politični in kulturni predsodki, ni domala nikakršnega medsebojnega razumevanja, strpnosti in ni milosti. Obstaja pa vsakršno medsebojno tekmovalno naprežanje, tudi takšen ali drugačen diletantizem, ki je na oblasti še posebno nevaren. V duhovnem pomenu predsodek krajevnega ali župnijskega oziroma farškega tipa preprosto ne dovoli... zato preganja že otroka odklonilno, ga vnaprej označi za "nepridnega" in ga kaznuje z izobčenjem med smehom. Podobno je izključen tudi pesnik iz literarno oblastne ali založniške dejavnosti, ki postsocialistično ali v tranziciji upošteva samo reklo: svoji k svojim – vse postsocialistično nastopaštvo in oblastno hohštaplerstvo pa nima nobenih preferenc zunaj slovenskih meja, kakor svojčas niso mogli delovati zunaj jugoslovanskih meja. Tukaj se prijateljstvo zamenjuje s pijansko družčino, duhovnost s samoveličanjem, protest s shisterizirano... in ni nikakršne samouresničitve. Zadržanost in privoščljivost, ki ne poznata nobenega pravega veselja, uspeta umetno povzdigniti še slednjo oslarijo v sloves enkratnosti – do naslednjega, ki je med istimi na vrsti. Kadar ne uspe prav zavoljo očitnosti negativne diskriminacije prikriti predsodka, se z zavrnjenim besedilom zgodi, da "se založi", "se izgubi", sicer pa urednika "ne zanima" in podobno. Sam sem bil urednik in bi lahko tovrstne "ugovore" vedno pisal in izrekal, saj jih znam na pamet, vendar nisem niti enkrat samkrat lagal: tudi ko sem prejel začetniški tekst kakšnega vajenca, sem se potrudil, da sem vajenca usmeril najprej v branje izbranega in dobrega, tudi svetovnega leposlovja, in kaj kmalu se je izkazalo, ali je človek nadarjen za literaturo, ali pa je bil tekst bolj domislek in čustvena nabodrenost samouveljavitve. Pisali so tudi družbeni odrinjenci in zaznamovani: - vsakogar sem sprejel človeško in sem urejeval, saj "obrt" kajpak obvladam.

V slovenski glamuroznosti se kažejo "pomembni" tipi morda za "prijazne", celo za "čuteče", v resnici pa "ravno zdaj nimajo časa" – egotizirana vasezalupinjenost se namreč vedno spleča, kolikor bolj je brezobzirna in kolikor več oblasti si vzame v odločanju zase. Zato ni v slovenski umetnosti in leposlovju in celo ne v duhovnosti skoro nobene praznično, je pa razgrnjena vsepovsodišnja poceni razprodaja.

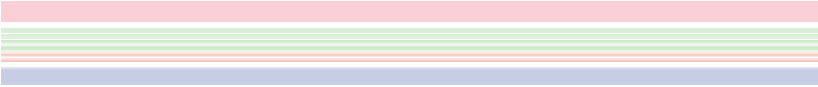
Proti tej neokusni slepoti, ki vidi pred sabo korist v somračju uma, se je uprl v Mariboru večkrat *Večni krsnepar*, torej Pungi. Poznal je igrice, poznala jih je Eva Dvořak - gospa Pungartnik, ki je obhajala vsakoletno cerkvene praznike kakor navajeno v Pragi, v Mariboru pa je bilo prepovedano, torej je vzela začasno bolniško... Še hujše so opredeljevali že zlati križec v Ljubljani – ko se je napovedovavki Ajdi Lesjak zasvetil križec na vratu, je kmalu bila nagnana iz televizijske službe: tukaj so bili cekajevsko in sploh dosledno udobomafijsko strogi, fanatično zavedni in okrutni, nobene pametne razlage niso poslušali. V kulturnih odločanjih se postsocializem nadaljuje, čeprav niti ne vedo več, kaj bi poleg izobraževalnih oddaj o kakšnih opicah sploh še predvajali. Povrhu ustvarjalni človek izve, da so se "tokrat odločili drugače", da je "zamujeno" in podobno...

Ta slovenarska vsemoč se počuti tako sebizadostno, kakor da ne bo prišlo nikoli do nobenega zdrsa – v resnici vidim v samih predsodkih hud zdrs, ki si ga subjekti ne priznajo. Kajti gotovo ni prav, če je že otrok vnaprej odrejeno kaznovan in potem izključen, ker da ni "priden", iz skavtskega zimovanja, medtem ko ostala otročad med sabo deluje najstniško kdaj tudi postsocialistično brezobzirno, a se celo potuhne. Še huje je, kadar prihaja policija v

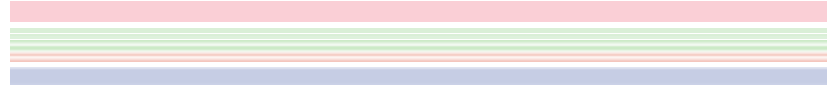

šolo zasliševati označenega otroka, čeprav ni nobene osnove za pregon. Upati je mogoče samo, da se bo ta "tranzicijska" doba predsodkov zlasti zoper mariborstvo v Ljubljani vsaj malo unesla, saj ne pozna nobenega razuma in obtožuje, sumniči vsevprek breztemeljno in uničuje le zato, da se lahko oblast sama dvigne zase, kar je sicer po splošnih merilih najslabše. Kulturno samoveličje in literarno zabavljaška sebizadostnost pa sta dosegli stopnjo tiste abotnosti, ko se izkaže pravzaprav revščina duha in komaj kaj več kot zafrkavanje in zaničevanje, onemogočanje in sprijenost. In tukaj se začne mitizacija kulturnega sebstva, ki ga naj podpira vsakokratna politična oblast ali oblast odločanja in izvrševanja. Zdaj lahko v slovenskih kulturnih in literarnih razmerah dialektično čutim toliko dejavne nevednosti, da se počutim zaradi predsodkov, na katere naletim, tudi v poklicni nevarnosti.

V družbenih razmerah pojugoslovanskega zla, vsajenega v slovensko mentaliteto in privzgojenega, kakor da se ni zgodilo, se je bivša komunajzarska paranoja sprevrgla zdaj v kanclijsko brezbržnost in osebno opustelost. Bivše javne psevdohalucinacije so se obrnile vase in v motnjah medosebnih in družbenih odnosov delujejo kot razvita in namenska depersonalizacija, ne pa kot derealizacija: opravljanje nimam namreč s kakšnimi provincialnimi ali mestnimi norci in blodnjavimi ženskami, marveč s sprejetjem brezosebnega, hladnokrvnega, a namenskega zlega odnosa. Vprašujem se večkrat, ali gre tudi tukaj za alopsihično depersonalizacijo, torej na zavestno zunanjo usmerjenost, kjer osebe več ne doživljajo sebe kot sebe, da bi dojele svet kot lastni svet, saj se po občutjih počutijo tako uradno vzvišene, vasezaprte in nihilistično močne, da se ločujejo od sveta z uradnimi vrati in vratarica-

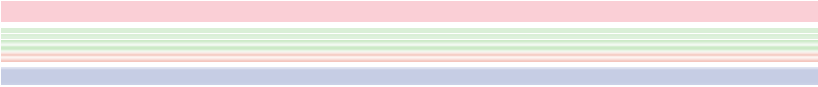
mi in vratarji, z vsakršnimi varnostniki in razosebljenimi posredniki. Kar je pomenil gulag za nekdanje taboriščnike, se je lahko sprevrglo v postmoderno pozunanjenje, ko je treba igrati dvojno vodilno depersonalizirano vlogo, se razosebiti na stopnjo javnega razcepa in osebne samoootujenosti, ki se ji reče javni imidž. Tukaj se nekatere osebe celo po televiziji tako strašno lažejo in se ne dokažejo do konca, da je njihova zabavljajska ali tazaresna vloga pred kamerami ne le našminkana in prešminkana, temveč abnormalnost spreminja v aktualnost, kot da je zasuknjenost nekaj povsem običajnega, sprejemljivega, navadno prilagodljivega. Kolikor je res, da zlasti v pesniškem in literarnem poklicu itak prevladuje v "transu" pisanja občutek, da piše drugi jaz, čeprav sem pesniško docela priseben in poglobljen v pretanjenih obnebnih zavesti, vendar izvorno besedno drugačen, saj ne smem uporabljati privajenega geslovnika, gre za občutje pisne dejavnosti, ki se odvrne od sebe in odvrne tudi mene od sebe: šele ko je napisano in ko lahko skorigiram pesem, ki sem jo morda tudi dolgo nosil v sebi, da se je prelila v glasbo verzov, lahko pridem k sebi; a tudi moja *razlaga pesmi* ni nujno edino pravilna, saj se je zgodilo, da je kakšen prijatelj ali kritik odkril docela druge pesniške, estetske razsežnosti, kakor sem jih jaz – Dušan Pirjevec je ugotavljal v moji osebno ljubezenski poeziji in izpovedi - zbirka *Pesmi* - vitalnost, torej osnovo za sleherno tkanje teksta in besedilno strukturiranost. Spet Mitja Mejak je ugotavljal v pesniški zbirki *Beli listi*, kako da sem s svojimi haikui - kot redukcijami - presegel togo formo japonskega pesništva..., kar je opredelilo občutje mojega haikuiskega zapisovanja in dela docela drugače, kakor sem ga občuteval osebno jaz... Večplastnost pesniškega dela vedno odkriva v izpovedi in upovedi in pripovedi nove razsežnosti.

Kritiko aktivizma sem napisal v svojem mariborskem obdobju zagovora človeškosti,

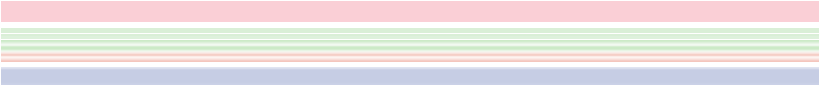
v članku *Neposredna mitologija?* Gotovo sem bil pod vtiskom Herberta Marcuseja, Ericha Fromma, Rolanda Barthesa, deloma Michela Foucaulta in drugih, kolikor sem napisal kritiko Georga Wilhelma Friedricha Hegla in hegeljanstva: Hegla sem kajpak bral v izvirniku, prav tako druge avtorje. V času nenehne jugoslovanske trajajoče revolucije kot trajno vzpostavljene državljanske vojne med narodi, ki je odpravila pravni red in vzpostavila nasilje kot temeljno odnosnico starega režima, se je lokalni aktivizem povezoval z občinarsko partijnostjo, bančništvo z direktorji v sozdih in ozdih, tovarišija uradnega in projugoslovanskega, zato antiintelektualnega šolstva z državno upravo, svojsko nastavljeni in zvesti novinarji in novinarke z neformalnimi, a odločilnimi združbami, oblastno odvisni sodniki in preganjaški javni tožilci s samimi sabo, psihiatri in posebej tudi kompromitirano zakriti zdravniki z državno varnostjo... ja, zdravniki in zdravnice, medicinske sestre, patronažne sestre, bolniški strežniki in strežnice, medicinski tehniki in medicinske tehtnice, babice, laborantke, čistilke, povrhu pa vsa zdravstvena administracija, ki uraduje dandanes z računalniki...

Ob pomenu mariborskega zdravstva se je treba ozreti na leto 1855, ko je mariborski župan Otmar Reiser uredil, da so ob Prosenjakovi hiši in tržaški cesti postavili bolniško stavbo, dograjevali in širili pa so staro bolnišnico v letih 1869 in 1883, ko je imela bolnišnica 110 postelj, pridobili pa so še operacijsko dvorano, skladišče, novo bolniško kuhinjo in mrtvašnico; v letih 1901 in 1902 so mariborsko bolnišnico razširili še z dodatnimi stavbami.

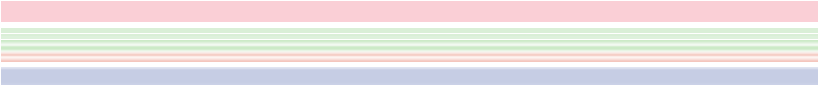
Danes pa domuje v mestu tudi Visoka zdravstvena šola kot del Univerze v Mariboru. Zdravstvo je lahko pomenilo javno mestno službo, zlasti v bolnišničnem smislu, sicer pa je z zobozdravstvom predstavljalo tudi zasebne zdravnike in tudi družinske zdravnike. Kadar so bili zdravniki v službi zgolj države, so bili bolj podobni medicinskemu državnemu servisu, ki je tesno povezan hkrati z organi pregona in še s kom, vse slovensko zdravstvo pa so vodili le in zgolj komunisti. Sumljive zveze zlasti med tako imenovano politično psihiatrijo in nasilnim pregonom sicer zdravih žrtev s policijo so predstavljale samo in le "lettre de cachet" – s tem in takim pismom se je že nekdanja oblast tako, da je nasprotnike preprosto proglasila za neprištevne ali za duševne bolnike, potlej pa jih je organ pregona odpeljal v zakritih kočijah skrivoma v norišnico, kjer so ostali doživljenjsko ali so bili le začasno onesposobljeni, toda za zmerom označeni kot umobolni.

Nered v vrstah politične psihiatrije in uničevanje tudi na silo prirejenih bolnikov je opisal zgledno alkohololog in slovenski andragoško metodični psihiater dr. Janez Rugelj v knjigi *Dramatična pot – 22-letni boj s kopalokarščino v slovenski medicini in psihiatriji* - , ki sem jo lektoriral, korigiral in ob izidu 24.12.1992 predstavil na tiskovki v Društvu slovenskih pisateljev v Ljubljani. Spregovoril sem nevarnostih politične psihiatrije, ki izhajajo iz rafinirano prikritih afer in zdravstvenih zdrah, na koncu pa se izza destrukcije pokaže stvariteljski zanos, da ljudje v zdrs in stiski premagajo ne le odvisnost ali bolezen, ampak vseprej označenost, da niso češ pri pravi. Opozoril sem, da je skupinsko urejanje zdravljencev, pač po vzoru AA, lahko uspešno, če javno pokaže na problematiko alkoholizma, nevroz in duševnih obolenj, toda le z vsestranskim in dejavnim odnosom do novega življenja,

kar nasprotuje zlasti politični psihiatriji ter zapiranju, naposled tudi v politično prepolne jugoslovanske zapore. Naklep socializma je namreč bil razviden vseskozi z boljševisko revolucijo v tem, da se izkorenini ne le posameznik, ki naj ga nadomesti neka-kšen kolektivni "človek", delavec oziroma suženj, ampak hkrati družina, ko izgubi posameznik docela smisel za poklic in tudi sam izgubi službo, tako da ostane nekje sam in izoliran na robu družbe, potlej pa ga dobi v svoje roke primeroma politična psihiatrija, ki dodatno opravi s posameznikom. Šele z ustvarjalnostjo in samouresničenjem pa je bilo in je mogoče presegati bedo zdrsa in stiske. Namen vseh zvez zdravstva ali psihiatrije zgolj z državno oblastjo je bil razviden, ko se je pokazala eliminacija zdravih ter potiskanje problemov v zatišje ali brezvetrje nekakšne poluradne anonimnosti. Opozoril sem v slovenskem javnem življenju z dr. Janezom Rugljem vred, da predstavlja knjiga tudi prelomnico demistifikacije "afere Rugelj", predstavitev zdravnikovega gladovniškega protesta in pomen reševanja ljudi v stiski pred politično psihiatrijo. Na te zveze sem opozoril, saj sem poznal svojčas v Mariboru Ota Vilčnika, v Ljubljani pa sem spoznal primeroma dr. Pavleta Košoroka, ki je bil tudi na silo priveden v umobolnico, na zaprti oddelek in bi končal kot nevarni zločinski neuravnovešenec ali ubijalski norec, če se ne bi dr. Janez Rugelj zavzel zanj z vso svojo avtoriteto.

Mnoga psihiatrično politična ekspertna mnenja pa so bila naravnana tako, da se je ponovilo kakor v ameriškem filmu *Let nad kukavičjim gnezdom*, vendar v socialistični Sloveniji tudi na slovensko in jugoslovanske socialistične in samoupravne načine. Zveze medicine in psihiatrije z državnimi organi so predstavljale kvečjemu ogroženost prebivalstva. Vse te zveze so lahko samo

pomenile, da se je tako imenovani pluralizem samoupravnih interesov stekal v eno samo mitomansko in manično moč, na katere koncu je bila spet in spet samo nenehno vzpostavljena državljanska vojna ter represija z zastraševanjem. Sociopolitične sproščenosti ni bilo, kolikor so se menjavale le neprestane reforme: vsak mesec smo izvedeli, da se je zgodila kakšna reforma ali, bi rekel, prenova: reforma gospodarstva, reforma šolstva itd. Časopisi so objavljali le v interesu vladajočih skupin – tudi v mestu Mariboru.

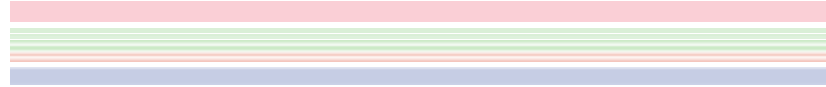
In članek *Neposredna mitologija?* sem lahko objavil le v študentskem listu *Katedra*. V času srbske, črnogorske, pravoslavno cirilичne in balkanoidno perverzne mitomanije dandanašnji je prav, da navedem odlomek iz članka *Neposredna mitologija?*, ki govori dovolj nazorno o tem, kje so izvori in zgledi ne le socialističnega zla:

"Depolitizirani smisel ideologije preobrača sleherni mogoči način zgodovine. Način (metoda) in depolitizacija uvajata zdaj historičnost. Resnična stvarnost, utemeljena v kritiki (ali v družbeni hierarhiji vrednosti, vrednot in ciljev), ni idilična, ni meščansko modna, ni evolucija mode. Zato je odtujevanje prvi korak k mitu.

Kaj naj je tedaj družbeni mit?

Vsekakor je to mit produkcije, ki je za zmerom zavezana političnim obrazcem,. Naravni procesi stvari so zdaj metafizični, predmet je le še transcendirani predmet, ali drugače: kako izbrati manj húdo od slabega?

Kadar gre za prebivalce mest ali žive državljane tega sveta, tedaj onstranstvo in z njim bajejanje le poudarjata moč reda, discipline,

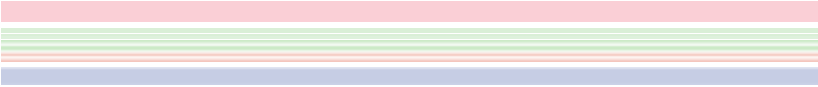
moč hierarhije v imenu hierarhije. Red, disciplina, hierarhija – njihovi oblikovni obrazci so vidni v birokraciji, tehnokraciji, v avtodidaktičnem behaviorizmu – so moč politike, ki depolitizira.

Kdo koga?

Če rečemo, da mit politike ni božanski stvor niti družbena nadgradnja, tedaj vemo, da je aktivizem zavzel okolico. Aktivizem – pri nas ga zasledimo že v članskih izkaznicah pionirske organizacije – je mitičen najprej na osnovnošolskem razumevanju. Seveda je tudi to razumevanje tista samoumevnost, ki hoče biti živa aktivnost, a se porazgubi med šolskimi tablam, odmori in poukom. Prilagajanje je postalo potreba aktivista. Zato je aktivnost torej le psevdoaktivnost, saj aktivira iz političnih obrazcev to, kar je že a priori dano: mit na levo usmerjenega biciklista."

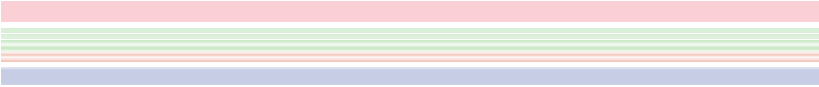
Zgodovinski smisel, ki se je izgubil v novoveških mitologijah, predstavlja še zmerom vsaj smernico, da je mogoče najti pravo pot. A slovenska in mariborska ali štajerska pot je vedno prepolna ovir, žebličkov in razbitin, da bi si človek nogé ranil ali polomil, potlej pa bi prišli zdravitelji, ki vedo nenadoma veliko povedati o slovenski in mariborski poti, čeprav brez dejstev in podatkov.

Prav na mariborstvu je mogoče dokazati, da mentaliteta po vojni kaznovanega mesta ni hotela biti slovensko okrnjena, čeprav je mariborski meščan naletel na nemalo ponižanj in zaničevanj že zato, ker je pač iz Maribora – kakor da je to mesto nekakšna kazenska kolobocija jugoslovanskih narodov in narodnosti. Nemalokrat so ravno literati med seboj bili tisti, ki so hoteli že zaradi ustvarjalnega jezika pokazati na notranje zdrahe, ko se je

delilo literatstvo menda na tri rodove: najstarejši rod je še poznal avstroogrške prigode in navade, starejši rod starojugoslovansko literarno pozicijo v Mariboru in Sloveniji, povojni rod pa je vse do novih generacij občuteval zlasti prelome, ki so bili idejnega ali udbomafijskega karakterja ter so docela odpravljali vsako moralo, čast in dobro ime pisateljev, kot da bi lahko ravno na pisatelja vsakdo kazal na nekakšnem sramotilnem stebru ničevosti. Politiki so hoteli malomestno vsakokrat doseči, da bi se generacije med sabo čim bolj sprle, in to za drobtinčarske prednosti, ki so se itak sproti materialno izgubljale.

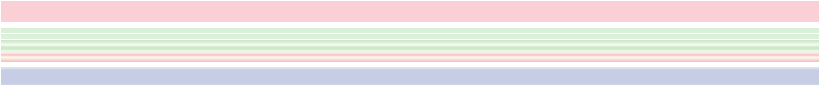
V resnici je večino mariborskega pisateljstva obvladala udbomafija mimo: tako je na primer mladi literarni Maribor srednje generacije, na primer Peter Božič s Poldetom Bibičem vred, bil kaznovan, ker je pisal odkrito in pošteno, ne pa farizejsko ali na partijski liniji. V času, ko je dobra literatura odveč, saj je produkcija pogrošnih besedil in plehkega besedičenja z nekakšnim nadihom svetovljanske imenitnosti in starosvetnosti karseda množična, preračunana pa na prodajo, je umetniška beseda pač slovensko v ozadju in skoro onemogočena. Tudi mariborski avtorji očitno nimajo več zagotovljenih ponudb založnika, tako da se dogaja neka čudna založniška politika, ki bi jo kdo imenoval primeroma "šodranje", torej sejanje nerabnega peska, na katerem roža ne vzcveti. Ko gre za urejanje odnosov med pisatelji in uredništvu, se dogaja večidel nova istousmerjenost, ki ne razume novih tokov po svetu, kaj šele, da bi se uresničevala nova "angažirana" literatura. Naprodaj gre tudi tista beseda, ki je najbolj sicer eksponirana iz ljubljanskega zaledja in ob podpori tistih, ki imajo ne le uredniško moč.

Kar se zapiše primeroma Dimitriju Ruplu, je brž objavljeno, je bilo rečeno malomestno svetovljankarsko, podobno kot velja za liberalistične pisce. Prav tako imajo zdaj končno besedo tudi katoliški književniki, izhajajoči iz čistega srca in iz bogaboječe ljubezni do Boga in v duhovnem pastirstvu za človeka. Celo več, tudi strokovna literatura, primeroma s psihološkega in svetovalnega področja gre dobro v denar.

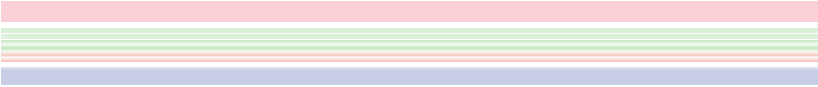
Izza tega pa je še vrsta postmodernističnih tekstov new-age, ki so pač prirejani celo tabloidno, horoskoparsko in z napovedmi vseh vrst, poleg priročnikov za zdravo življenje, za hujšanje, za bioenergijo itd. Slovenski človek le še komaj skrbno spremlja vso to produkcijo knjig, od pravnega področja – od nasilja v družini, na otrokih, človekovih pravic do lokalne samouprave...- do sodobnih kuharic in vegetarijanskih priročnikov z biohrano ter do zeliščarstva... Izhajajo tudi nove in nove poetike, ki so zasnovane na sicer osebnih skušnjah, manj pa na Prešernovih *Poezijah* ali vsaj od teh *Poezij* naprej. Revije imajo prav tako vsaka svojo založniško področje, od *revije 2000*, *Problemov*, *Nove revije* do mariborskih *Dialogov*. Seveda pa so objavljeni le vsi in vsakič po načelu: svoji k svojim.

Mitologija slovenstva je še vedno drobnjakarsko provincialna in zato ruralna, malomeščansko zagotovljaška, ljudsko pesemska, kolikor sploh gre še za slovenstvo v okviru Evrope in sveta in kolikor se slovenskost ni manipulativno globalizirala, se posplošila na sploščenost internetno naravnanih računalniških monitorjev ter tujih televizijskih nanizank. Ko gre zares, se pokaže ponavadi vsa strašna mizerija v slovenstvu dandanes, saj nenedoma ni nič kaj drugega kot odstrti prazni videz tisti, ki je kaj vel-

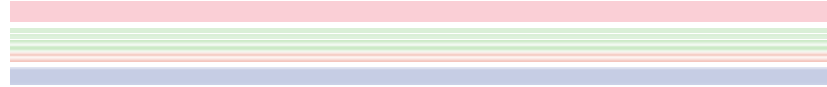
jal. Vsa vrata slovenskega duha so domala zaprta pred Evropo: lažje in ugodneje vztrajati namreč v postkomunističnih in represivnih, tudi zbebljenih in primitivnih manirah znotraj sebilastnih dogovorov moči, kot pa odpreti slovenskost iz gorjačarstva v pripljudno uglajenost, mentalno odločnost in pripravljenost za sodelovanje. To je razvidno na področju šolstva in kulture še posebej, le deloma na športnem in zabavnoglasbenem področju... Tako se pokažejo maščevalne male duše malih ljudi kot tiste, ki odločajo o usodi hiše, mestne četrti, zaselka, soseske, okraja, vsega mesta in regije in vsega slovenskega naroda, celo več, javno se navzven kaže tisti strašni egoizem, ki si dovoljuje permissivno primitivno vse, le da ne bi bilo kakšnega drugega pogleda mimo službeno utečenega in kanclijskega.

Kdor je dobro deloval tudi z novim kanclijstvom, si je dobro poslal – tudi v literaturi, kdor pa je vztrajal pri evropskih vzorih literature, je bil kvečjemu zamočan. To je tako, kot če jaz govorim o Goetheju in Thomasu Mannu, o Hermannu Brochu ali o Franzu Kafki, uradni predstavnik kulture ali založnik pa mi bo govoril, kaj piše primeroma na žoltih straneh tiska o zadnjih dogodkih z misicami ali zvezdicami estrade. Moč imajo namreč tisti, ki v slovenskih razmerah tudi kulturno institucijsko vladajo in ki jih še najmanj zanima kaj drugega kot sebilastno poviševanje ničesa: ta moč je duhovno zategadelj piškava, po volji pa izraža le hotenje, da se ohranijo postsocialistične pozicije. V tem pa se ne kaže le medmestna kompetitivna bojevitost in nestrpnost provincijskega tipa, marveč navznoter obrnjeno vsakršno drobtinčenje moči, zlasti kulturnih, ustvarjalnih, duhovnih moči. Kadar je Maribor zaradi tujih mestnih vodij izražal komplekse manjvrednosti pred ljubljanskim centrom in cekajevskim, szdljevskim, sindikalnim,

borčevskim in sploh vodilnim centralizmom, sem dejal, da sem jaz pač samo "ein Oltmarpurger": torej prej Slomškov in Mastrov, ne pa morda prikrojen po družbenopolitičnih shemah in šablonah. Moj rajni redki prijatelj dr. Anton Trstenjak, zavetnik slovenskih psihologov, mi je rekel, naj kar vztrajam v knjižnem ustvarjanju, naj še kar naprej delam filozofsko in pisateljsko ustvarjalno, dokler le morem, saj se ne da tega sploh odvaditi, stisnil mi je obe roki in me prosil, naj ostanem še naprej v svobodnem poklicu, četudi cel svet govori proti temu. Ob tem mi je omenil, kaj so storili primeroma slavistu Antonu Slodnjaku in naj se ne pustim, ker je tudi on vzdržal, večkrat v docela neprimernih okoliščinah in ob hudih napadih, ker je vedel. Ob tem mi je namignil in povedal, da je štajerstvo lahko vendarle tudi vrlina, celo v ljubljani in koderkoli po svetu, saj ni pretirana, da pa je zagovednost res doma v manj razvitih haloških in drugih krajih, kjer niso imeli priložnosti, da bi napeljali asfalt do vsake hiše, še cest niso imeli – to pa so hoteli prikazovati kot nekakšno naravno lepoto in neokrnjenost, medtem ko so bili pravzaprav odrezani od sveta. Duhovna osama in mentalna somošnjost spadata sicer v komaj vzdržnost eksistence, a to se dogaja zdolgočasno tudi v postmodernističnih razmerah, ki so odmrle takoj potem, ko se je izkazalo, da sleherni performativnost ni dovolj učinkovito produktivna, da bi vzdržala še breme lastne predalpske mitologije v deželi tostran sončnih Alp.

Zakaj pa bi bil gorenjsko urejeni in nekam strogo stremuški in nasilni robavsljati človek v svojem odrezavem gorskem vplivu kaj boljši od mehkega, ravninskega, v plodno zemljo potopljenega človeka, kako bi bil tudi jezični primorski in kraško duhoviti, kamnito odrezavi človek boljši od štajerske razlezenosti in gosto-

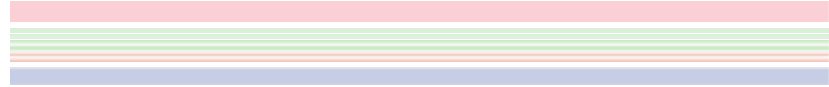

besednosti, ki izraža sicer pač le večji in bolj utemeljeni besedni zaklad?

In kako bi koroško pogrkavajoči, veseljaško pohorski gorjanec kaj slabši od dolenskega zvičajnega in privoščljivega človeka, ki postane nevaren takoj, ko pride do katerekoli pozicije?

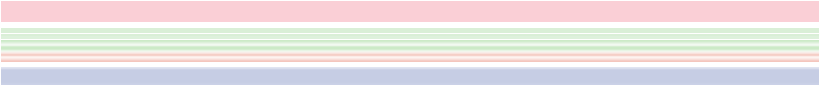
In kako bi bil belokranjski dobrodušnež, upoštevajoč bližnjo hrvatsko tujost in zato revščino, kaj slabši od trdega in zavednega notranjskega človeka...? Te razlike, znane iz prejšnjih stoletij, so dandanes itak večidel značajsko slovensko porušene, ker je treba vedeti, da vse slovensko življenje v resnici obvladuje le in zgolj Ljubljana s središčem in vodilnim mestom inštitutov, univerze, ministrstev, vlade in parlamenta, predsedstva Republike Slovenije..., pa tudi s Slovensko filharmonijo, s Cankarjevim domom, s sedeži umetniških slovenskih društev, z medicinskim središčem – kliničnim centrom, tudi s slovenskim metropolitom v Cerkvi...

Upati je, da ljubljanski vladni center ne bo oddal kdaj spet tudi mariborske province in mesta kot slovensko odvečnost, kakor se je zaradi "višjih interesov" odrekel koroškemu slovenskemu življenju v avstrijski državi, kaj šele slovenskemu prebivalstvu na italijansko mejnem severu – Trst, o katerem je avstroogrsko menil pisatelj Ivan Cankar, da so pljuča Slovenije, je kajpak docela in v vsem italijansko mesto, ki nima nobenih dvojezičnih napisov na cestah, ulicah, ustanovah, kakor jih ima primeroma Koper... Ljubljanstvo v svojih vladnih organih in po svoji parlamentarnosti ne obravnava mariborske province ali regije kot dovolj zanimivo, da bi jo sploh posebej upošteval – tako se v mestnih ljubljanskih okoljih o mariborstvu nič ne ve, kolikor pa se ve, je mariborska

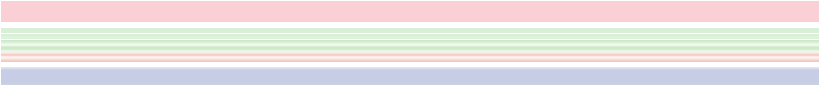
srenja dlje od novomeške ali koprške...

Virtualizacija. Ali je mogoče virtualizirati resnico kot montažo in kolaž iz neresnic? Ko dne 9. maja 1999 preklapljam televizijske kanale, naletim na tv srbske hegemonije, in koga vidim? Pravkar se oglašča tisti režiser Voja Soldatović ob odprtju neke novosadske razstave v nekakšnem "umetniškem" rdečem suknjiču, zdaj že očitno nekoliko bolj ostarel kot svojčas v mariborskem teatru, ki socialističnemu spahiju in beograjskemu postkomunajzarsko zlikovskemu pašaluku, vdinjajoč se nasilju in klanju, bere nekakšne neslane verzifikacije slavilno "na čast" srbske in jugoslovanske Blut&Boden sodomovinske balkanoidnosti, ta pa je vladala tudi slovenskemu in mariborskemu dramskemu gledališču. Poslušam in ga gledam, pa tudi vso mizerijo, ki se je zbrala, potlej poslušam neko Miro, verjetno igravko, ki "sporoča" in grozi mirovnim silam in materam Zahoda, da jim bodo jugoslovanski sinovi pobili sinove za rojstni dan, ko bodo češ namesto torte za rojstni dan ubili sina gospe Gonzales ter druge tovrstne jugonacistične neslanosti. Poslušam, gledam Vojo Soldatovića, ki ga je, zdaj šele doumem, poslala in postavila v mariborskem dramskem gledališču jugoslovanska udobomafija z vnaprej jasnim pedigrejem za vodilnega režiserja kar tako, nekako samoupravno socialistično... Niti besedice ne izrekó ti novosadski polpornografski banavzi in nasilju vdajajoči se tipi in njih tipinje o kosovski tragediji, o množicah begunskih otrok, mater, babic in dedkov, saj so mnoge jugoslavljani "sinovi" mučno poklali in postreljali mimogrede ter zažigali vasi: ne, ničesar ni videti ne slišati o tem strašnem sovraštvu srbstva in črnogorstva do albanskega naroda, marveč se klavsko kulturniška jugosrenja izživlja z zaigrano ogorčenostjo nad šiptarskimi žrtvami, zlasti nad civilnim prebivalstvom. Osla-

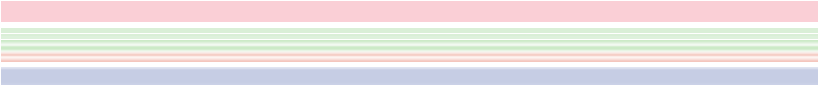
dno Soldatovićevo "recitiranje" je hkrati rezko in pove, da sovraži ta tip vse, kar ni velesrbsko, kar je lahko količkaj kulturno pristno in uresničeno, na pomoč pa mu priskoči z zljajdranimi izjavami in s prostitutiranimi grožnjami še neka Mira, pač plačana, da pokaže javno, kako se vdinja s svojo idejnizirano polpornografijo ostarele šviglje socialistično uničevalnemu ali srbonacističnemu režimu. Strašno je to sovraštvo, ki izganja albanski narod ali Kosovarje z njihovih domov in jim sproti zažiga premoženje, pri tem pa se paravojaške in jugoslovansko vojaške sile ne bojijo, da bodo morale odgovarjati za zločine in za grlorezarsko klanje ter množična posilstva. In tudi priimek Soldatović pove mnogo, tako kot je bilo nekemu pehotnemu oficirčku v kasarni Rasinski partizani, kakor jugoesesovcu ime Kaplarević, le da se prvi obnaša kot navaden prostak "soldat", drugi pa je bil res pomanjšani kaplar oziroma v čin kapetana povišani kaplarević. Dandanes je spolitizirano nasilje odpravilo celo umetniške regionalizme v balkansko ruralnih okoljih, kjer niso imeli renesanse, protestantizma in reformacije ter protireformacije... - nestrpnost pa se bo gotovo vsaj nekoliko unesla, saj je samozavest šele pogoj za medsebojno razumevanje, ne pa za prevlado enega nad drugim.

Ko se je sovražni fanatizem razmahnil oblastniško čez vse robove človeškosti in razuma ali človeka količkaj še vrednega življenja v jugoslovanstvu, sta srbski in črnogorski pasemski tip pokazala prave namere – iztrebljanje albanskih Kosovarjev. Maribor je imel torej tudi svojega ne soldata, ampak Soldatovića – v čem je razlika primeroma med Pandurjevim in prej Soldatovičevim mariborskim gledališčem? Vemo, da Tomaž Pandur izhaja vsaj iz slovenske in evropske nove tradicije videoteatrskih režiserskih konceptov in se je hotel igrati "svetovljana", podobno kot je prej

igral "svetovljanstvo" na jugoslovanski način v Mariboru Voja Soldatović: le da je Tomaž Pandur že gimnazijsko imel svoj amaterski Tespisov voz in so odigrali vsaj *Trudne zastore* Slavka Gruma, medtem ko Voja Soldatović do takšne slovenske teatarske in dramske tradicije ni pobčuteval nikoli kakšne bližine. In če se je Soldatović kot režiser umaknil v novosadsko palanko, se je Pandur izselil nekam v drugo tetarsko provinco: oba sta imela podobna ali celo isto sprevržena nagnjenja, ki so se izrazila pri Tomažu Pandurju prej samožrtvovalno, pri Soldatoviću pa gospodovalno. Ob tem mariborskem teatru pomislim na polprofesionalno gledališče v Kruševcu, kjer so igrali boljcone amatersko, vendar z gledališkim žarom, a brez pomisli na sovraštvo do arnautsko vélikih ljudi v deželi Skipetarjev.

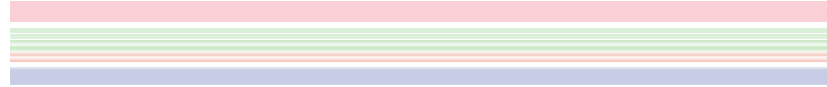
Primerjava med mariborsko literarno mentaliteto in tisto v Kruševcu, kjer sem bil član založbe Bagdala (imenovane po griču in kostnici Bagdala – v arabščini = *Bagd'Allah*) v osrčju srbske kulturnozgodovinske tradicije in srbske zgodovinske tradicije, saj je tam tudi kamnito opečnata in pisana dvorna cerkev Lazarica, poimenovana po carju Lazarju (in s spominom na carico Milico) in posvečena svetemu Štefanu (s katero se začne v zazidavi tako imenovana moravska šola), ni možna po provincialnosti, ampak po ljubezni do literarnega in umetniškega svobodnega ustvarjanja. Doživljal sem, da so bili razumniki v Kruševcu dejansko kritični do lastne zgodovine in hkrati do carja Lazarja in poraza na Kosovskem polju, celo več, vedeli so, kako si je car Lazar že na začetku pohoda priboril poraz, saj ni imel za bitko s turškim sultanatom dovolj zaveznikov, pa še med temi so se znašli izdajalci. Zato pa sem mitomanski in lažni odnos do srbskega srednjega veka, do kosovske bitke in Kosovskega polja srečeval

zlasti v Beogradu in drugod po Srbiji, celo v črnogorskih krajih, kjer so odmaknjenci prav sloveli po mitomanskih samoveličanjih svojega patriarhata in nenehljivih nekakšnih junaštev.

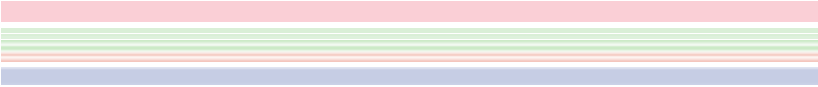
A tudi tukaj se spomnim črnogorskega pesnika Jevrema Brkovića, ki je resda prispel kdaj v kosovarsko Peč kar "s sprems-tvom" in kdaj s taksijem, a je klonil pod težo argumentov in ni hotel napadati Kosovarjev, bral pa je vsakokrat svojo pesem o očetovem vojaškem plašču (ki se mu reče črnogorsko s turciz-mom = *šinjel*): nerodno mu je bilo, ko je kdaj kar zapuhtelo od prikritega jugoslovanskega sovraštva, on pa je vendar hotel biti nad tovrstnimi zlikovskimi in pritlikavimi namigi. In če pomislim na primerjavo med mariborsko in kruševačko mentaliteto, tudi ugotovim, kako sta bili obe mesti odrinjeni od centra, tudi Kruše-vac je bil namreč po svoje kaznovano mesto, ker se je skliceval na srednji vek in na kritičen odnos do carja Lazarja in carice Milice ter je zagovarjal vsaj srbsko pristnost. Tukaj o kakšnem piscu Dobrici Cosiću, ki je bil med vojno v odredu Rasinski partizani politkomisar in takratni komunajzarski fanatik, nisem slišal posebej lepe besede, niso ga marali, ker je med vojno pač komu-najzarsko razveljavljaval srbske tradicionalne vrednote v imenu komunističnega in avnojskega totalitarizma in je imel menda tudi roke umazane, o čemer pa se je samo bolj šepetalo in šušljalo, tako kot sicer o teharskih, roških, tezenskih... žrtvah v Mariboru in po Sloveniji.

Literati v Kruševcu tudi niso izražali, kar je bilo za srbske pisatel-je skoro neverjetno, posebej kakšne mržnje do albanskega naro-da – kakor da vedo, da je bilo Kosovo izgubljeno pravzaprav s kosovsko bitko nepovrnljivo in v vednosti, da Srbi na Kosovu

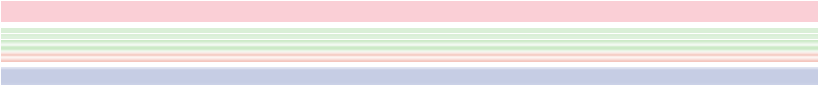
niso avtohtoni prebivavci, temveč ravno Arnavti, o katerih je že pisatelj in prosvetitelj Dositej Obradović pisal vse najlepše in najboljše. Zato pa so vedeli kruševaški pisatelji, naj Srbija zase gradi – turizem, zdravstvo, šolstvo, obrt, posebej še kmetijstvo. Tudi kmetstva v okolici Kruševca se kakšno sovražstvo ni posebej dotaknilo – to sovražstvo v imenu bratstva in enotnosti je hujskaško in pritajeno ves čas širila le jugosoldateska, ki je obravnavala vojaške albanske narodnosti, ki niso obvladali jugoslovanščine, za duševne bolnike.

V pomenu mariborstva sem si sooblikoval mnenje o balkanski, posebej o srbski mentaliteti, ki je gotovo različna v različnih krajih in krajinah: drugače je v Subotici in Novem sadu kot v Nišu ali Kruševcu, drugače spet v Beogradu, tem konglomeratu balkanskega smetja in vsakršne zavržnosti, kot v Kraljevu ali Aleksincu... Če naj bi bilo sovražstvo do Kosovarjev tisto, ki naj združuje srbstvo, je mentaliteta srbstva kvečjemu nacistična in nevredna svoje fame, svojega grba in znane himne. Le malokdaj so si drznili povedati drugi narodi, ki jim je vladalo srbstvo kot večina, da so morali večidel potuhnjeno zanikovati svoj obstoj – a na Kosovu je očitno zaradi številnosti albanskega prebivalstva prišlo do jasne opredelitve, kako se Srb in Črnogorec obnašata do tako imenovanih manjšin. Srbstvo se skoro docela ravna po trenutni politični "situaciji" ali po zgledu močnejšega. In ker na beograd ne padajo "tepihbombe", kakor so svojčas na Dresden, Berlin druga nemška mesta zaradi nacizma in vojne, se dogaja jugoslovenarska nacistična brezobzirnost sadistično še kar naprej. Sklicevanje na jugofirerja in njegove pristaše, tudi celo v opoziciji, predstavlja samo del projekta sodobnega holokavsta, ki se dogaja na očeh vsemu svetu, podobno kot je bilo z vojno med jugosolda-

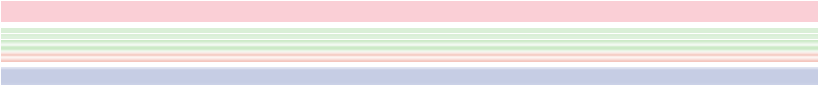

tesko in Republiko Hrvatsko ali med jugosoldatesko in Bosno in Hercegovino: šele ko so bile sile poražene in pokorjene, je prišlo vendarle izza mednarodnih poganjanj do sebilastne državotvornosti na hrvaškem in v Bosni in Hercegovini, ki se je večidel muslimanizirala. Srbija je postala zaradi vojnih grozot sicer resda ob Črni gori jugoslovansko še aktualna za svet, a po porazu bo manj zanimiva od kakšne Bolgarije ali Romunije, saj bo prepuščena sebi. Že SFR Jugopslavija je postavila v predsedstvo lumpenproletarskega revolucionarja in je ključavničarja preoblekla v nekakšnega maršala, da je galimatijas sijal v vsej svoji lažni samovšečnosti.

V enoumju različnih pluralizmov, ki potrjujejo dandanes prastaro resnico, da se spreminja istost v novo istost, je ostala nepresežna samo tista strategija, ki je vendar zlomila komunistične rede, namreč najprej v megaprojektih izza perestrojke in ob padcu berlinskega zidu tako, da se je tudi v Sloveniji in Mariboru vendarle moral le zgoditi preobrat v novo državljansko slovensko zavest. Komunizem je vidno propadal implozivno, saj se je jasno videlo, da marksizem-leninizem propada ideološko ob vzponu avtomobilizma in ob videotehnikah ali ob satelitski televiziji, česar nihče v 19. stoletju ni revolucionarno niti sanjal, kaj šele kako predvideval. Naslednji vzpon računalništva je prinesel v družbeno življenje mariborstva in slovenstva hkrati tisti postmoderni, mehki, softverski pogled, ki ima svoj know-how in svoja gesla ali kode, po katerih se odkriva srednjeslojstvo v svoji sebilastni zaposlenosti. Možno se je spet sklicevati vsaj na škofa in pesnika Antona Martina Slomška ter na generala in pesnika Rudolfa Maistra, ko gre za provincialni pomen mariborske uprave znotraj slovenskih meja. Seveda je že Prešeren dražil Šta-

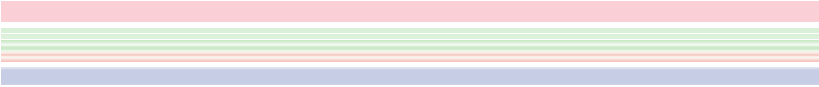

jersko z rimo "hudiček-škofiček", kar naj ustreza "Slomšek-Zlomšek", ko se je norčeval iz tedanjega mariborstva posredno, posmehljiva zmerljivka pa je zadela –prvič natisnjena šele leta 1863- ob duha narodnosti, ki je obsegal graško oziroma sekovsko škofijo, to je: okraj Maribor, vse nerazvite Haloze in župnije severno od Celja, torej dekanije Hoče, Slivnica, Zavrč, Radlje ob Dravi (Marenberk), Jarenina, Ptuj, Šentlenart, Ljutomer in vélikonédeljska dekanija. France Prešeren je očitno preziral štajerstvo, saj v svojem meščanskem ljubljanskem ponosu ni prav razumel, da je tudi severovzhodna Slovenija pomembna za slovenstvo, še zlasti ko je šlo za premestitev sedeža lavantinske škofije iz Št. Andraža prav v Maribor, da se je lahko poslej bolj nemoteno razvijalo v tem mestu slovenstvo jezikovno, šolsko in duhovno. V resnici pa je ravno Anton Martin Slomšek s svojim škofovskim pastirstvom, učiteljstvom in duhovništvom uredil ne le program slovenstva za severovzhodno Slovenijo, marveč dejansko tudi z uveljavitvijo Maribora za vso Slovenijo. Ta naš škof je mogočno utrdil slovenstvo veri in cerkvenosti, toda hkrati narodobudniško, s tem pa tudi družbeno in knjižno. Nič hudičevskega ni bilo v Slomšku, bil je dejansko tudi velik slovenski škof, kar potrjuje dejstvo, da je pravzaprav prvi slovenski svetnik. Prešernovo zmerjanje je zadelo torej odpravo štajerstva in mariborstva že v romantičnem obdobju, ko je kulturno občestvo bilo individuirano med gostilniškimi ljubljanskimi omizji, torej v času, ko je bila tudi Ljubljana ena sama "dolga vas" in so ob Ljubljani klali mesarji in odirali "v živo" da je smrad preplaval večkrat ljubljanske ulice ter je bilo okolje primestno podeželansko. V tem smislu je narodni svet odreagiral "hudičevsko", ko je moral general in pesnim Rudolf Maister prepustiti demarkacijsko črto "višjim interesom" ali v času koroškega plebiscita, ko je Ljubljana

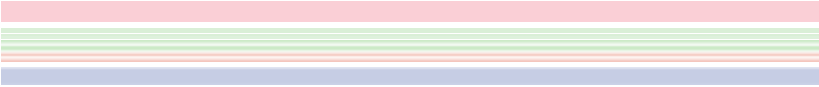
le od daleč morda gledala, kako se trga ozemlje od Slovenije in bo z naprej zgodovinsko prepuščeno avstrijski državi ter nemškemu uradnemu jeziku, Slovenci pa bodo označeni tudi še v postmoderni dobi kot Vindišarji. Narodno vprašanje obsega ob pluralizmih še vedno le ljubljansko centralo ter podrejanje Ljubljani, kjer je središče kulturnega, znanstvenega, inštitutskega, upravnega in političnega ter državnega vladanja dejansko in močno.

V Ljubljani se kakor ne ve, kaj da se godi v Mariboru, Maribor pa je ponavadi izdatno seznanjen z dogajanjem v vladnem središču republike. Res pa je, da tudi v Ljubljani še tranzicijsko prevladujejo ponekod modeli jugoboljševizma in priseljene podeželanske nespameti, kar se med sabo povezuje v novi konglomerat nove oblasti in je okrutno neprizanesljivo, s policijo podprto prisiljevanje. Šele ko bo ovržen starorežimski model, bo mogoče vendarle govoriti nemara celo o kakšnem zglednejšem meščanskem liberalizmu, ki bo lahko tudi Mariboru in drugim štajerskim mestom omogočil zaradi oddaljenosti od vladnega središča vsaj nekoliko regijskih uveljavljenih pravic in državotvornost. Maribor je zaenkrat provincialno vladano mesto iz središča, kakor so vsa druga mesta odvisna od Ljubljane. Ko se bo zgodil evropski preobrat v slovenstvu, bo celo slovenska šola odpravila tovarišice pedagoške delavke in tovariše pedagoške delavce ter ne bo osnovna šola le podaljšana roka policije, ki upravlja z otroki na večidel kaplarsko-pazniški način, ko gre za nadarjene, sicer pa uveljavlja glajhšaltungo in še kar naprej praznuje komunistično režimske svinjarije: v Ljubljani še kar naprej morajo šoloobvezni otroci flankirati okrog Ljubljane in po poti nekakšnega revolucionarnega tovarištva proglašati to flankiranje za športni dan, čeprav je slehernemu količkaj pametnemu človeku znano, da tovrstno flankiranje ne

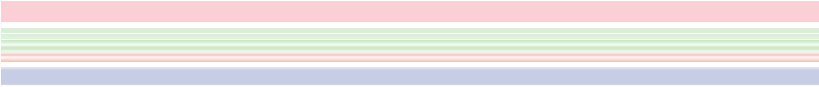
spada v šport in šah, kaj šele v kakšno športno vzgojo, pa tudi tovarišice pedagoške delavke ne nadaljujejo tiste tradicije onih namiguš, ki so po Tivoliju zdihovale z italijanskimi briljantinirano zapeljivimi oficirčki in vojaki množično, kot so sicer počele po 2. svetovni vojni zaradi materialnega ugodja in nove oblasti z moško nabodreno jugosoldatesko. V Mariboru pa se še prav tako in podobno kar naprej zbirajo, čeprav v vse manjšem številu, ob zaporniškem zidu in grozijo s talci iz časov vojne, ko je tretji rajh dejansko deloval javno pangermansko in protislovansko, skoro nihče pa bolj kot verjetno ne hodi na množična grobišča v Tezenski gozd in drugod, kjer so po 2. svetovni vojni klali komunisti in partizanski partiji ter množično pobijali brez sodb in zapisnikov, prej pa so žrtve slekli, da so obleke pošiljali naokrog po Titovi Jugoslaviji.

Tudi dolenski pisec, slavni slovenski realist Fran Levstik (ki se mu je, kot pravijo, na koncu zmešalo, da je samo še klečeplazil pred oltarji tjavendan) ni hotel poznati zgodovine štajerstva, kaj šele Maribor, kar je vsakokrat začinil z ideologijo realkapitalizma, zato je Štajersko zanemarjeno ločil od Slovenije ter tudi edino Ljubljano proglašal za slovansko središče jugoslovenarstva. Zato verjetno šele Maribor sočustvujoče lahko razume Slomškovo pesem *Vbogi otrok v faberkah* iz leta 1846, in reči je treba, da prešerni pivec Prešeren take socialne pesmi ni napisal, se pa je obregoval ob "hudička-škofička" Slomška zmerljivo. Ljubljana je torej še vedno edino središče, Maribor pa je s Štajersko vred samo ena od provinc ali upravnih državnih enot, ki je docela odvisna od naklonjenosti državnega ali vladnega vrha. Tudi če se reče, da je centralizem še kakorkoli demokratičen in celo v samostojni državi pluralen, ostaja ljubljansko odločilen nad mestom

Maribor ravno kot centralizem oziroma kot edino veljavno odločanje, kaj je v obdravskem štajerskem mestu dovoljeno in kaj ne. Maribor lahko samo prispeva svoj narodni delež v skupnost slovenstva, upravno je torej dejansko podrejen centralnemu celostnemu odločanju iz Ljubljane: v literaturi to pomeni, da veljajo pisatelji verjetno le toliko, kolikor so priznani tudi v Ljubljani, sicer lahko žive v svojih provincialnih upravnih enotah kot podružnica ali pododbor in vedno *pod* literaturo prestolnice. Umetniška avtonomija mariborskega leposlovja je zato podrejena notranjim nepresežnim in tradicionalnim protislovjem in nasprotovanjem, kolikor obenem vrhnjemu dejanskemu odločanju, kaj bo sprejeto in kaj ne.

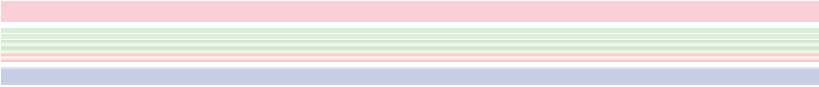
Če namreč človek povpraša po pisateljih in pesnikih in esejistih ali po dramatikih v Mariboru, delujočih med dvema svetovnima vojnama, bo ugotovil, da ni kakšne posebne vednosti, literarna zgodovina pa se tudi v Mariboru ni potrudila, da bi količkaj "obdelala" in razložila dela vsaj teh književnikov. Stopnja sleherne knjižne in objavne literarnosti v mariborstvu je takšna, da ostaja po eni strani zavezana trenutnemu času, po drugi plati pa obravnava druge avtorje, ki z Mariborom nimajo nikakršne zveze: že v svojem rodu sem ugotavljal, da mnogi niso posebej sprejemali gorenjske, dolenske ali primorske literature, so pa v Mariboru bolj sprejemali prekmursko, štajersko, zlasti celjsko, tukaj Dane Debič in Pavla Rovan in Janez Žmavc regijsko, pa tudi koroško, tukaj zlasti Marjan Kolar in Leopold Suhodolčan, če izvzamem starega esejista Franca Sušnika na Ravnah, in zamejsko, koroško avstrijsko literaturo, slednjo pač zaradi bližine; pa tudi so se vključevali nekako v literarno mariborsko življenje hkrati ustvarjavnici slovenjegraških *Odsevov* Niko R. Kolar, Vinko Ošlak,

Franc Pečnik, čeprav posebej na slovenjegraško slavistično sceno vezani Tone Turičnik pa je skrbel za koroštvo, in tudi tradicionalno še v mariborskem tisku in radijsko so sodelovali Evald Flisar, Feri Lainšček, Manko Golar, Branko Šömen, Karolina Kolmanič, Jože Olaj, Ernest Ružič, Milan Vincetič, Feliks Robert Titan. Mariborska literarnost je živela vendar tudi v teh navezavah docela po svoje, tudi z lastnim mestnim utripom, ko se nismo spraševali, ali si doma s Kolodvorske ali huterbloka, z Lenta ali z Rotovža, ali si z Melja ali kje izza Piramide, s Tabora ali Studencev, s Pobrežja ali Tezna, ali si iz Hoč ali iz Ruš ali iz Pesnice, ali si iz Betnave ali iz Ruš...

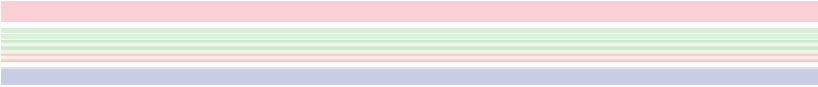
Pomislim za hipec: odkar se je mesto razvijalo po zmagi Rudolfa Habsburškega leta 1278 nad Otokarjem II., ko je dobilo obzidje, stolpe z jarkom in troje vrat ter se je razmahnila obrt, trgovina, vinogradništvo in se je ob cerkveni gosposki tudi ustalila posvetna gosposka z naraščajočim meščanstvom, je mogoče govoriti o mestni tradiciji, ki zahteva lastno kulturo in kulturno zavest, ki je po svojem bistvu krščanska in evropska. Mariborska književnost še ni opredelila niti posebej zgodovinske vloge svojega mesta v preteklosti, razen nekaj poskusov, ki kažejo na slovensko odklon-skost. Tudi nima Maribor primeroma drame o zadnjem čarovniškem procesu leta 1711... In kako je bilo spet, ko so leta 1805 in 1809 zasedli mesto francoski vojaki... - Maribor nima pesnika, ki bi napisal *Ilirijo oživljeno* ali kaj podobnega?

Tudi iz časov, ko je bila speljana tod prva železnica, začenši z letom 1846, ko se je skratka potlej mesto začelo tudi industrializirati, ne obstaja mariborska literatura. In kako je bilo, ko se je v letih 1918 in 1919 oblikovala v Mariboru prva samostojna slo-

venska uprava, tudi ni niti črtice, čeprav je z uvedbo slovenščine kot uradnega jezika prav tukaj začetek lastne narodotvornosti in državitvornosti v novih okvirih. In kdo pomni, da je bila Založba Obzorja Maribor, naj opomnim, ustanovljena leta 1950... in kdo je proučeval, kaj je o kulturi objavljajal od leta 1863 liberalni *Marburger Zeitung*, kaj je kako poročal tednik *Slovenski gospodar* od leta 1878 naprej, kaj sta poročala dolenski pisec Josip Jurčič in Anton Tomšič v dnevniku *Slovenski narod* od leta 1868 naprej...? Seveda je časopisarstvo arhivsko zastaraljivo že naslednji dan ali teden, vendar lahko vsaj pokaže na nekatere aktualnosti gotovo tudi v kulturi, zlasti v poročilih o kulturnih dogodkih v Mariboru. Literatura o mariborskem življenju bi lahko vnesla posebej zgodovinski urbani roman, lahko pa bi bilo doživljajsko kaj napisanega o mariborskem življenju, kot počno avtorice in avtorji –tudi sobesedilno- povsod po svetu.

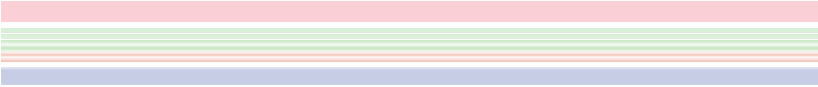
V Mariboru pogrešam **Literarni klub**, kjer bi nahajal kiparske portrete ustvarjavcev ali njihove slike in fotografije, v priročni knjižnici njihove knjige, knjižice, morda tudi varovan rokopisni oddelek, prijazno glasbo in prigrizek z brezalkoholnimi pijačami, klubske mizice in fotelje, računalnik z internetom, prostor pa bi bil prirejen tudi za vsakokratne literarne nastope, predavanja, performativne literarne dejavnosti, monodrame in tiskovne konference. V tem bi lahko Maribor vsaj prednjačil, saj bi se tam srečeval s pisateljicami in pisatelji. Po zgledu osrednjega pisateljskega društva bi lahko **Literarni klub v Mariboru** imel tudi počitniške prostore na Pohorju, kamor bi lahko prihajali na oddih sicer pisatelji iz vseh slovenskih regij, v dogovoru s turističnimi kmetijami pa bi lahko **Literarni klub** povabil tudi tuje goste na podeželsko zaledje v severovzhodni Sloveniji ter bi obiskal literarno

življenje tudi na Koroškem in v Prekmurju, pač v dogovoru s knjižnicami in šolami ter morda s celjskim gledališčem... Ko bi kdo poočital, da je tovrstna dejavnost pisateljstva v Mariboru provincialna, nič hudega – takšne očitke si Maribor že lahko privošči. Neposredno lahko prispevam v tak **Literarni klub**, kar sem moral nekje "izgubiti" v tem mestu, to pa so: Tisnikarjeve in Jerajeve in Čobalove slike, grafike in risbe, portreti, ko so me upodobili Bogdan Čobal, Jože Zel, Ludvik Pandur (olje), Zmago Jeraj, Slavko Kores (risba), Remigij Bratož – Miggio (karikatura), Dragiša Modrinjak in Mišo Hochstätter (umetniška fotografija), Gabrijel Kolbič (plastika), **Literarnemu klubu** bi podaril z veseljem tudi katerega od svojih starih pisalnih strojev in nekaj mariborskih rokopisov.

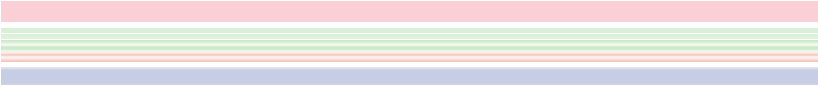
Gotovo bi lahko tudi drugi prispevali v skupno last in posest **Literarnega kluba** vsaj rokopise in knjige ali fotografske posnetke in podobno, prav tako bi prispevali gotovo tudi sorodniki pisateljsko gradivo, na primer družina Baloh, rodbina Bojetu, rodbina Dolar, družina in Alenka Glazer, Ivan Herga, družina Hofman, Zora Hudales, družina Ingolič, rodbina Kajč, družina Kočever, družina Košar, rodbina Kocbek, rodbina Kreft, rodbina generala Rudolfa Maistra Vojanova, družina Plohl, rodbina Potrč, družina Rudolf, družina Šrimpf, družina Vogel, družina Vokač, škofijski ordinariat, Inštitut dr. Antona Trstenjaka, prijateljice in prijatelji...; nekatere od že umrlih literarnih oseb bi lahko upodobili mariborski likovniki znova.

Gotovo ne bi smel v **Literarnem** klubu manjkati kipec ali slika lavantinskega škofa, narodnega buditelja, pesnika, blaženega Antona Martina Slomška, kipec ali slika ali fotografija generala

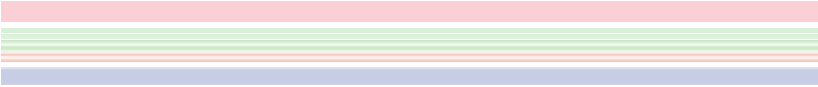
Rudolfa Maistra (kipar Gabrijel Kolbič je napravil vrsto celopostavnih plastik v različnih velikostih, pa tudi kiparka Vlasta Zorko [Tihec] je upodobila mariborskega znamenitega generala). Literarni **klub** bi lahko arhiviral nekatere revije in tiske, ki so izhajali in izhajajo kulturno in literarno prav v Mariboru: *Nova Obzorja*, *Dialogi*, *Nova mladika*, *Obrazi* (priloga študentskega lista *Katedra*), *Piramida...*- pri čemer je mogoče starejše tiske s slikovnim gradivom tudi preslikati in jih hraniti. **Literarni klub v Mariboru** bi lahko uresničeval svoje namene in cilje kot posebno društvo, za katerega ustanovitev je potrebno vsaj deset podpisnikov na ustanovnem občnem zboru, ko pa je klub potrjen, se lahko povezuje z društvi in organizacijami, z Društvom slovenskih pisateljev in Podružnico Društva slovenskih pisateljev, z Zvezo kulturnih organizacij Maribor in z slavističnim društvom, s knjižničarji, tako doma kot v tujini. **Literarni klub v Mariboru** bi se moral vsekakor najpoprej povezati tudi s Forumom Stadtpark in z revijo *Manuskripte* v bližnjem Gradcu, širše pa se povezati z vsem literarnim svetom. Poseben značaj bi imela v **Literarnem klubu** kajpak slovenska zamejska ali manjšinska literatura ter izseljenska literatura, ko bi gostovali tuji državljani slovenskega rodu ali slovenski državljani z dvojnim državljanstvom v **Literarnem klubu** (na primer Adi Golčman na Švedskem, Bert Pribac v Avstraliji ter argentinski Slovenci).

V povezavi s Svetovnim slovenskim kongresom in drugimi, tudi s pobratenimi mesti, bi lahko **Literarni klub v Mariboru** deloval še tako, da bi se odprl v demokratični pluralizem dialoga skozi kulturnost slovenstva, zlasti ko gre za pomen regionalnih kultur in literatur. **Literarni klub** bi lahko objektivno pokazal na Štatenberška srečanja, na tvorno sodelovanje z jugoslovanskimi lite-

raturami, tako v Drinovcih, Slavonskem Brodu, po Dalmaciji, v Kanjiži, Novem Sadu, Kruševcu, Beogradu, Peči, Prištini, Prizrenu, Ohridu, v Plevljah in drugod, koder so se udeleževali mariborski književniki in literatke pisateljskih srečanj, nastopov, simpozijev... Tudi sodelovanje z marburškimi literarnimi krogi ne bi smelo biti izpuščeno ter sodelovanje na srečanjih v Bellunu, v avstrijskih krajih, primeroma v vili avstrijske pisateljice Ingeborg Hiel, v Retzhofu, v Brezah/Fresach, v Celovcu/Klagenfurt in podobno, obenem bi lahko prispevali tudi gradivo s študijskega bivanja v ZDA – vsak bi lahko nekaj prispeval osebno in skupno iz mozaika literarnega sodelovanja mariborstva s kulturno in literarno tujino (kjer sicer pojem "tujine" ni več aktualen, razen v pomenu potnega lista). Morda bi bilo prav, ko bi kdo predstavil tudi mariborske antologije in generacije v zbornikih, od zbornikov *Dialogovi* do zbornika *Skupaj* in današnje knjižne ali založniške produkcije *Dialogov*, ki prinaša humanistično, filozofsko in psihološko usmerjeno literaturo. V **Literarnem klubu** se ne bi smeli *ločevati, se segregirati ali negativno diskriminirati* mariborski literarni ustvarjanci ne po generacijski pripadnosti, po stilnih prijemih in smereh, po zvrsteh pisanja, po spolu in veri, niti ne po "profesionalnosti" – vstop v ta **Literarni klub** bi imeli marveč tudi novi rodovi literarne ustvarjalnosti, obenem pa drugi umetniki, likovniki, gledališčniki, lutkarji, filmarji, glasbeniki, arhitekti, časnikarji, študentje in srednješolske literarne mlade duše. Kje je že čas, ko je spodbujal Jani Sever z resnim rešpektom besedne ustvarjavce, da smo zadihali v skupnem slovenskem kulturnem prostoru *Katedre*?

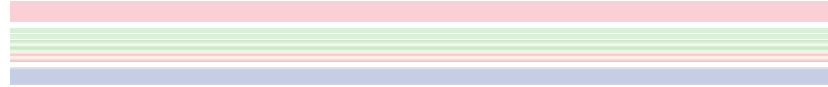
O kakšnem klubskem glasilu bi se morali posebej dogovoriti, javno delovanje lepe besede pa bi vneslo v mariborsko "zasebnost"

ali značilno slovensko vasezalupinjenost tisto svežino, ki ponuja odprta vrata v Evropo in svet. Včasih osmi dan v tednu, kajpak z zgodovinarjem in kulturnikom Francetom Filipičem, ki je tolikokrat pokazal razumevanje v nerazumnih stvareh. V Mariboru namreč ni več kakšne kavarne, kjer bi lahko vsaj kavarniško filozofirali in uresničevali tisto dejavnost, ki razgiba duha ustvarjalnosti z osebno ustvarjalno voljo.

Knjižnica in čitalnica **Literarnega kluba v Mariboru** bi lahko postala oddelčno javna knjižnica, kamor bi se stekali in se združevali mariborski intelektualni potenciali, zlasti morda humanistični. Poslovno tržna sposobnost Maribora je namreč takšna, da bi lahko v tovrstnem klubu delovala *javna* knjižnica s svojo zaposleno knjižničarko in osebjem, s čimer bi se širil tudi pomen medsebojnega sodelovanja na knjižno svetovalni ravni. Sicer ostaja vse po starem in kakor vasezaprti. Knjižnico bi lahko vodil kdo od mariborskih pisateljev, ki bi skrbel za urejeno poslovanje in odprteje ter sproti v dogovoru z mariborskimi literati za letni, mesečni okvirni spored in "program": navdušenje za knjigo in književnost je treba nenehno spodbujati. V postmoderni organiziranosti večstranskih umetnostnih snovanj, vizualizacije, kibernetične in virtualnosti je lahko medsebojno druženje urejeno po smotrni osebni ali osebnostni nagibih.

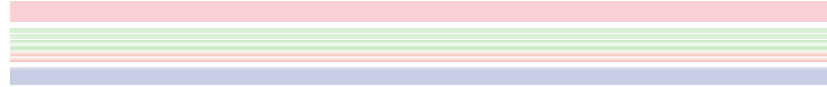
Kajti kadar dandanes obiščem svoje rodno mesto, v katerem sem notranjeupravno in občinsko in državno še vedno samo in zgolj NEZNANA OSEBA, je prav neprijetno, ko bi moral po mestu gor in dol flankirati kakor na kakšnem šolskem športnem dnevu, medtem ko so vsi "zaposleni" in ne srečam žive literarne duše nikjer. Prav osebno kot v Mariboru NEZNANA OSEBA imam vso pravico,

da bi našel kaj kulturne in človeške samouresničitve ter bi s tem pretrgal s tako imenovano postsocialistično tranzicijo, ki prehodno traja in traja, kakor je trajala nekoč trajno socialistična revolucija itd. – kakor da se v tem mestu literarno ne miselno nič ne dogaja. Mesto Maribor s sponzorji in s tujimi vlaganji bi moralo najti dovolj sredstev, da sodeluje dejavno v delovanju **Literarnega kluba v Mariboru**, vsaj kolikor še obstaja tukaj kulturni in univerzitetni establišment. Delo "zvez" in "organizacij" je namreč docela neustrezno, saj se ni obneslo že v svojem vodenem in nadzorovanem –ali cenzuriranem?- nastanku.

Mariborsko samouresničenje lahko razdelim na lepših dni polovico, ki so mi jo grdili in bridkó grenili vsi oni, ki so bili zoper ustvarjalnost, proletkultni in okultno sektaško protikulturni, ki so oblastno naveličano, uradniško drobnjakarsko, a zahrbtno in kdaj tudi naklepno z zavajANJI napadali ne le mojo osebnost ali našo družino, marveč moje mariborsko poreklo. Razumem tiste hohštaplerje, ki navidezno svetovljansko zatrjujejo, kako da jim je vseeno, ali so doma iz Maribora, kakor da bi bilo nekaj sramotnega za tistega, ki se je rodil in živel otroško, deško ali dekliško in mladeniško ravno v drugem največjem slovenskem mestu.

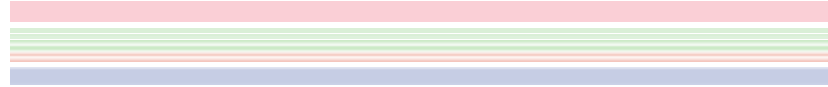
Basni, domislice, uganke sem začel pisati s sedmim letom in kmalu zatem objavljati: priloga *Mladi rod* v *7D*, ki jo je urejal "striček" Branko Ivnik, k temu pa me je upotila urednica Sonja Flajs, me je objavila, to pa me je navdušilo tako zelo, da sem že zmala sanjal, kako bom po poklicu pesnik in pisatelj, kot se je reklo. Doma nisem niti povedal ne mami ne očku, da pridno pišem – po prvih objavah pa mi je očka takoj, osemletniku, poklonil pisalna stroja ERIKA in remington in *Sveto pismo* kot prvo "močnejše"

berilo, ki sem ga bral in molil obenem: bil sem namreč izredno pobožen in duhoven ali zbran otrok, ki ima rad svoj mir in premišljanje, namreč ob vsej neugnanosti in živžavasti prisrčnosti.

Prva moja ljubezen, moja Laura, moja Julija, moja Beatrice... je bila avstrijska Mariborčanka Anne-Marie, s katero sva se skrivala na podstrešju, jaz star kakšnih šest let, ona kakšno leto ali dve starejša od mene, ko sva opazovala pramene rembradtske svetlobe v snopu žarkov, ki so lili skozi podstrešno lino... - Anne-Marie se je morala z mamo, vdovo po nemškem soldatu, izseliti neznanokam. A še dandanes vidim, kako se je ujela podstrešna skrivna svetloba v nebesno modre oči ljubljene deklice, vidim njen smehljaj in občutim toploto, ko sva se molče držala za roko; seveda sem se z Anne-Marie tudi najrajši družil in se z njo najbolj igral na dvorišču, na travnati jasi za hišo ali v bližnjem parku, obenem pa sva se vsak dan obdarovala s kakšnimi malenkostmi: če ne drugega, sem ji pa prinesel košček barvnega stekla ali svojo akvarelno slikco.

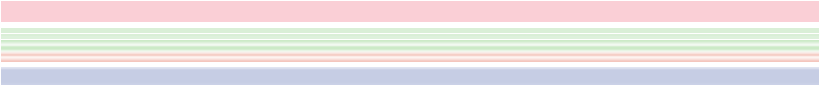
Lepa in čudovita je ta nedolžna otroška ljubezen, skrivnostna privlačnost dveh otroških duš, ki se igrata na pesku in v travi in po mlakah in po snegu in med rožami in ne vesta za vse húdo, ki se je moralo zgoditi malo prej v vojni, le nekako v ozadju slutnje skoro vesta, da med ruševinami raste mesto Maribor. Ko je Anne-Marie nekoč in na vsem lepem izginila iz sosednje hiše, iz tamkajšnjega prvega nadstropja, ko je ni bilo več na spregled, sem se samo čudil – kakor da bi mi kdo umrl, sam ne vem zakaj in čemu sem preboleval nekaj časa to izgubo. Nekaj so že govorili sosedje o izselitvi, a kaj je lahko petletnik ali šestletnik razumel, kaj?

Ko sem pozvonil tam v oni hiši, v prvem nadstropju in ko sem trkal, mi je odprla neznana in tuja oseba, mislim, da je bila neka prezgodaj ostarela samka. Ni me nagnala, nova soseda, saj sem kot po navadi kar smuknil v kuhinjo in k oknu, iskal sem, ali je kje kakšen jabolčni zavitek ali kaj podobnega, kar je mama Anne-Marie pač vedno imela in ponudila, navzlic pomanjkanju in prisilni povojni, zlasti mariborski skromnosti – mizo je namreč tudi ta nova soseda postavila k oknu.

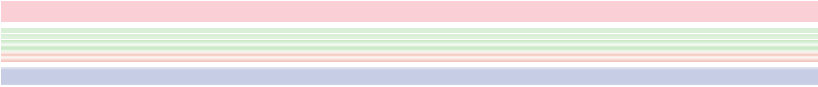
Vem samo spominsko, da sem iskal svojo Anne-Marie naokrog po tistem stanovanju in nisem doumel, da je vse drugače, razen stanovanjskega opleska – še danes vidim belež kuhinje in premaknjeno predrugačenost. Potlej pa sem se moral vendarle sprijazniti, da je Anne-Marie odšla, čeprav sem občutil, da me ni zapustila, le mama jo je odpeljala – verjetno so me tolažili, da je šla na zdravstveno potovanje ali kam, kam na počitnice. Otrok sem ljubil in bil ljubljen: v igri mimogrede in nedolžno, nežno in čedno.

Kadar sem šel zjutraj v šolo ali k verouku, sem zavil tudi celo kdaj na zajtrk v zajtrkovalnico: sedel sem, naročil skodelico mleka, svežo žemljico in včasih, ko se je stanje ekonomsko izboljšalo, tudi hrenovko – hrenovk namreč niso vedno kuhali, ker jih preprosto ni bilo. Tudi v slaščičarno smo družinsko šli, ker je bil moj očka sladkosneden podobno kot jaz, to je bila tudi njegova edina "napaka", čeprav ni bil nikoli rejen. V otroštvu sem se redno zjutraj oprhal, ponavadi kar s hladno vodo, potlej pa sem telovadil, in kljub temu, da sem bil bolj krhek otrok, sem telovadil vsak dan skupaj z očkom pred poukom, počepi, škarjice in podobno... Literatura in ljubezen do lepe besede, to je bilo nekako prirojeno ali vcepljeno vame. Če pogledam to platonsko ljubezen do knjig, se

mi predstavi vsekdar podoben *eidōs*, torej pojavna podoba, ki me bistveno usmerja k zrenju književnosti in posebej knjige. To eidetsko zrenje sega tudi dandanes nazaj v čas otroštva, čeprav ne gre za kakšne posebne regresivne težnje: narobe, s knjigo sem rasel in še rastem. V branju leposlovja, filozofij, sociologij, psihologij... sem nahajal večidel čisto zrenje, ki me je umno "razsvetljevalo" in me obdarovalo obenem z vrednotami, ne le z intelektualnim strmcem. To trajnostno notranje ali duhovno naročilo besede se je vraščalo vame ves čas, ne pa samo tu in tam ali priložnostno ter za kakšne uspehe: ko sem moral presegati neuspehe, sem že otrok vedel, da ni nič tako hudega z (ne) znanjem, da ne bi mogel mirno z učenjem ponoviti in spoznati ter vedeti v novem; dandanes vem, da sleherna nova generacija pridobi vsaj sedemkrat več informacij od pretekle, torej se potrudim več kot sedemkratno, da sem lahko vključen tvorno v duhovno življenje, čeprav me kdaj odrinjajo, kakor sem občuteval, kako so me potiskali ob stran, ker sem mislil drugače in sem že od začetka poleg slovenščine "dudlal" tudi latinščino ter govoril, bral in pisal nemško.

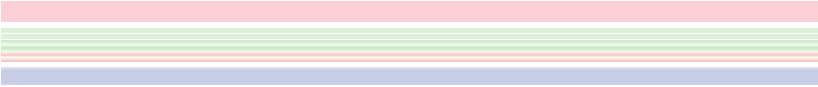
Eno je bila sicer pozneje šolska nemščina, ki je predstavila resnično le osnove literarne zgodovine nemške literature, zahtevala pa tisto šolsko napiflano znanje, v katerem so prav blestele zlasti in kot v vseh časih piflarke, drugo pa je bilo, ko sem poleg šolskih zadreg nahajal literaturo doma in doma bral že zmala, začenši z Gustavom Schwabom, z "gotičnimi" družinskimi pravljicami bratov Jakoba in Wilhelma Grimm, s starimi nemškimi berili iz časov avstroogrške monarhije, zlasti pa z Maxom&Moritzem...; poskusno sem bral tudi *Die Bibel* in *Heilige Schrift*, seveda samo odlomkoma, saj sem *Sveto pismo* najraje in pravzaprav vsakodnevno

prebiral v slovenščini. Duhovno obzorje v rasti do 12. leta je predstavljalo nežno lepoto, ki je še ni zmotilo spoznanje velikih abstraktnih in miselnih sistemov, bilo je nekakšno plotinsko obdobje v emanaciji božje podložene luči v sončni svetlobi vsakega otroško prebujenega jutra, kakor da svit prisvita iz Boga v jutro in dan in presvetli z jutranjim soncem vsak dan otroško dušo.

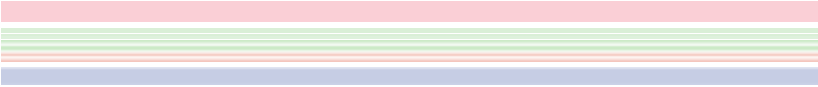
Šele danes vem, da ne raste človek samo iz malega v veliko, torej naravno od oploditve in zarodka v otroštvo in naprej, ampak tudi iz višjega k začetku ali od Boga k sebi: bolj ko sem odraščal, bolj me je tudi vsevišnjost in vsemogočnost Boga približevala, tudi telesno in socialno, k sebi; zato ne bi smel nihče pozabiti, da je božji otrok in komu je podobno božje kraljestvo. Emanacija duha, ki se razkriva v otroški zbranosti, je lepa, radovedna, vendar gradi svoje zrenje manj iz zgolj misli in bolj iz sodoživljanja sveta, občuteva pa tisto "višjo silo" in skrivnost, ki prihaja od Boga. Kdor je imel doma krščansko urejeno vzgojo, je dihal emanacijo sebstva tudi kot božji otrok – v mariborskem okolju je to pomenilo, da sem doživljal tudi mesto in ruševine in mestno rast kot del svoje osebne in osebnostne rasti. Nisem rasel namreč samo jaz, ampak je raslo tudi mesto, ki so ga naši očetje in matere morali obnoviti, obenem pa so se širila predmestja.

Prvo obdobje mojega mariborstva se je končalo z dvanajstimi leti, ko sem bil resnično dovolj star, da sem lahko že pisal sonete in verzificiral ter znal na pamet vrsto svetopisemskih izrekov, zlasti iz *Knjige pregovorov* in *Pridigarja* (Kohelet), nekaj čudovitih odlomkov pa iz *Knjige psalmov*, ki so se mi že takrat vrezali nepozabno v srce in duha. Dotlej sem prebral ves pentatevh, nekaj malih prerokov, imel sem rad zlasti *Matejev evangelij*.

Začelo pa se je intenzivneje tudi šolsko latinsko obdobje, čeprav me je očka naučil osemletnika tako rekoč "mnemotehnično" in v igrah latinske deklinacije in konjugacije z izjemami vred, in to mimogrede, prav tako sem se naučil že od osmega do dvanajstega leta precej besed iz starih, tudi nemško-latinskih vadnic, ki sem jih dobil v svojo zasebno knjižnico od staršev. Nepozaben je **originalni** Wilhelm Busch, ki sem ga nekako nehal brati prav z dvanajstimi leti, čeprav mi je v najstništvu kajpak docela max-und-moritzovsko ali cipek-capkasto povsem ustrezal, le da jaz nisem zganjal takih vragolij.

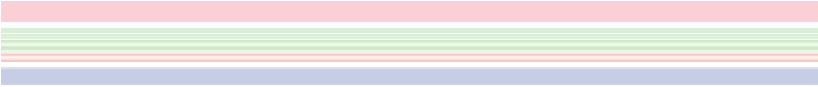
Z dvanajstimi ali trinajstimi leti sem napisal tudi prvo svojo basensko opero, pisal sem jo v karirast zvezek, ki sem ga obrobil okrasno s tušem in v okvir prepisoval z lepo pisavo libreto; opereta je govorila, kako je Deček šel iz krute stvarnosti (medvojni in povojni Maribor in ruševine) v Pravljični svet, kjer se je srečal z domačimi in eksotičnimi živalmi: zgodba se ne konča ravno "optimistično", saj je bil Pravljični svet dvorno prav tak, kakršen sicer svet med ljudmi, le da so v Pravljičnem svetu nastopale večidel živali: »Živela v gradu svojem Mačka je – grofica, ki Tigra ošabnega imela je za strica – Tiger bil je knez in kujon, za vsako proslavo mu zvonil je zvon. / Če stopil iz grada je svojega – On, mu ljudstvo je vzklikalo: 'Živel kujon!', oh, če stopil iz grada je svojega - On, mu ljudstvo je vzklikalo: 'Živel kujon!'« Še danes znam kajpak spevne melodije na pamet, v stilu dunajskega valčka in otroške mozartovske spevnosti, pač kakor sem bil vzgojen pod glasbenim vplivom dunajskega kroga. Nekoč sem si drznil celo naštudirati za šolsko proslavo odlomek iz te moje opere in me je na klavirju spremljala, mislim, Vlasta Degen. Požel sem kajpak buren aplavz, pa bolj iz šolskega navdušenja in pripadnosti, saj se

je res imenitno zdelo, da pojem svoje melodije in svoje besedilo pred šolskim zbranim občinstvom v dvorani, medtem ko so drugi pač pridno recitali večidel znano nadudlanost. –

V to literarno obdobje spada tudi zgodnja ugotovitev, kako sugestivno moč ima pesniška rimana beseda, saj je deklamator moje pesmi sredi deklamacije bruhnil v jok in je moral začeti znova, občinstvo nežnega spola pa je omedlevalo v nezavest in polzavest. Trinajstleten in štirinajstleten sem pridno tudi pisal rimane ljubezenske pesemce z akrostihi, za kar so me zaljubljeni štori še dobro "honorirali", in to z denarjem: vem, da sem vsakokrat pobaral, kakšne oči in lase ima "izvoljenka", kako govori, katere rože ima najrajši, na kar so mi tudi najbolj okorni ali celo osorni zaljubljenici sicer kot zaročenci sramežljivo in spodobno odgovarjali, jaz pa sem deško užival, dasiprav nisem prav razumel, za kaj gre. Potlej so morali zaročenci –obvezno!- pokloniti prav šopek cvetja, ki sem ga jaz opeval v ljubezenski pesemci z akrostihom njihove ljubljene izvoljenke: seveda so zaročenci ponavadi obkrožili akrostih sami z rdečim svinčnikom. Cmok so imeli v grlu, ko so morali na randiju podati ljubezensko izjavo, zato so svojo zaročenko vsak posamič presenetili s šopkom cvetja in s pesmijo.

Samo enkrat sem šel špegat, kako je neki zaročenec najprej "neverjetno" mencavo čakal, da pride zaročenka, ko pa je prišla, mi je kar sapo vzelo, saj je bila lepa, urejena, tip top, kot se je reklo, jaz pa sem si predstavljal vedno drugačno: videl sem, kako sta se ljubko pozdravila, kako nerodno ji je on izročil šopek gojenih, žametno rdečih vrtnic, se malo ustavil, kot da nekaj pomišlja, ona pa je medtem že odpirala neparfumirano belo in okrašeno

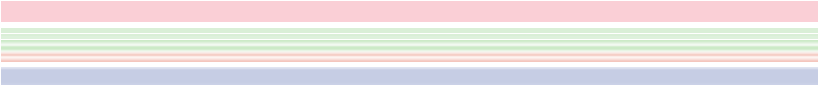

ovojnico in ko je prebrala mojo pesemco, so se ji zasvetile oči v strastnem ljubečem sijaju in je svojega zaročenca kar na cesti poljubila na lice, jaz pa sem bil, moj Bog – ljubosumen! Ljubosumen sem bil, čeprav je še dotlej nisem nikoli videl. Ko sta odhajala pod roko, sem le stopil izza ogla ali iz skrivališča in sem zrl za njima, dokler se nista izgubila.

Videl sem, da pesmi lahko osrečujejo. Honorarja nisem zvišal, vsak je dal, kolikor je dal – in vsak je dal sam radovoljno več, kot bi si upal jaz pričakovati, saj so se zaročenci pač izkazali. Kolikor pomnim, se je začelo bolj iz šale in po naključju, ko sem se hvalil, da znam pisati lepe pesmi na akrostih, pa še kakor *Primicovi Juliji* povrhu, torej ljubezensko, kar mi je navrglo prvi večji honorar direktno na roko in v žep, potlej pa je postalo modno, da so začeli zaročenci češ pesniti, saj avtorja niso nikoli izdali, ampak so se obnašali, kakor da bi pesemco vsakoterič napisal vsak sam. Ugotovil sem še nekaj: vsak človek je za kaj posebno nadarjen, to mora nenehno dograjevati, piliti, se vživljati v svoj duhovni dar in ga z učenjem ter napori ves čas izpopolnjevati.

Kar sem torej osebno znal z veseljem mimogrede in zlahka, je nekaterim povzročalo prave težave, zlasti ko je šlo za slovnična vprašanja – jaz pa sem se slovnično rad igral in se mi je zabavno zdelo, da obstaja toliko čudovitih jezikovnih pravil in izjem v slovenščini, latinščini... - osnov pa sem se vedno naučil na pamet, tako kot pri šahu razporedim figure pravilno na šahovnico, ni kaj tukaj še posebej misliti in filozofantiti.

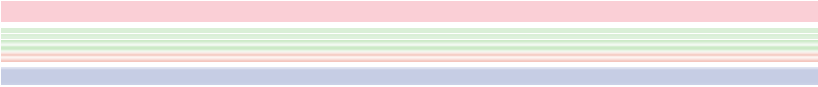
V času druge petletke in v pripravljanih delih za izgradnjo elektrarne Vuhred in med prvimi tranzistorskimi radijskimi sprejemniki sem odračal kakor v ionescovski mariborski *Učni uri*. V Ljub-

ljani so takrat imeli *Revijo 57 in Oder 57*... In so se začele celo prve redne televizijske oddaje in je pela Jelka Cvetežar in so bili zelo popularni Avseniki... In kako smo si podobni *mladi pesniki*, navihano eksistencialni – nekaj je v Zajčevih ustih priljudnega in samozaložniško igrivega zoper totalitarizem, da bi se sprehodil po *Požgani travi*, morda pa je tudi mladi Veno Taufer iz let *Svinčenih zvezd* podoben Jamesu Deanu...? In mladi Jože Snoj, tudi nekoč "Mariborčan", sam svoj založnik?

Z dvanajstimi leti sem odkril potemtakem sugestivno moč in lepoto besede, zlasti pesniške besede. Deške in dekliške besede so skoro zmerom obenem inovativne. Morda bi bilo prav, ko bi kdo začel popisovati otroške neologizme.

Temu so sledila leta "fanatičnega" branja in uživanja v domači in tujih literaturah. Zato pa se nisem "hotel" šolarsko piflati pesmic na pamet predpisano, se mi je zdelo včasih preotročje, res pa je, da sem se sam zlahka učil Goetheja ali Heineja, Rimbauda ali Verlaina, Victorja Hugoja in Andreja Cheniera, tudi Baudelaira, nekaj tedaj komaj kaj znanega Jaquesa Préverta. Sam iz sebe sem se "napiflal" Walterja von der Vogelweideja, pač zaradi asonanc in muzike srednjeveškega nemškega jezika, česar nisem mogel prazvprav recitirati nikomur, razen samemu sebi, saj bi me imeli za čudaka: "komplet" Walterja von der Vogelweideja sem v gotici kupil na odpadu, neko staro izdajo, ki pa mi je bila silno všeč in tako blizu, da sem knjigoljubno nosil nekaj časa kar pod suknjičem in za srajco. Podobno me je malo zatem povsem prevzel Dante Alighieri s svojo Božansko komedijo, ki sem ga bral v Debeljakovem in Gradnikovem prevodu, hkrati pa še v originalu oziroma – redno me je spremljala Dantejeva *Opera omnia: VITA*

NUOVA, IL CONVIVIO, ECLOGAE, DE MONARCHIA, DE VULGARI ELOQUENTIA, QUAESTIO DE AQUA ET TERRA, EPISTOLAE (Insel Verlag/ Leipzig, 1925); podobno me je spremljala Goethejeva čudovita knjiga iz *Goethes sämtliche Werke: Sprüche in Reimen – Gott, Gemüt und Welt, Sprichwörtlich, Zahme Xenien; Sprüche in prosa – Maximen und Reflexionen, Verschiedenes Einzelne über Kunst, ; Theaterreden; Maskenzüge*. To me je zaznamovalo, ta knjižnost, podobno kot poznele Valéry z esejistiko in branje sv. Avguština *Confessiones /Izpovedi/* ali prevedene *Misli* Blaisa Pascala, hkrati še aforizmi La Rauchefoucaulda itd. Od 12. do 22. leta mi je z vmesnimi silovitimi pubertetno pesniškimi fazami izredne občutljivosti in družbene presodnosti in analize potekalo življenje tudi v Mariboru skrajno burno.

Naletel sem na zavisnto slovensko drobnjakarsko privoščljivost, na jezave funkcionske, na videz celo urejene primitivce in primitivke, hkrati pa sem se nezadržno uveljavljal v literaturi in presenečal. Med mariborsko književno srenjo sem kmalu veljal edini za pesnika.

Anekdotično je, da sem moral nekoč nastopiti v prepolni dvorani z nekaj drugimi zlikanimi in blede resnimi pesniki. Nekoliko sem se zamudil, morda sem celo pozabil, da moram na prireditve in brati pesmi. Podvizal sem se po stopnicah v dvorano. Tiho sem vstopil in brž pohitel v prvo vrsto ter nemo sedel. Zdaj se je začela šele prava zadrega, kaj bo, kaj bo, pozabil sem namreč besedilo. Neopazno sem pobrskal po žepih in ugotovil, da sem se oblekel za prejšnji dan. Globoko sem vzdihnil in poslušal literarno branje kolegov. V dvorani je vladala tista imenitna, tako rekoč lepobesedna tišina, ki je očarljiva in napeta hkrati, polna pričakovanja in razumevanja.

In že sem bil na vrsti.

Vstal sem, se zravnal, in namesto da bi stopil k mizici in začel tam sede brati, sem šel "med ljudstvo", zamahnil in zakrilil sem z rokami v pozdrav in začel recitirati iz navdiha, iz srca – to je tisti trans, ko prave besede same privrejo na usta.

Kmalu sem ugotovil, da je dvorana kakor hipnotizirana od mojih pesniških improviziranih deklamacij.

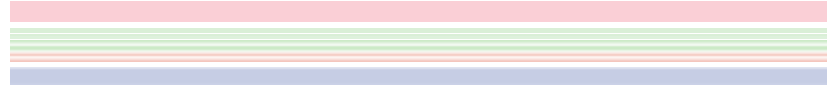
Rekel sem si pri sebi, da bom napravil še poskus: nekaj izgovorjenih pesmi bom namenil temu in temu, potlej onému in onému, torej sem se približal najprej k nekemu tedaj menda mladinskega veljaku in mu začel govoriti kot kakšen turški Nazim Hikmet ali čilenski Pablo Neruda, oni, nagovorjeni, pa je bil ves iz sebe, saj ni vedel, ali letijo žgoče besede nanj; kar k nekaj znancem sem se obrnil in pesnil na glas iz srca in kakor v transu.

Dvorana je samo dihala v polni tišini.

Ko sem končal, sem se vrnil na sedež v prvi vrsti, se priklonil – zdaj je konec...

V dvorani je še vedno vladala tišina, napetost, nekakšna hipnotiziranost. Potem pa se je usul aplavza in navdušenje je preplavilo prostor.

Mislil, da so se kolegom pobesili nekoliko nosovi, a kaj bi tisto. S humorjem in dobro voljo je naposled vse v redu tudi med nami. Seveda so bili domala vsi prepričani, da sem se jaz naučil tistih improvizacij kakor na pamet in a sem doma morda celo vadil, saj ni nihče vedel, da kar improviziram. Hoteli so, naj jim ponudim

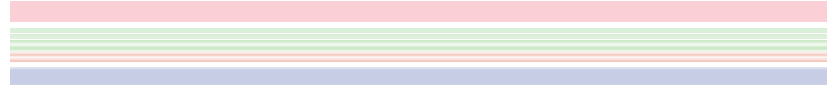
tipkopis, vsaj to. Bil sem nemalo v zadregi, a kaj bi tisto, izgovoril sem se, potlej pa smo odšli skupaj nekam ven, na prosto, na fešto. Vem, da sem takrat mislil na *Prufrocka in druga zapažanja* in na *Štiri kvartete* Thomasa Stearnsa Eliota, nekaj na Roberta Frosta in Edwarda Estlinga Cummingsa, nekaj na Walta Whitmana in Tagoreja, nekaj na Paula Valéryja in nekaj na Rainerja Maria Rilkeja in njegove *Duisner Elegien* /Devinske elegije/.

Od 12. do 21. leta sem se seznanil tudi z mariborskimi pesniškimi in sploh literarnimi kolegi: tukaj je bil poetično zagnani pesnik z impresivno *Zeleno ječo* (1961), ki je sodeloval tudi revijalno slovensko; tukaj je bil z intimno *Dobrim soncem* (1958) in *Verzi* (1963) Slavko Kočevar Jug, še pogrkvajoči Branko Rudolf z *Žveglo potepuhovo*, pa tudi umaknjeni pesnik, poln dvomov, strahov in želje po samospoznanju, namreč z zbirko *Pesmi 1961*, ki jo obrneš, pa dobiš v cifrah isto, pridružil se je pesnik Miroslav Slana s šokantno folklornimi podobami.

Odraščal sem v času nekakšnih formalnih novotarij, ki jih je dogonal sicer že dadaizem ali konstruktivizem, a igrackanje zgolj z besedami je postalo že tudi časopisno modno. Pisemsko se mi je oglašal s tipkanjem brez interpunkcije in brez presledkov eksperimentalno bridki, sicer pa razčustvovani kranjski pesnik Franci Zagoričnik.

V Ljubljani sem spoznal vso prejšnjo in svojo generacijo literatov, že prej tudi antipoezijo igrackastega Koper-Poker pesnika, še pridnega študenta Tomaža Šalamuna. Preveč je imen, da bi zdaj vsa našteval.

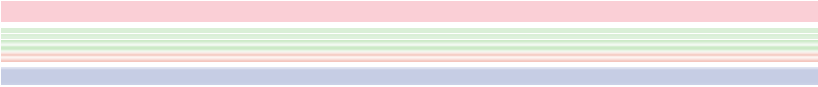
V tem času sem spoznal ne le pesnike, ampak tudi prozaiste, dra-

matike, esejiste, kritike, pač vsa literarno srenjo, ki je še utegnila biti dokaj skupaj in si kdaj tudi oporekati, čeprav ne zares, torej od Daneta Zajca do Cirila Zlobca...

V tem času sem ugotovil še nekaj presenetljivega: nekateri pesniki so pisali podobno kot hrvaški ali srbski ali celo nemški in avstrijski pesniki, čeprav ni šlo za plagiate. Res pa je, da sem bil zagrenjen, ko sem videl, kako so mi tudi kradli, kajti osebno sem pisal le z navdihom in tudi v duhu, da lahko kaj izpovem, z besedami sem se igračkal bolj za šalo, na primer s palindromi. A tudi v povratniški ali palindromni poeziji sem bil smiseln, nenarejen, zato uglajen in natančen hkrati, česar ne nauči nobena šola: to človek obvlada, ali pa mu ne gre.

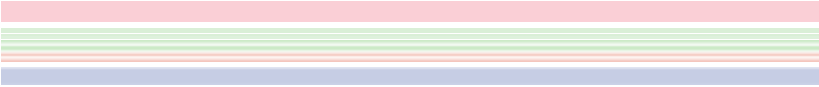
O prirejenih sodnih procesih, ki so mi jih podtaknili pravzaprav udbomafijsko ljubljansko, ne bom govoril – rečem le, da sem tisto pesem res napisal trinajstleten, kvečjemu štirinajstleten, ko pa sem pustil pesem na uredništvu *Tribune*, je pač uredništvo pograbilo za "politično" priložnost in brez moje vednosti tisto pesem objavilo: samo predznake je treba zamenjati, pa se vidi, da je bila vizija usmerjena zoper vojno klanje in da sem krvavo doživel porušeni Maribor. Zavaljo pesmi me ne bremeni nobena sodba, saj sem bil naposled sodno oproščen, čeprav so delali s ključavničarskim beograjskim diktatorjem verjetno drugačne načrte, da me izničijo: a škandal je prerasel jugoslovanske meje, dal sem intervju v znani milijonski nemški reviji *Der Spiegel* itd., prejemal vsakodnevno kilogram ali več grozljivih pisem s perverznimi vsebinami, da mi bodo češ podgano zašili v trebuh in me potlej križali, da mi je_ejo pamet itd., pisma so prihajala iz vse socialistične jugoslovanske gonje, pa tudi grozilno od zunaj.

Takrat mi je stala ob strani zvesto Nena Rohaček in seveda moja dva doma, ki sta tudi lepo molila zame, tako kot je molil zame in da se mi ne bi nič kaj hudega zgodilo Edvard Kocbek ali prijateljsko Ivan Mrak... Sem pač s pesniško besedo dvignil vzhodnoblokovski realsocializem in sorealizem hkrati. Morda so tirani vendarle zavohali, da gre pravzaprav zanje in za njihovo povojno pobojno smrtonosnost ter kužno gnilobo, vse pa zoper človeka in njegovo družinsko in osebno srečo. Spodbujal me je teolog Franček Križnik, naj se ne pustim, ker da so me res napak razumeli. Nekateri spet so si drznili pokazati usmiljenje, za kar sem jim bil takoj hvaležen.

Od 12. do 21. leta sem napisal tudi vrsto zbirk, ki sem jih izdal kasneje ali pa sem jih imel preprosto še v predalu, da dozoriijo. Morda trinajstleten sem napisal v posvetilo svoji, leto dni pred mano mrtvi sestri Marjetki Gajšek *Pomladno pesem za mrtvo sestro*, ki sem jo najprej objavil v 1. številki *Obrazov*, literarna priloga *Katedre*. Najstništva in mladosti nisem zapravljjal in živel vne-mar, ampak sem živel človeško zdravo in polno. Ko mi kdo dan-danes hoče "poočitati" nekako "prizanesljivo" in bifejsko, češ, ali "se spomnim" časov, ko smo "se zapijali", odvrnem, da je pomota – sam se nikoli nisem zapijal, res pa je, da sem rad pil kavo in kisl-o vodo. Alkohola namreč ne prenesem, me začne boleti glava, pa tudi doma nismo nikoli imeli alkohola, ampak šah, šah pa smo včasih res kdaj strastno igrali in se zašahirali...

Tukaj moram nekako vedeti, da sem nehote s pesniško besedo vlekel nase dekleta, ki so se kar zaljubljala in kdaj lepila name: in vendar nikoli v pošteni deški plahosti in v moralnem odnosu nisem bil ženskar. In kadar so se fantom dobesečno pred kakšno

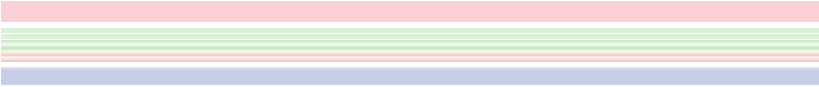

ošabno lepoticu šibila kolena, tudi iz narejene mladostne zaljubljenosti in hormonske hlepote, se tako z mano ni zgodilo: preveč sem bil poln humorja in konkretnega, nič kaj cincavega in zato pokončnega značaja. Preprosteje rečeno, nisem se pustil, da bi me katera zjahala ali me jezično prešpikala, celo na hudobne ženske jezike sem znal odgovoriti – se vidi, da sem bral tudi Sirahovo knjigo in pisma apostola Pavla... ter seveda filozofe, filozofe, filozofe, ko sem pazil, kaj katera beseda pomeni.

V tem obdobju sem opazil, kako se delajo nekateri učene in kako strašno blefirajo: iz nemščine, ko sem bral primeroma Immanuela Kanta in druge, sem seveda prepoznal v nemškem jeziku samostalniško abstraktno in filozofsko besedo *das Sein*, torej *bit*, pa tudi vrsto drugih besed v kontekstu filozofij. Nenadoma so mi prepovedali, da bi opravil maturo iz fenomenologije in sodobne filozofije: citiral sem mnogo v nemščini in francoščini, deloma sem prevajal tudi sam.

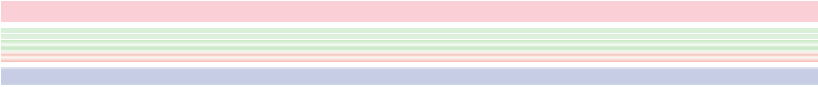
V obdobju "vroče mladosti" sem lahko nastopil, *enfant terrible*, zoper lagodno udobje vsakršne duhovne lenobe in proti brezrezervno provincialnemu lagodju, v katerem se je dušil ustvarjalni duh. Le prav zato sem vsaj dve leti zbiral gradiva, jih med sabo "akribično" primerjal, filozofe med sabo urejal, iskal povezave in različice, tako da je nanoslo na vsaj 200 gosto tipkanih in več strani zgolj teksta, če odmislim prevode in dodatke ter strokovno literatur, saj sem "napravil napako", ker sem stvar vzel, kot kolikerič že, docela zares.

A naloga je bila celo kot naloga menda disciplinsko miselno "nevarna" in po miselnosti "vroča", zlasti za tako imenovani uradno od zgoraj dirigirani "marksizem-leninizem", ki se ga nisem

dotaknil niti v uvodu. Dotaknila se me je filozofska strast, ki me je osebno oblikovala, da sem se lahko potapljal v filozofska besedila – včasih sem dneve in dneve prebiral avtorje, ki so se vrstili in vrstili – in bolj ko sem jih bral, več jih je bilo, moj Bog, ali bo kdaj temu konec? Odmaknil sem se v zasebni študij, ko mi formalnosti niso pomenile skoraj nič: bilo pa mi je le težko, kadar nisem imel sogovornika, kajti koga pa je že zanimal posebej Husserl, Heidegger, Wittgenstein, Nietzsche, da o francoskih in drugih filozofih ne govorim, še Camusa in Sartra so "upoštevali" res bolj "eksistencialno" modno naivno, čeprav ta dva nikakor nista kakšna sentimentalna pisca frauenromanov... Morda sem le omenil, da se poskušajo marksistično celo ukvarjati s fenomenologijo in sodobnimi filozofijami jugoslovanski pristaši filozofije – od Ljubljane in Zagreba do Beograda, vedel pa sem, da so nekateri res posebej nekoliko balkanoidno in zase resda proučevali vsaj eksistencializem. Praktično je bilo v slovenskih razmerah s filozofijo itak tako, da je bila pristaško dovoljena le enomiselnost, ta pa v različnih variantah in na različnih področjih istousmerjenosti – kako so umaknili gospo Almo Sodnik ali kako svinjsko so počeli v političnem zaporu s filozofom Francetom Vebrom, pa so nam z molkom vendarle prihranili.

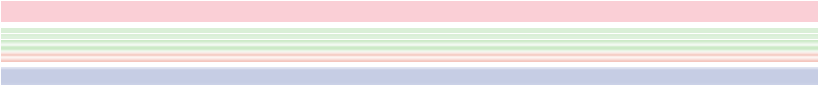
Mlade duše niso mogle biti usmerjene v nihilizem, ki se po slovensko imenuje s tujko – suicidni trend. Spoznal sem, kako so "tapametni" filozofi nekako "svetovljansko" hoteli zviška banalizirati filozofsko misel na marksistično-leninistični način, čeprav v vsej dotedanji slovenski povojni filozofski literaturi bržkone ni dela, ki bi bilo strokovno dovolj prepričljivo, da bi vzdržalo osnovne kriterije filozofskega branja. Filozofi so se morali večinoma vdinjati projektom, ki so bili vnaprej obsojeni na ničes in propad,

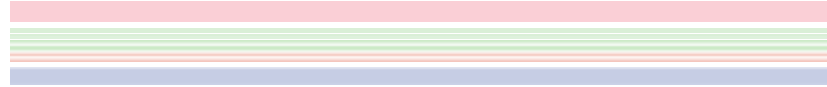
tovrstne projekte pa so morali upravičiti povrhu še kot zmagovite in ideološko edino veljavne, pa naj je šlo za odpravo morale in etike v komunistični zljajdranosti vrhuške in v pijanščini vrhnjih slojev oblasti ali za urejanje zla na način bizantinizmov. Zasebno smo se pogovarjali le z nekaterimi tudi o Oswaldu Spenglerju in njegovem *Propadu Zahoda*, manj pa o Romanu Guardiniju ali o ruski eshatološko,-slovanski zamiselnosti Vladimirja Solovjeva, niti ne o strašnem zaničevavcu Nečajevu...

V Sloveniji kakor da ravno tedaj filozofi nekako vsevedno vse vedo, ko pa sem povprašal po *slovenski strokovni filozofski literaturi*, sem naletel – na kaj? - Na nekakšno ziherljanščino političnih priročnikov za delo z aktivisti, na nekakšno sistemizacijo celo konkretnih navodil, kako je treba delovati povsod protimiselno. Vsa blazna veličina filozofantstva se je nenadoma razblinila ko milni mehurček, ko sem zahteval slovensko filozofsko strokovno literaturo: nenadoma se je pokazalo, da gre menda za vprašanje proletarske revolucije in vsakršno drugo mitomanijo in celo za jugoslovansko pogojeni münchhausenski kompleks.

Podobno je bilo s področjem sociologije in posebej psihologije. Kdo pa je že smel resnično javno kje omenjati kakšnega Friedricha Nietzscheja in analizirati njegova, bi rekel, pesniško filozofska dela? Kdo pa je lahko kaj javno govoril o Henriju Bergsonu in o njegovi filozofsko tako pritegljivi esejistiki? Kdo pa je govoril javno o Miguelu de Unamunu in Ortegi y Gassetu, čeprav sta bila oba velika nasprotnika fašističnega smrtonosnega nasilja...? Kolikor sem priporočal drugim v branje, nisem mogel niti Martina Heideggra in ne Georga Wilhelma Friedricha Hegla, le za primer, ker pač še nista bila nič prevedena, razen deloma v nekakšno poljub-

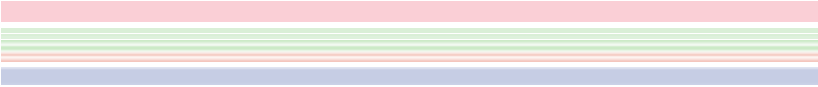
no jugoslovanščino, zato pa sem lahko priporočal v branje Jeana Paula Sartra in Alberta Camusa, vsaj ta dva, čeprav ateistično usmerjena, pa vendar dovolj zanimiva za mladino. Šolsko filozofijo sem dojemal tako docela po svoje, da so me pustili vedno pri miru, ko sem ugotavljal, kako se je razlezel strah po mariborstvu, saj so izvedeli, da sem naročil neke "nemške" in "francoske", pa še "filozofske" knjige – v navdušenju namreč nisem mogel prikriti ne skriti, ko sem lahko prejel izbrano filozofsko literaturo. Onemogočen sem pa bil spotoma in mimogrede. Potem pa sem pod pretvezo, da bom obdelal Ivana Cankarja, saj sem vrnil milo za drago, lahko maturiral iz Franza Kafke..., pa še to okrnjeno. Že takrat sem večkrat ogorčen videl, kako delajo s filozofijo in da je univerzitetno in sicer dovoljen zgolj in samo "marksizem-leninizem", najsi v takšni ali drugačni preobleki. A ko človek prebere enkrat *De Civitate Dei* (O božji državi) ali *Confessiones* (Izpovedi) svetega Avrelija Avguščina v latinščini, Immanuela Kanta *Kritik der reinen Vernunft* v nemščini in je vseves prevzet od lepote in sistematike sporočilno in vsebinsko bogatih misli, je filozofsko zaznamovan... Tudi ko sem bral Kierkagaardova *Pisma Regini Olsen*, sem se osebno spraševal, kakšen namen naj ima vsa ta filozofija, ki jo berem osebno in zasebno in me nihče nič ne povpraša, kako je. Mariborstvo me ni oviralo niti med ljubljanskim študijem, prej narobe: hotel sem utrjevati slovenstvo na evropsko dostojni ravni in dvigati narod iz zaostalosti tudi zoper sleherni literarno in filozofsko, torej miselno in tehnološko zamudništvo - to sem počel dobesedno vitalistično in z aktivnim ugovarjanjem nekaterim bleferskim ali ideološkim pozicijam. Zavzemal sem se za znanje, najprej za prave podatke po izbiri, šele potlej pa za diskusijo, čeprav se je "marksistično-leninistično" dogajalo ravno dialektično narobe: tisti, ki niso niti

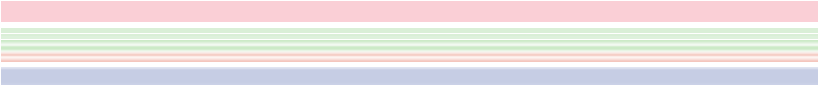
Lenina ne Marxa in Engelsa brali, so se oglašali tečajniško grozeče in imeli s sabo nekakšno navodilno pamet in direktivno miselno usmerjenost, ki ni hotela poznati filozofije in je misel pravzaprav v imenu jugoslovansko oblastnega primitivizma večidel zaničevala.

Druga skrajnost, ki se spet uveljavlja, pa je presajanje visokih "teorij" s specialistično in subspecialističnih ravni na slovenske, kaj šele na mariborske razmere. Ponekod sem srečal vsakršno hohštaplarsko in naduto privzdignjenost, za katerim pa se je skrivala verjetno bolj želja po cekajevstvu, po dobrem položaju in plačici, ne pa menda po učenju in znanju. Končno se je pozneje vsa tovrstna umazanija prelila v "naučeno" godrnjanje o nekakšnih temeljih nekakšnega "marksizma" in socialističnega samoupravljanja, kakor kdaj. Na koncu koncev pa se ni ujemalno zneslo nikoli: kar so proglašali za teorijo, ni bilo kaj drugega kot naučeno teptanje možganov. V takih trenutkih mi je pomagala molitev, da sem se okrepil navzlic vsemu zlu, saj sem se tudi razočaran bridko kdaj zjokal, ko sem videl, kako pustošijo komunistični samuraji s tovarišijskimi navodili po mladi misli in zabijajo v tla zlasti mlada srca. In pri tem sem slišal, kako so krakali v en glas nekako menda kartezijansko "cogito, ergo sum", pri čemer je njihova res cogitans (misleča reč) ušla z jezika prehitro in paradigmatično nepremišljeno. Še dandanes pa pomnim, kako sem bil prevzet, ko sem bral tudi Franza Brentana, Ernsta Cassirerja, Karla Jaspersa, Paula Natorpa...

Zapiske o teh branjih sem izgubil, zanimivo pa bi bilo pogledati, kaj vse sem si zabeležil in komentarno zapisal – ko sem našel primeroma svoj gimnazijski matematični zvezek, tudi s funkcijami

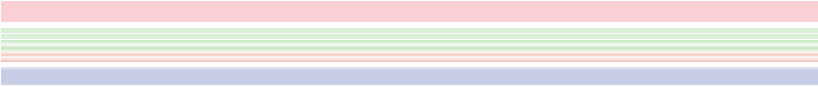
in z odvodi..., sem se čudil, ali je tisto res moj zvezek, moja pisa-
va, ali sem res bil tako priden in "pameten", da sem prav in toliko
"računal", pogledal sem spet in spet na naslovno stran zvezka in
videl, da sem res jaz toliko delal, kaj šele ostali, ki so bili za mate-
matiko prav nadarjeni, na primer Jože Voršič ali Tanja Tkačik... in
pridne sošolke, na primer Vesna Goličnik, ki so redno napravile
vsako nalogo sproti. Čudovit v vseh pogledih je bil Edi Kukovec,
ta je imel tako imenovani fotogenični spomin in je lahko spravil v
zadrego zgodovinarje – kakšen zgodovinski nemški leksikon z
letnicami si je prebral v gotici, potlej pa je znal na pamet navajati
podatke, kakor da je sila učen – zapletlo se je, ko je zapadel v
paniko pri grški šolski nalogi in mi je narekoval čisto druge besede,
tako da sva oddala nesmiselni zmazek, kar pa sva popravila z
odliko, ker sem Ediju Kukovcu pač rekel, da je že res, da zna tisti
grško-slovenski slovar na pamet, ampak je zanj bolje, da mi pove
prave besede, če ne...! – aposiopeza je zadostovala in sva se ravno
v grščini odrezala sama v razredu, ker sva morala navsezgodaj
pisati šolsko nalogo. Sam sem bil bolj usmerjen v humanistične
vede in filozofijo, pa naj je šlo za spoznavno teorijo ali ontologijo,
za metodiko in logiko ter matematično teorijo, za zgodovino filozofijo
in pozneje za vzhodnjaške filozofije in verstva. Sošolca Miha Penko,
ki je igral na kitaro in sem mu rekel: »Non omnes, qui habent kytharam,
sunt kytharoedes,« in Janez Drev sta tudi bila dobro usmerjena v "znanje",
med najboljšimi prijatelji iz šolskih let pa gotovo Franček Gulič,
poleg njega zatem Igor Hasaj in Mitja Miklič... Poleg tega me ni nikoli
"obsedel" en sam filozof, saj sem ustvarjalno miselno kopal zdaj tu,
potem tam: v različnih filozofijah i tudi v različnih filozofskih
disciplinah. Tudi to so mi zamerili, češ, kaj pa se ukvarjam s temi
filozofijami, mar bi raje bral le marksistične nadaljevanke in
navodilne knjižice in sploh

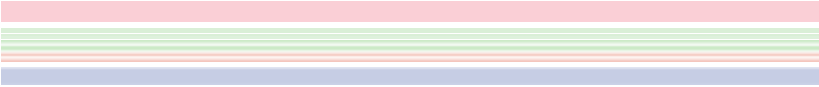
napotke, ko sploh ni bilo treba karkoli misliti ne premisliti. Kakor da bi bral Debele zgodbe Petra Fuleža (1979), ki jih je pristno pripovedoval Juro Kislinger. Ob filozofiji sem še imel drugo skrito teoretsko ljubezen, imenovano - lingvistika...

Zdi se mi, da je čas v obdobju od 12. do 21. leta potekal stisnjeno in dvojno in stokrat prehitro. Kot da se je vselil že takrat vame bodoči *Spomin človeštva* (1982) prijatelja Jara Dolarja, ki govori o knjigi in ljubezni do knjige. Koliko sem namreč pustil gotovo še neprebranega! Mariborstvo je vendarle ponujalo oddaljenost od centralnega pregledovanja in miselnega pazništva: na filozofijo se namreč niso razumeli in je zato niso mogli proglasiti za protidržavno. Pesnil sem in dekelce so rekle, da sem češ njihov – Gerard Philippe..., moj Bog, ali sem mu bil res podoben? Dekliške oči vidijo resda čudeže. Mihelca je videla v meni uresničenega pesnika. Pesnil sem in vedel, da je knjiga res prvi moderni medij, da lahko z besedo vplivam zlasti javno, le če je objavljeno. Verjetno so mi nekateri upravno celo objavljanje zamerili, zlasti pa moj svobodni, tako rekoč akademski književniški poklic. Maščevali so se mi drugače in me hoteli zlomiti potlej socialno, poslovno, ko so ugotavljali, da me osebno ne morejo niti s tepežem uničiti. V presledkih sem štiri leta poklonil ljubljeni Ljubljani.

V naslednjem obdobju mariborstva, ki sega od 21. do 28. leta z vmesnim bivanjem v Ljubljani, sem dozoreval in se izpopolnjeval že tako, da sem se uveljavljal v svobodnem poklicu književnika. Ves čas sem sodeloval posredno z mariborskim in ljubljanskim univerzitetnim življenjem ter v študentskih vrstah. Torej je bilo to moje življenjsko obdobje pravzaprav čas vplivnosti in izgradnja karizme, ko sem se nemudoma odzval na določne izzive okol-

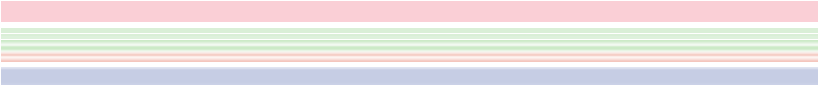

ja in časa, torej v vsakršnih okoliščinah osebno. Tudi to so mi zamerili, da imam namreč karizmo, ki pa je nisem vezal na nobeno službo, razen na službo ustvarjalnosti in besedi. Kolikor sem v samorazumevanju poznal določne razloge mariborstva, da bi raslo "citoyensko" in meščansko, sem hkrati vedel, da lahko na področje rasti mariborstva s svojo navzočnostjo, torej z znanjem in spoznanjem tudi vplivam. Ob vplivih na druge sem se moral vračati k sebi: vse drugo je lahko namreč kvečjemu eklekticizem in epigonstvo. Včasih so mi v tem obdobju spet poočitali, zakaj toliko izhajam iz pravih podatkov in pravilnih dejstev, pa sem odgovarjal, da je treba že pri otroku začeti z najvišjimi cilji in ponuditi najvišjo stopnjo vednosti, znanosti in humanistike ter ustvarjalnosti, torej največjo zahtevo že za otroke, kako ne bi potlej tega terjal še od sebe. Prav ob teh svojih vplivih sem naletel večkrat definitivno na določne, ne le mariborske ovire. Vzajem za primer, da je bila v modi samostalniška abstraktna in tuja beseda: *dialektika*, ko je moralo biti vse nekako *dialektično*. Tečajniško so se "vrli" in skoro manično nabodreni jeznoriteži in sebe velevažno čuteči subjekti sklicevali na *zakone dialektike*: zakon razvoja, zakon protislovja, zakon notranjega in zunanjega nasprotja, zakon množstva, zakon enotnosti nasprotij. Protetično sem jim v takem primeru pojasnil le heglovske tečajniško zamiselnost v ideji teza-antiteza-sinteza, hkrati pa rekel, da se s to formulo nikakor ne dá rešiti sveta, tudi če so si oni še tako "revolucionarno" in "dialektično" prizadevali lagati, kakor da je lahko "marksistično-leninistična" godlja res vseveljavna. Še slabše se jim je pisalo, ko sem omenil, da gre kvečjemu za *miselni svet dialektike*, ne pa za materializem-idealizem, kakor so bili sicer naučeni "marksistično-leninistično" in kajpak povrh "socialistično samoupravno". "Zakon množstva" so poenostavili v

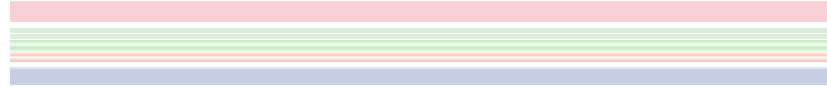

zakon vladajočih množic in razredne zavesti, zakon razvoja so popreprostili v nekakšen zakon družbenega razvoja, ki naj bi spet veljal za vse, zakon protislovja so kar pootročili na raven iskanja notranjih in zunanjih sovražnikov in podobno. Celó več vpeljali so povsod še za nameček "dialektični materializem" in so gonili ta materializem dialektično do roba, kjer so se z njim samo okoristili, ponavadi na račun drugega in nepoštено, prav socialistično boljševisko in razredno ozaveščeno, torej naklepno, saj so morali imeti vsaj navzven vedno svoj "prav", sicer pa je pela batina. Prav veseljaško je bilo kljub temu poslušati kakšnega inženirja ali tudi študenta tehnike, kako je tvezil o zakonih "dialektike" naučeno, sam pa sem se kdaj pošalil tako, da sem vprašal, ali je besedatelj prav zdaj na tisti stopnji dialektičnega razvoja, ko bi morda utegnil vedeti, v kakšna protislovja in nelogičnosti je zašel...

Študentje ekonomije so bili že bolj iznajdljivi, saj so iz dialektike preskočili na marksistično naučeno kapitalsko neumnost in godljanje, nekateri so zaigrali celo jezavost, ko sem jih povprašal, ali bi imeli raje več dinarjev ali manj dragocenih deviz ali dolarjev in zahodnonemških mark ter švicarskih frankov - brž so razumeli to enotnost nasprotij ter so se sintetizirali kajpak ekonomistično. Dialektično misliti jih ni učil nihče, niti Vlado Srúk ne, ko je uvidel, da ga ne jemljejo resno, vendar je moral vpeljevati študentke in študente vsaj v temelje filozofije in je zato pohvalil kvečjemu Ericha Fromma - in ker je moral Srúk nenehno vsakomur pojasnjevati temeljne pojme, je tudi sestavil vrsto priročnih preglednic ali slovarjev osnovnih pojmov, *Leksikon filozofskih pojmov*, nazadnje pa je tudi opredelil pojasnitveno in lematizirano gesla iz etike in morale. In tukaj je stal poljsko zamišljeni Tone Dodlek, kot

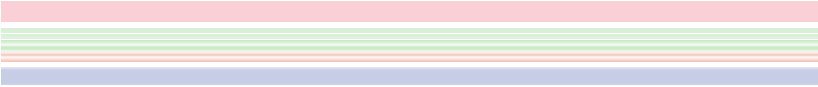

bik pred rdečo fano v Paso de muerte (1972), torej v zdrznjenem koraku smrti, tik preden toreador ne sune z mečem in je ob peti uri popoldne kot pri Federicu Garcia Lorci in je Med dvema ognjema (1977). Hegelsko točno dialektiko pa si je Sruck na filozofsko samurajski Slovenski ulici že prej izbil iz glave, saj je toča poljubnosti dialektično pomorila preveč miselnih cvetk in nežnih poganjkov filozofije v Mariboru, s šerifovsko socialističnim ali mladinsko funkcionarskim nastopaštvom pa ni mogel nihče napredovati osebno in življenjsko, niti dialektično ne. Poleg "dialektičnega materializma" so nepridipravi omislili za izgovor revolucionarne nasilnosti, da bi opravičili svoje barabije in nevednost, še nekakšen "historični materializem" : oboje se je v kratici, pa ruskí, imenovalo: diamat in histomat. Kako naj bi namreč povezovali dialektično pojem s pojmom tisti, ki niso imeli o ničemer pojma, vendar so bili prav zato kot vdinjajoči se oblastem ravno pripravni za razglašanje marksistično-leninske dialektike?! Ecce homo, kakšni tipi, kakšni dialektični in mariborsko manični tipi! Kar je od 1968. leta veljalo "med tradicijo in avantgardo", je bil seveda le socialistično in eno samo samoupravljanje, medtem ko gre danes, na pragu tretjega tisočletja, pod istim naslovom le v času za modo, torej za modni oblačilni slog v modni sezoni in za barve in kroj suknjiča ženskih linij, kreativnega sloga, športnih linij ali moderne klasike... In kar je veljalo za socialistični humanizem, velja dandanes za mariborske pesjake in – že leta 1963 ustanovljeno – Društvo za varstvo in proti mučenju živali Maribor z živalskim zatočiščem ali vrtcem obnovljenih prostorov za muce, z dograjenimi pasjimi boksi in s prebarvano kletko za štorčlo..., v okviru društva pa delujejo tri otroške sekcije, štiri tačke imenovane, povrhu sodeluje društvo vzorno z državo in občino, z veterinarji in policijo, z ornitologi in javnim obveščar-

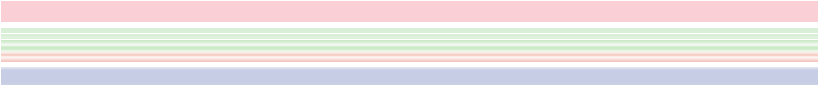
njem, ima status društva s posebnim pomenom ter je prejelo v letu 1998 ključ mesta Maribor...

Morda za Podružnico Društva slovenskih pisateljev Maribor, ko pomislim na tolikere zdrahe in zbornik *Skupaj* kakor v najstniški nanizanki *Bilo nas je pet*, ne veljajo tako pohvalne besede kot za zanesenjaško in prostovoljno Društvo za varstvo in proti mučenju živali. Kadar me je že pretepalala ljudska milica mimogrede, me ni zaščitilo nobeno društvo, še najmanj pisateljska mariborska društvena podružnica, ki je sleherno preganjanje preprosto brezobzirno ignorirala. Zgodbe se kakor ponavljajo: zavist tu, zamera tam, onemogočanje pa na obeh straneh, naklepni prezir, aroganca in ignoranca, povrhu sprenevedanje, torej najprej vlizljivost, potem pa volčji ugriz, če je človek človeku volk, ne pa tudi narobe. Verjetno so uradni kužki in mucice, čistopasemske žive dragotine in štrasenpotpuri, imele boljši mariborski občinski in socialistično samoupravni status kakor jaz, ki sem poklicni slovenski književnik in vpisan v rodni občini, na vesekaterem oddelku registrirano kot NEZNANA OSEBA, saj še mariborska udbomafija ni preklcala te registracije in bi moral verjetno dokazati na podobnem oddelku, da se je rodil v tem mestu že moj očka in da sem v tem mestu privekal na svet tudi jaz. Le da imajo mariborske domače živali vendar svoj azil, ki posluje z obiskovavci, medtem ko Mariborčan kot obiskovavec rodnega mesta nimam v občini nikjer nobenega azila. Tako v Mariboru sodeluje odlično osnovnošolska dečica z živalskim azilom in domačo živalsko farmo, rodni pisatelji in pesniki pa so vendarle naposled odveč in je lahko vsakdo tudi zanje NEZNANA OSEBA. V Mariboru je prav, da tako krasno nesebično pomagajo vsem živalim, saj so evidentirali v kartotekah srno, hišnega zajčka, pet labodov, dva goloba, sovo

in vrano, za katero se ne ve, ali je že spregovorila. Gotovo je omejeno društvo izreklo protest v mariborskem času, ko so uničili in razbili bronenege Kolbičevega *Karleka* v parku Pri teh ribnikih ter večerjali pečene labode iz parka... - tudi take svinjarije in podlosti je doživljal Maribor, ne le zanikanje mojega življenja in dela ter strahotni pregon. Tukaj je Pisana njiva (1975), je Tepeno oko (1976) in je Sopeča zemlja (1980) Milana Štancerja z Babne gore. Kadar so se v Mariboru dogajale uradno znorele podlosti in komunistično preganjaštvo, pa so bili umetniki in pisatelji prvi, ki so zgledno molčali in bili pridkani ter so se skupaj pretvarjali, kakor da še v življenju niso slišali za kakršnekoli človekove pravice – tudi ko je bila kršena ali odpravljena veljavna bivša ustava, so se ignorantsko vedli do mene. Jaz pa sem mestno imanenco spreminjal v slovensko transcendenco navzlic vsemu.

Morda je komu ljubša opustela mestna ali primestna mariborska panorama, torej tista brezimnost, v kateri se je ustavila večnost večno zdaj in je tudi ta hip nekako posuta z grobim peskom in finim prahom, da celo cvetice pobešajo glavice. To je tako, kot se kdo pripelje z vlakom mimo predmestja in predmestja in je tesnobno ob pogledu navzven: - NE NAGIBAJ SE SKOZI OKNO - NE PAS SE PENCHER AU DEHOR - NICHT HINAUSLEHNEN...in tam začasno spremljajo popotno osebje zunaj... ofucane ploščadi skladiščnih dvorišč, zapuščene tračnice in opuščeni tiri, tam tiho strmi vase in se mršči rjaveče vsakršno železje, se zaleze vase odpadno pusto kamenje in tisočero zavrženih, sicer gmotnih stvari v tihoginitju, ki nikoli ne segnijejo do kraja, ja, pogled je kakor z okenskim kitom zamazan ob robovih, je kakor skozi monitor prozorno navzven, kjer ni niti več nobene vonjave, ni nikakršne notranjosti, otroškega nasmeha, ni nobene arhitektu-

re, kaj šele plečnikovskega okusa in reda - le ena sama mrtvična otrplost in v sebi skamnena omrtvelost mimobežno vsepovsod: Maribor, moj Maribor? In malo dlje stojé zaplonkane montažne hiške, lepenkasto dvojno zidje, zasteničene stene, tam dlje je spet eno samo barakarstvo, ki se izprsi imenitno in zljajdrano, so ugasli pogledi starcev in brezosebni smehljaji stark, je cunjasta cigaj-narija in je scufana scaganost, saj ni nič več, nič več zares, pa vendar ves čas in kar naprej in naprej navzočuje in traja, navzočuje s svojimi nalepkami in z imidžem naloženih razkladanj, z okusom po pelinkovcu in s pustimi tepkami in s skrivenčeno zaprašenos-tjo: Maribor, moj Maribor? Kam se je zazrl France Filipič: v Vihar-na leta (1949), ko Ptice letijo v daljavo (1960) in je Nebo za žejne oči (1965) in Svetloba je tvoja usoda (1969) in je Večna igra (1984); Filipič je tudi med prvimi zgodovinarsko izpisal mono-grafijo Pohorski bataljon (1953), sveti Alojzij z belo lilijo iz mla-dosti mu je gotovo pomagal. In pogled pred mostom nese tja v Melje, v delavsko Melje, kjer se meljejo tudi dekliške oči predilk in tkalk, kjer brnijo živi živčni priveski strojev, kamor se vozijo direktorji s službenimi črnimi mercedesi in bi moral vedeti, da bo zdaj zdaj in kmalu glavni kolodvor, ko se bo vlak ustavil in bom izstopil...: Maribor, naš Maribor?

V Mariboru nimam med živimi—v družini Gajšek— nikogar več svojih. O pepelu rajnkah ali o grobnicah je treba pisati vsaj mal-larméjevsko...

Kadar obiščem mesto s sinkom Vidom Gajškom, pridem običajno na kakšno uradno povabilo in prespim v hotelu Orel, sicer pa zvečer odpotujem. Vidu sem že pokazal mestne znamenitosti. Najprej pa, ko se pride v mesto - k jutranji sveti maši k frančiška-

nom, nekje ob 7^h...

Na Pobrežju imam pokopano tudi ženo Jeleno, s katero sva se vzela še v mariborskem rotovžu: bila je diplomirana pravnica in slikarka. Ljubila me je čezsmrtno. Umrla je prezgodaj.

Ob obisku rodnega mesta lahko grem na Piramido, na Kalvarijo, v mestni park in po mestu ter sinku pokažem, kje je kaj – tudi tisočero mestnih skrivnosti, ki jih ne najdete v nobenem vodiču, zlasti stare hiše, tudi huterblok, Lent, Studence, Tabor in še kje.

Založba Obzorja diha kot Založba Obzorja.

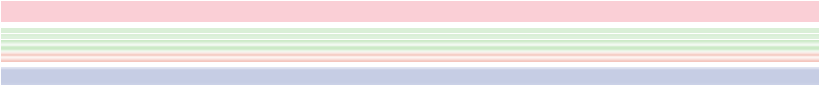
Galerije se odpirajo kot galerije.

Koncerti se oglašajo koncertno.

V gledališki sezoni je gledališka sezona.

Na sejmskih prireditvah je sejmarsko.

Odklon do literature, ki ni ravno podeželansko aktualna, družbeno-zavestna in sega čez rob dobrega okusa, je vnaprej znan, saj se umetniških proz odreče sleherna slovenska založba, le da ohranja svoj sloves "male" Slovenije in le znotrajslovensko znanih ali z zvezami nabodrenih piscev. Odklon do svobode duha je tudi še vedno samo odmik v vasezalupinjenost, na koncu katere je vsaj znani slovenski samomor. Osnovna šola s svojimi oddelki, imenovanimi abecedno razredi, je kot vsakokratna učilna zidana še vedno le podaljšana roka policije in je mešanica kaplarstva in pazništva na zlasti feministično znani, drobnjakarsko ujedljivi način ter z zanikanjem posebej sposobnih otrok. Brezmejna slovenska nesramnost, ki zahteva po drugi strani vdanost šibkih,

ostaja osorno oblastna in večidel trmoglavo potuhnjena, čeprav z zvijačnimi fintami izigravanja. Kako naj "pozabim", da sta me dva mladostna gangsterja pretepla kar doma, ker sem prosil enega, naj ne pretepa otrok na našem dvorišču? Kako naj "pozabim", da so me šolske tovarišice in drugo babje uradništvo vleklo na sodišče po krivem, skupaj z dvanajstletnim otrokom, ki so ga predtem proti meni kar v šolsko pisarno poklicali od rednega pouka in ga zvijačno svinjsko zasliševali najbolj grde reči, o katerih otrok niti ni vedel, da obstajajo? Kako naj "pozabim" grožnjo novopečenega, a izkušenega kaplana, ki je v času, ko naju z otrokom najbolj preganjali, še sam malomestno dodatno zapretil dvanajstletniku, potem ko ga je nagnal: "za take ni usmiljenja --do konca!", pa se je izkazalo resnično, da je bil vključen takle kaplan samo v ljubljansko lokalšovinistično kampanjo v istem času neverjetnih svinjarij.

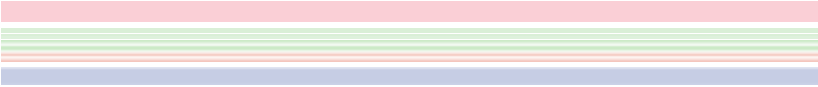
Uradi so še vedno podobni balkanoidni vasezaprtosti in maloumnim pojasnilom, da je uradno povezan en urad z drugim.

Banke so še vedno na stopnji slovensko culukafrske primitivnosti, kjer traja tri dni, kar opravijo drugod v dveh minutah ali prej.

Kolesa kradejo iz kolesarnic, kakor kradejo ponavadi kolesa iz kolesarnic.

Vzgoja v postsocialistično zlikovstvo se dogaja še naprej kot samoupravna vzgoja v postsocialistično zlikovstvo. Vse takole po Murphyjevem zakonu ali kako...

Povsod je možno izvedeti, da je nemogoče, kot je vsepovsod še kar naprej mogoče izvedeti, da je nemogoče. Kdor pride pred, pred melje, da melje prej, kdor se prej prijavi in ni več prostih

terminov. Človek si je slovensko sam kriv, če ga javno in na vse viže izigravajo, kakor si je pač človek kriv sam, da se pusti izigravati demokratično pluralno in se pusti nalagati do konca in čez. Ulični zaupniki v soseskah so špicljasti ovaduhi kot ulični zaupniki v sosekah. Scenariji in drame pa se dogajajo kar naprej. In kaj bi porekel založnik Jaro Mihelač v Ljubljani, kaj neki skupaj s Tonetom Pavčkom ki zavrne vse in vsakogar, ki mu ni šentjursko mačkinje in v iskanju sveta ter pogansko v hvalnicah povšeči...

In komu še kaj pošumeva v glavi, ko namerava storiti kaj hudega in nasilnega?

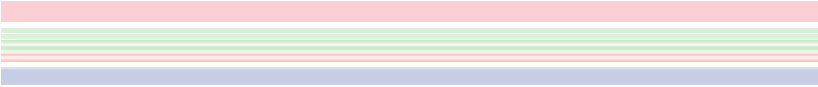
Nedolžni so sumljivi.

Sumljivi so nedolžni.

Sumijo že tovarišice šolske uslužbenke, tovarišice šolske psihologinje, ki jih ni nič strah, da bi morale, prasice, odsedeti vsaj leto do treh let v arestantskem kotu, da ne bi več nikoli sumile nedolžnih staršev. A to se ne zgodi, zlasti ne v ljubljanski osnovni šoli, o kateri sem zapisal v Vidov šolski izkaz: "Ta šola je podaljšana roka policije."

Policija vdira v domove kot vdira v slovenski dom z zlagano nesramnimi sumničenji policija.

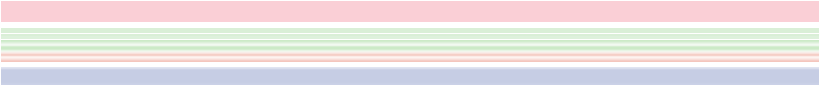
Kdor ne pijančuje in se ne nosi v nemarno, je sumljiv, ker pač ne popiva in se ne lajdra in se ne nosi tjavendan. Bolj obvladljivi so namreč zadrogirani, pijani, betežni, kadilci... In vendar – kdo je dal vsem tem "malim ljudem", tem nekakšnim "meščankam in meščanom" vse take "kompetence"? Saj se med poštenimi ljudmi ne morejo pojaviti.

Slovenstvo in slovensko podeželanstvo se niti v mestih ne boji ne Boga ne hudiča, kakor se ne boji samega vruga in ne Vsemogočnega, saj se potuhnjenost nagrajuje. Partizanska cesta v Mariboru se ne imenuje več kot prej Hitlerstraše, kot se nekdanja Hitlerstraše ne imenuje več Aleksandrova cesta. Mariborsko Graško predmestje ni več Graško predmestje, Studenci pa so še vedno Studenci, ker so se imenovali prej Prundorf ali Brunnendorf. Potopisno rečem s Francem Šrimpfom: Evropa – Afrika – Evropa (1956), ko je Beg v jutro (1963). Kje je že na križišču Pohorske ulice, Gorkega ulice in Ruške ceste stala gostilna Pri zlati hruški, tam čez stari most. In ko pridem prek mostu na krožno prometni trg, ne zavijem v levo, mimo srednje zdravstvene šole k magdalenski cerkvi ali v mestno bolnišnico, marveč lahko grem tam, kjer se ceste razvejajo pahljačasto, po Ruški cesti vse do Studencev, tja do cerkve svetega Jožefa in naprej, lahko grem tudi gor po Dvorakovi, vmes se spomnim na sošolca, okulistovega sina Kolenca, imenovanega Jacks, nasproti pa še vedno verjetno domuje socialno skrbstvo, lahko pa se obrnem v docela nasprotno smer ter grem po Pobreški cesti proti vzhodu, da pridem še na pokopališče in obiščem tam domače grobove. Vprašujem se, ali spodaj pod Ruško cesto, na strmem dravskem obrežju še vedno cvetijo in dišijo belo razcvetene akacije...?

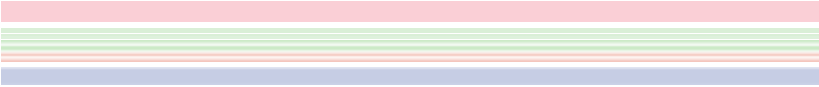
V vsakem mariborskem *firtlcu* bi se lahko ustavil in podoživel del sebstva.

Povsod bi mi ponudile mamke kos jabolčnega zavitka ali sirov zavitek, celo pehtranov kolač, pil bi šabeso ali pa domače čaje in domače, s kmetov prineseno mleko. Tam kje je bil z Ljubezensko

zgodbo (1968) mladeniško študijski Fant (1973), dokaj privilegirani pisec, doma zgoraj s Sadjarske ulice, vrbansko na robu mesta, s Pazljivejšimi branji (1976), v Oblačilih slovenskih cesarjev (1982) in kot dolgo trajni Lovca na homokumulate (1993). In kakšen Lov na lovca (1985) bi uprizoril Evald Flisar, ki je poznal Mrgolenje o prahu (1968) in Umiranje v ogledalu (1969) ter je bil znani Čarovnikov vajenec (1986) in potopisni popotnik, ki ve, da mnoge poti peljejo v Indijo, iz Indije kakor Koromandije pa nobena. Na Lentu in dlje ob Dravi, kjer je zaudarjalo po čreslovini in reki, bi se vendarle jaz počutil drugače kot v Melju ali kje na Počehovi in dlje v Košakah in na Ciglencih... in spet je drugače, če sem spešil na Meljski hrib ali na Stolni vrh, spet drugače je, če sem se s prijatelji igral Robina Hooda in Ivanhoeja kje na Piramidi, spet drugače je bilo, ko sem se zadihano vzpenjal po vijugasti poti na Kalvarijo... in spet v mestnem parku grem do Treh ribnikov in nazaj in naokoli, vse dokler, sam ne vem, kako, pridem do Grajskega trga in dol in potem po Vetrinjski ulici in nazaj in po Jurčičevi in po Gosposki ulici do Glavnega trga...

Vedno zaposleni in vedno ihtavo grabežni mrzlokrvneži krvavih oči in njihove blede, zmogane in prešminkane tovarišice me ne bodo hotele razumeti, ne sprejmejo moje nerazumne ljubezni, nespametno otroškega smeha in sreče. A sam še vedno vsaj v domišljiji vandram gor in dol po mestu in lahko brezskrbno flankiram. In vendar se dogaja drama V prebujenje (1932) in kakor v romanu Mladoletje (1943) in publicistično Iz gledališkega sveta (1972) ali V svetu operne Talije (1983) Emila Freliha, ki me je poprosil, naj ga formalno predlagam, da bi bil vsaj sprejet v Podružnico Društva slovenskih pisateljev Maribor, kar je bilo storjeno.

Lahko pa grem kot običajno od železniške postaje k srednji ekonomski šoli, se ustavim, se vrnem, krožim, sedem s sinom Vidom na klop in se zatopim v otroštvo na Kolodvorski ulici 3... - tedaj nenadoma spet zrastejo iz tal stare velike hiše, otroško dvorišče je spet naše, pridejo Popi in Purša, Jožko in njegov mlajši brat Franca, pridejo Gazvodovi fantje in dekleta, pride Pubi, ki smo ga klicali tudi Karli, pride Adi, ki se je smrtno ponesrečil z vespo in njegov brat Marjanček, pride Bertek in njegov starejši brat, prideta Hanza in njegov brat Adi, pride vedno nekam resni Hrženjakov Milan, pride mimo zaskrbljeni in skrivnostni bokсар Severin..., naposled pa se vidim, kako se igra na tem dvorišču z Anne-Marie ter se otroško podiva naokoli in se naposled drživa za rokce in gledava slikanico z velikonočnim zajčkom in alelujo in čebļjava, zdaj mariborsko nemško, potem ves čas slovensko o soncu, o dobrem in svežem soncu.

Vidim tudi vse druge sosede, kako imajo radi ta svoj Maribor in preživljajo v mestu lastno usodo. V zbombardiranih ruševinah najdem otroške barvice *castell*, najdem Slomškovo podobico in staro Sveto pismo – in si rečem, kakor je že leta 1821 govoril bogoslovec Slomšek v mladostno *Napelvavnem govoru k slovenskemu zboru* »Žalostno je, če učitelj ne zna jezika bolje kakor svinjski pastir. Pri vseh narodih velja, da je treba jezik likati in negovati, samo Slovenci bi glede tega morali biti izjema,« - najdem vrstico in celo velik motek črne zažigalne vrvice, najdem lesenega zguljenega pajacka in možicļja vstajača, najdem leseno ploščato in lepopisano račko, najdem medvojne časnike in revije... in spet vidim med ruševinami tudi nekdanje kuhinje in spalnice, angleške veceje in sijoče zloščeno medenino, secesijske slike lepih gospa v tenčicah in z usodnim nasmehom kakšne Sarah

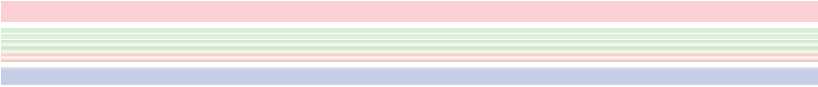
Bernhardt ali z zamišljeno zaljubljenim pogledom Grete Garbo...

Nenadoma poskakujeta po ruševinah tu in tam, pač nasproti stare železniške postaje še Pat in Patachon, Stan in Olio, tudi Buster Keaton pridrvi iz nemega filma, med dunajskim valčkom in šramlom na svoji kočiji pridrvi obloženo in nič ne reče, s kamnitim obrazom pa me spravi v smeh, tako je zadržnjen. Le tistih mrkih malih mrakobnežev, ki imajo vlago v podočnjakih in molče gledajo spod pustega čela, ki opletajo z dolgimi rjavimi usnjenimi plašči in prikrito zaudarjajo pa žganih pijačah in prihajajo naokoli ko kakšni apokaliptični jezdec, nočem videti. Morda se kdaj zberemo nebeško pod tem divjim cvetočim kostanjem, ki so ga pustili, naj raste sredi trave in ohranja v sebi vse pozabljene mestne zgodbe.

Le ézelek ni več ezelek {Eseleck}.

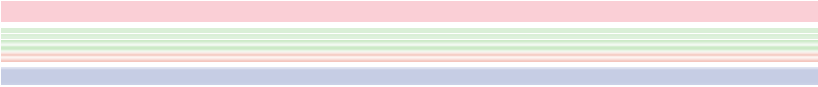
Tudi ni več nobene kavarne, podobno kot v vsej Sloveniji, prav tako kot ni kavarnarjev in starih dobrih natakharjev "dunajske šole": naš natakhar Jakec, prej vedno pingvinsko oblečen in kamgarnast, je končal kot ubožni prodajavec solate na tržnici, pomislil pa na slavnega čarodeja Vladimira Mikeka, ki je med strežbo vrtel kovanec med prsti tako spretno, da so gostu oči poskočile od veselega presenečenja ob tolikšni manipulaciji in palmiranju.

Mariborski grad pa še stoji, s katerega zidavo so začeli leta 1478 po naročilu cesarja Friderika III, ko je obsegal prva le trakt med sedanjim dvoriščem in poznejšo dozidavo stopnišča, pomislim, čez blizu sto let so novi grajski posestniki, plemiška rodbina Khisl začeli z obsežnejšo prezidavo, zadnjo prezidavo pa so izvedli poznejši lastniki grofje Brandis, ki so hoteli gradu vtisniti čim

razkošnejšo podobo; in še pomislim, da obstajajo v glavnem štiri gradbena obdobja gradu: 1. stavba se nasloni na mestno obzidje, 2. Grad se širi zazidalno v duhu renesanse, 3. sredi 17. stoletja se barokizira, 4. barok se obogati z današnjo obliko zgradbe, razen dela, kjer soji danes stavba hitrostne prehranjevalne restavracije ali bivše kavarne Astoria in Streharjev stolp: pomislim na uradnika Klamma in na Friedo in na zemljemerca, gospoda K., ki so ga naročili z Gradu, on pa je prišel pravzaprav vaško zabito okolje nekam, v svet polresnic in stroge izvršilne oblasti, kajti gosposka ima dolge in trde roke: pomislim na svojo Cristino, ko sva se poljubila na grajskem dvorišču, ona pa se je ameriško nasmejala in od samega veselja pa preproste sreče vihala nos. Takrat občutem Žalostinko za Galjotom (1973) kot večni ponočnjak ali Večni krsnepar (1979) in rečem z Marjanom Pungartnikom kot palindromski angel z Legna, tam na pohorskem hribju pri Slovenj Gradcu: Tasvetjelačen (1985). S Pungijem in Evo lahko gremo tjakaj na Grad in obiščemo v Staré Město pokopališče 20000 judovskih nagrobnikov, kjer je znana Staronová sinagóga in dlje Pinkasovo sinagogo..., lahko pa tudi pri nas obiščemo Rog, Teharje, Tezenski gozd ali Stražunski gozd in komunistično zloglasna morišča pri Slovenj Gradcu... Mariborstvo se lahko kdaj sooči kakor s strašno grozo povojnih pobojev, ko je treba opredeliti nacionalno vest.

Ni več kavarne Jadran, kjer so poleti celo plesali zunaj, tako rekoč na cesti – nasproti pa so odprli prvo trgovino z avtomobili: čudno, tukaj pomislim na *Dolgo poletje* (1968), ko se priguga Pijani Kurent (1972) in na Ljubstavo (1981), ki da je daleč in v blatu, torej na pesnika obdravske provenience in ptujskosti in na njegovo tako razumevajočo, nežno plavooko in ljubljeno, tiho uglajeno

ženo, ko nas je prenašala in nas stregla, ko smo kdaj priklovratili v bučnih diskusijah... v blokovsko čezdravsko naselje Bumerang in v stanovanski blok prav tam.

Ni več naše hiše v Kolodvorski 3, bela hiša pa še stoji in tudi plošča z imenom prikupne, a ustreljene Slave Klavore: in moji sošolki Ljubica Šeber in Marjanca Filipič, z njenim očetom sva se dobro razumela. In kdo je bil Jože Hermanko, kdo so bili ubogi bratje frančiškani, ki so morali ob vpadu tujih oboroženih primitivcev vozek peljati čez mesto...? in živinski vagoni, polni ljudi in vsi tisti izseljenci s culicami v meljski kasarni... Razseljevali so nas, dokončno nas niso izselili nikoli. Vsaj v duhu se kdo vrača v čase, ko je otroško prepeval in je bil samo meščanski dober otrok.

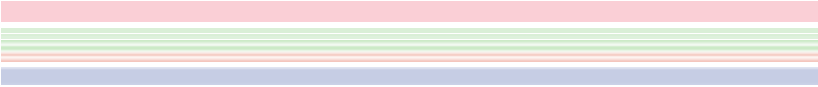
Niti tistih ruševin ni več za kinom Union in tiste hiše, kjer so tam, nasproti frančiškanske cerkve, stanovali Likavčevi: kam pa se je zazrl Slavko Jug, ki je nekoč v neki špelunki ponorel, ko je blondipevaljka migala z boki kakor v trebušnem plesu in si moral pilepiti s slino na čelu cigajnskemu godcu tisočaka...?!

Kaj banka, kaj stranka, kaj dirjanje brez prestanka: za linico prijaznost, mariborska prijaznost: in pomislim nenadoma na dr. Sergeja Vrišerja in kositrne vojačke in uniforme, na Janeza Vidica in rezbarjenje ter na poslikane zibke in na stare steklene podobice, naposled na Vilija Vuka in njegovo tiho slavistično uporništvo.

Talis in gostilna Guzel, tema pri Guzlu, zadnja postaja izgubljenih mariborskih razpenjenih penatov. Ničesar ni več. Prav.

Opustelo zastarelo tudi v beli hiši.

A divji kostanj se še bohota tam, nasproti glavnega kolodvora,

kjer sem plezal in do srednjih in višjih vej. Droga za stepanje preprog ni več, ni več tudi kanalizacije in dvorišča in ne okolnih stavb. Malo dlje je na glavni cesti v hiši še vedno frizerstvo, kjer me je strigel tisti brkati, uglajeni brivec, saj se je preselil iz svoje brivnice po vojni v državno pričeskarstvo: sam cesar Franc Jožef bi bil zadovoljen. In tam, kjer sta stanovala Popi in Purša (Grobovšek), je bila na zunanji strani trafika še iz avstroogrskih časov, nekaj stopnic navzgor...

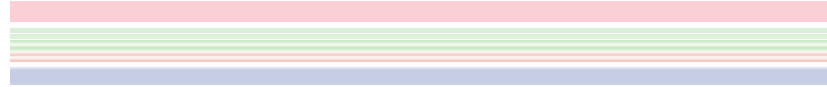
Gostilna *Pri Guzlu* še vedno obratuje: in s kom zdaj šahira dr. Guzelj?

Univerzitetna knjižnica čudovito ponuja knjižno bogastvo, mestna knjižnica prav tako: kot Hitchcock gredo mimo Janko Glazer, Jaro Dolar, Breda Filo, Darja Kramberger, Ignac Kamenik, odguga pa se še Nada Gaborovič.

Kužno znamenje, delo Jožefa Strauba iz leta 1743, še stoji na Glavnem trgu in opozarja na priprošnjo k Bogu, da bi bilo mesto zdravo: nekdo skoči čez ograjo in hoče v Alojzijevo cerkev na nasprotni strani, začudeno ga bržda gleda Tone Dodlek, ki se je ustavil kakor v *Paso de muerte*.

Z Edvardom Ajdom, karikaturistom, svojim mladostnim prijateljem, sva oblezla nadrealistično že vse mesto. Edvard, ki sem mu posvetil svojo "škotsko balado" *Edvard* v prvi pesniški knjigi *Pesmi*, je bil prebrihtna glavca, da bi se vdal socializmu...

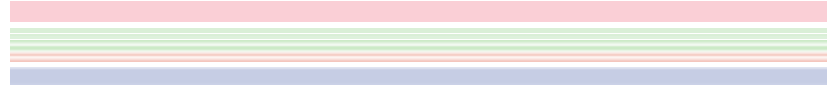
Renesančno stavbni rotovž še vedno na Glavnem trgu opominja, da je mestna hiša renesančna stavba, ki ima s pilastri razčlenjeno pročelje, portal pa v prvem nadstropju poudarjen z majhno loggijo, nad njim grb na balustradi z letnico 1565: tu sva podpisala

pred matičarjem z Jeleno, da se vzameva, sopodpisani sta priči Peter Boštjančič in Viktor Šest.

Stolnica na Slomškovem trgu, v jedru sezidana v 13. stoletju, se dviga veličastno, s tremi ladjami, razdeljenimi s slopi, ki na severni strani nosijo že šilasto zalomljene, na južni strani pa še polkrožne loke in z dolgim korom, ki ima na oboku kitasto rebrast preplet, figuralne konzole in stenske baldahine, na podnožju slavoloka pa živalske like, ja, tukaj sem bil birman, cerkev sv. Janeza Krsnika so regotizirali v sredi 1880ih let...: umrla je Anica, ki mi je pretipkala pesmi in kot administratorica pretipkala moja druga besedila, srce ji je odpovedalo, stanovala je tam blizu, in spet podoživim kakor šestnajstletnik svoj Slomškov trg in *Septembski nokturmo*: »Prisluhni čričkom, Ani, zadnji spev,/ vem, molčala bova, že se prebujajo zvezde -/ čutiš vonj suhega listja,/ park je tako prazen. V najinih ustih ni besed, midva sva več od glasov,/ poglej, veter vrtinči prah – lahko presediva vso noč na klopi,/ golobi padajo pred nama na tla,/ potem, ostanejo samo luči, midva sediva z roko v roki,/ listje je brez bolesti, odmrlo,/ toda ta večer je poln najinih sanj, Ani,/ rože v najini sobi še cvetejo, // velike rumene krizanteme...«

Večer izhaja vsakodnevno in ne zvečer: Miroslav Slana pa tipka svoja izredna doživetja, posluša Dedovo piščal (1971) nekako Iz ljubezni do nekaterih reči (1971), jaha Na zelenem oslu (1973), iz Babičine skrinje (1974) je potegnil rožni venec in muko žive plamenice, mučeniškega Lojzeta Grozdeta, občuteval je Raztelesenje (1977) kot prozno Proletarec (1984), poleg tega je pisal otroške zgodbe.

7 D izhaja tedensko: s prilogami rubrično, takrat včasih vzdihnem neko ime iz šole in morske kolonije: Jelka Topolé. Stavbni kompleks gradu na Grajskem trgu, nasproti kina, se dviga s starejšim jedrom iz zadnje četrti 15. stoletja in se ponaša s stopniščnim rizalitom.

Takrat vzdihnem in rečem ime sošolke: Katja, spomnim se na njeno mlajšo sestro Majdo.

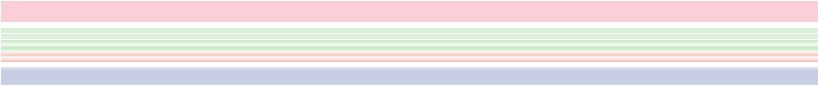
In frančiškanska cerkev še vedno časti Boga in Marijo vsak dan, a tako tiho in kdaj temačno v notranjosti - tam zadaj, v samostanskem delu, smo imeli v prvem nadstropju pri patru Pavlinu Heybalu verouk...

Dialogi izhajajo mesečno, jaz pa pomislim na dr. Franceta Bernika, dr. Kajetana Gantarja in dr. Alojza Kralja v Ljubljani, v spomin se mi asociativno prikrade zategla govorica dr. Ludvika Toplaka, ko je še bil na obvezni praksi na sodišču in ni hotel vnaprej verjeti tožilcem.

Lutkarji se veselijo z otroki kot lutkarji: kako veseli zanesenjaki, Breda Varl in mož!

V mestnem akvariju in terariju je tiho in kakor v nekem drugem svetu, v svetu pod vodo: pomislim na prijatelja Milana Kajča in njegovo zvestobo, obenem na Zorana Mušiča.

V Drami igrajo drame, oglašča se opera – vhod je še vedno tam s Slovenske ulice: operna pevka Majda je prijazna kot vedno, kaj pa šele Emil Baronik prijateljsko...in vsi tisti režiserji, ki so se zvrstili tukaj, od Hinka Nučiča, ki se je odselil v Zagreb, od Bratka Krefta, Frana Žižka, Branka Gombača in vse od direktorja Bojana Štiha

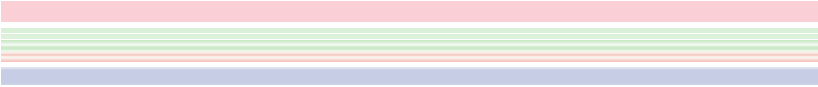

do Tomaža Pandurja – hja, kako je že bilo na tisti zadimljeni prvi premieri, ko je šel Tomaž z bičem pokovko ali s knuto ali kako se reče, je hodil zadaj in kakor Kremenčkov Fred, medtem ko so deklice držale globus v roku in rekale strašno važne reči...?- naprej...

Samopostrežnica na Prešernovi ulici še vedno obratuje, spodaj pa slaščičarna in klasična restavracija – in kako je umrl Franček Križnik, prijatelj teolog, nekateri namigujejo, da je menda premnil v sumljivih okoliščinah, morda bil likvidiran, podobno kot je v prometni nesreči izgubil življenje onile Kraigher... Ampak ne. Te slaščičarne ni več in ne samopostrežne. In nihče ne sedi pri sosednji mizi in ne veleče na ušesa. Včasih sem pač šel iz čitalnice Študijske čez cesto in sem si privoščil kavo...

Piramida je še vedno Piramida in Kalvarija s kapeličnimi postajami križevega pota je še vedno Kalvarija: tukaj pomislim na Petra Boštjančiča in Milado Kalezič in na Vlada Novaka, sam ne vem, zakaj. Mariborsko Pohorje uzrem, ko pridem v Maribor, prav kot sveže in zračno rezno Pohorje – in pomislim na matematično genialnega prijatelja dr. Zdravka Kravanja, na tega resničnega, enkratnega in iskrenega prijatelja, ki zavezuje, prav tako na njegovega brata dvojčka.

Melje še vedno brbota delavsko kot Melje – Adrijan Grizold je tukaj narekoval tajnici svoje in moje članke in sva lahko diskuterala o Bachu& sinovih, o Händlu, o Haydnu in Mozartu, o Beethovenu in Schubertu, o Spohru in Webru, o Marschnerju in Loeweju, pa tudi o Mendelssohnu in Schumannu, o Lisztu in Wagnerju, o Brucknerju in Brahmsu, posebej o Hugu Wolfu iz Slovenj gradca, o Gustlu Mahlerju, ki je direktoroval in dirigiral v

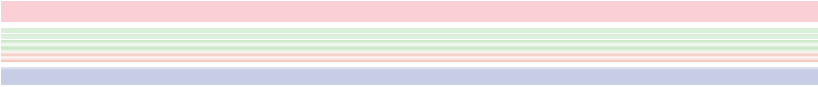
filharmoniji v Ljubljani, o Richardu Straussu in Maxu Regerju, oArnoldu Schönbergu – in kaj je že rekel Adrian Leverkühn, kaj je govoril dr. Faustus? -, o Hansu Pfitznerju, o Paulu Hindemithu..., zlasti pa o Frédéricu Chopinu in njegovi boleznin ljubezni, o Mauricu Ravelu, o Claudu Debussyju, ki je vplival name, da sem slikal njegovo mesečnost, ja, posebej navdušeno sva še z Adrianom in kje z drugimi diskutirala o Giuseppeju Verdiju, o Giacomu Pucciniju ali o Ferruccio Busoniju...

V cerkvah darujejo svete maše in je slišati molitev k Bogu, orgle in cerkveno milo petje, stare podobe pa zro zazrte v luč, ki lije motno skozi cerkvena okna: pomislim na čudovitega pesnika Marijana Tonkoviča in nehote na Gregorja in Gustava Strnišo. Huterblok se siví in je mrk v svojem notranjem dvorišču, kjer se otroci nismo nikoli igrali: pomislim na sošolko Titko in na Matsua Basha in na žabe, ribnike, na dvorišča in vrabce in na japonske haikuiste in na bonsai...

Mesto obišče sveti oče Janez Pavel II., čeprav le za kratek čas, samo za en dan, da posveti in posvečeno blagoslovljeno razglasi prvega slovenskega svetnika Antona Martina Slomška. Takrat je Maribor spet svetovno mesto, nič več ni samo "drugo največje mesto v Sloveniji", prešerno prepeva in ceste in ulice in trgi oživijo v veselju. In ljudje se začno zgodovinsko spominjati... Takrat se mesto Maribor tudi evropeizira, se odpre v svet.

Dandanes je mogoče govoriti o véliki zgodbi evropskih in slovenskih mest in mesta Maribora.

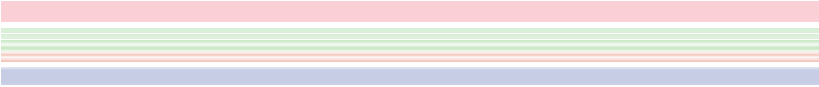
Ta zgodba se je začela z osamosvojitvijo Slovenije vsaj 10 let pred iztekom tega tisočletja, ko se medsebojne mestne razmere

razmrežijo v nove urbane kakovosti in urbana načela. Nove generacije odraščajo v povsem novih okvirih, ko je na voljo poceni mestno življenje z množično produkcijo in trgovanjem, torej tudi vrsta udobja, na drugi strani pa izrazita individuacija mestnih oseb, ki žive slojno docela zase.

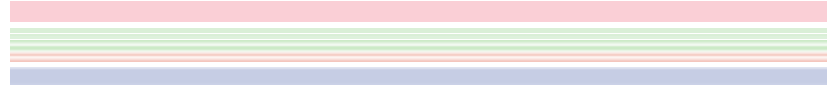
Mestna stratifikacija se še ne dogaja v smislu, ko bi lahko kdo določneje in natančneje opredelil razvoj mestne in regijske povezave z drugimi slovenskimi mesti, a le tako, da mesto Maribor ohrani svojo kulturno, civilizacijsko in zgodovinsko razvojno identiteto urbanosti. Vélika zgodba mesta Maribor govori o presežnosti tiste medsebojne problematike, ki uravnava zlasti s tehnologijami in s tehniko tudi nov, softverski življenjski slog. Cena tega razvoja in mestne rasti ne bi smela biti izražena v odslikavi balkanskih strašnih vojn, ki divjajo jugoslovansko na Kosovu, niti v ozemeljskih zahtevah sosednjih držav, da bi se slovenska mesta omejila v samosvojost znotraj lastnih zidov.

Zgornjekungoški čevljarški sin, a uspeli mariborski pisatelj Janez Švajncer je opisoval doživetja mariborskih in zalednih aktualnosti: *Streli na meji* (1955), *Prepozno* (1962), *Ulice brez ljubezni* (1965), *Karneval* (1968), *Klop v zelenem* (1970), *Že nekoč, danes, jutri* (1971), *Naravnost in naokoli* (1974), *Med kolovozi* (1975), *Pridi k potoku* (1976), *Sovraštvo in ljubezen* (1979), *Oči in srce* (1983), *Prelom* (1983), *Mrak pred svetlobo* (1985). Včasih odločajo o vélikih zgodbah v razvoju mest in skozi urbano načelo, torej tudi skozi nastanitev in nove izgradnje mesta celo navidez nepomembne okoliščine, ki so gesla in kdaj morda skrite kode napredovanja.

V tej véliki zgodbi Maribor mestno ni več samo provinca, ni več zgolj označen kot večno drugo največje slovensko mesto, ki v svoji vlogi drugega mesta mora obstajati s tovrstnim manjvrednostnim kompleksom, marveč se lahko postavlja ob rob vsem z vsemi svetovnimi in evropskimi razvitimi mesti. Diluvialne terase nad obrežjem Drave tostran in onstran ostajajo talne in so temelj naravne lege, ko se Drava izlije iz vzhodnoalpskega sveta v srednje podonavsko območje, kjer se stikajo Dravsko polje in Slovenske gorice, Pohorje in Kobansko. Mariborsko podeželansko zaledje ostaja v svoji naravni legi in vlogi in je mesto torej odvisno ne več zgolj od kakšne sebizadostnosti, marveč od razvoja celotne severovzhodne slovenske in štajerske regije.

Od srednjega veka naprej se je Maribor razvil v današnje dni postopno tako, da je ohranil nekatera poslopja iz posameznih obdobj in v posameznih – preimenovanih – ulicah in na cestah, ohranja in obnavlja, tudi širi trge in četrti, po katerih je mesto znano običajno panoramsko, prav tako ima svoje mostove in mestno prometne ter zunanje avtobusne, železniške, mednarodne letalske zveze. V svetovni globalizaciji medijev se Maribor povezuje s svetom tako, da je imel med prvimi instalacijo satelitske televizije, ima svoj tv studio in radijsko postajo, svoj Radio City, svoj študentski radio MARŠ in Evropsko hišo in da je razmrežen internetno. Poleg Založbe Obzorja Maribor je tukaj še knjižna in literarna produkcija v kulturni slovenski in mariborski reviji *Dialogi*, obenem pa razpečevanje mariborskih tiskovin z dnevnikom *Večer*, tednikom *7 Dni* in s študentskim listom *Katedra*, kjer so ostrili prvič svoja javna peresa mnogi mariborski bodoči novinarji in intelektualci. Le tovarniški tisk, ki je v realsocializmu vendarle informiral svoje delavstvo o poljskih sindikatih Solidar-

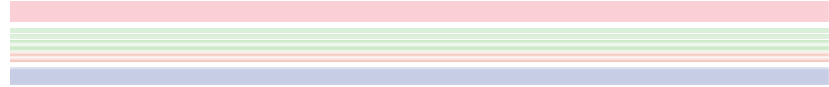
nošč, o človekovih in delavskih pravicah in svoboščinah, je zdaj potisnjen nekako ob rob.

Tipična mariborska odprtost ostaja verjetno odprta v svet, saj ne more več prevladati nad vsem notranja in vsenadzorna uprava, ki le označuje ne samo lastnih meščanov, ampak tudi prišleke in goste, in tudi ne samo na mariborski občinski praznik 20. Oktobra vsakoletno, ko se mesto spomni, da je bilo tega dne prvič dokumentirano kot mesto. Verjetno bo lahko tudi mariborska literatura in umetnost zaživela v novem tisočletju brez strožjega mestno upravnega nadzora, brez tistega postkomunizma, ki se pretvarja, da je svobodnjaški, v resnici pa ovira dostop že do osnovnih podatkov o mestu, saj ohranja obrazce, ki ne sodijo v kulturni in zgodovinski slog mestnega življenja.

Véliká mestna zgodba, ki se je začela z osamosvojitvijo slovenske države, odmeva v Maribor še s Slomškovo molitvijo in pesmijo za mesto, kakor z odločno besedo in mehko pesniško besedo generala Rudolfa Maistra. A že Herman Hesse je zapisal v *Stepnem volku*, da je meščan v svoji naravi le bitje slabotnih nagibov, tesnoben v strahu, da se bo izdal in ga je lahko vladati – ter da je zategadelj zamenjal veličino za moč, zakon za silo in volilne sobice za odgovornost.

Tako se Maribor ne bo razvil v veliki nakupovalni center, v neka-kšen megamarket slovenskega in prekmejno avstrijskega štajerstva, marveč bo ponudil lastno kulturno pristnost in gostoljubje.

Kjer sem hodil v otroški vrtec D(om)I(gre in)D(ela), stoji danes še vedno V(isoka)E(konomska)K(omercialna)Š(ola) ali Ekonom-ska fakulteta, kjer sem obiskoval Klasično gimnazijo, je danes V

(isoka)P(ravna)Š(ola), in kako nespretno sem moral samo enkrat igrati vlogo kraljevega svetovavca-filozofa v Shakespearjevem *Snu kresne noči*, Marko Feguš pa je bil *Tizba*....

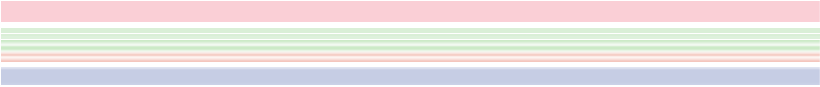
Zase lahko rečem, da sem živel v Mariboru in svetu, ki ga ni več, vendar sem živel v tem mestu med tolikero edinimi ljudmi. Vem, da pisanje spominov o mariborskem mestu in okolju ni "čisto" leposlovje, hkrati pa vem, da lahko opeva mesto samo večna mladost v srcu. Biti prerok v lastnem mestu? Prerok ali preprosto preizkušanec? Kaj bo reklo mesto o sebi čez sto ali dvesto let?

Preizkušenec...

Počutim se kot NN, kot Preizkušenec v rodnem mestu. Po nemško rečem: "Der Versuchte" in mislim na mariborsko dramo, ki se spet dogaja in se dogaja zgodovinsko naprej. In ko se pojavim kje na železniški postaji in poznam naprej vsak kotic in cesto in ravno tam naprej vsak korak, vsaka vrata, vsaka okna, tiho vzkliknem vsemu navkljub: Pozdravljen, Maribor! Pozdravljen moj rodni Maribor! Kje vse sem popotoval, kod vse hodil po slovenski zemlji in bil na drugih, tujih širših cestah in v svetu na bolj opremljenih mestnih krajih, na večjih mostovih, v širjavah in veličinah, a kadar sem se že vračal k tebi, sem se kakor v tihem birnanskem pričakovanju prav deško veselil, da me obdaruješ, da boš dobri, stari in prijazni Maribor, resnica moje in naše mladosti, izpolnitev upanja in izvir bistre ljubezni: kar je bilo zame še v trpljenju srečno usodno, je bilo za druge ničesno gonobno. Preizkušenec najdevam svoje stopinje smrtne zemlje, rodno grudo in na vsakem koraku srečujem, kar je bilo....—

Jaz

sem ,

ki sem -
bil in bom
bivajoč v svetu, skozi koroška vrata,
v krogu mestnega tlaka in streh, na studencih
v besedju ali v odmevnem molku samote,
ki sem zunaj zarotnikov porotnikov, zunaj kalvarije
okenskih šip in praznih blaznih ozrcal, melje
v znakih nešteto smrti in na dravskem pobrežju
rečno, srečno in nesrečno iz sebe, čez brezje
sam, v zasoplih izrekih, na ustnicah ali med listjem
mestnega parka in pohorskih gozdov, piramidno
upodobljen podnevi, ponoči, kadarkoli vsejan
v knjige in računalnike, kolodvorsko
sem pohorsko, skozi košake
vsaj živel tukaj, tukaj, po nebom vseh letnih časov
in sem doživel nočno stražo, tabor, jutranje vzdih:
tezno dobrovo, granit in Maribor.

(V Ljubljani, 1994-2000)

VLADIMIR GAJŠEK
DRUGA KNJIGA O MARIBORU

I. izdaja, 2009

založila in izdala
Intelyway webmedia

za založbo
Vladimir Gajšek

uredil
Vladimir Gajšek

jezikovni pregled
Vid Gajšek

opremil in tehnično uredil
Vid Gajšek

ilustrator
Vid Gajšek

© Intelyway webmedia, 2009, Ljubljana

E✉ vladimir.gajsek@intelyway.com

E✉ vid.gajsek@intelyway.com

Druga knjiga o Mariboru

Mesto ob Dravi, kjer okrutni prostaki medse streljajo s frnikolami begotnih očesc, kjer so požrli moje ime na občini brezdušnih krivic, o, zginejo stare avstrijske besedice v grlu, Anne Marie, zgnijejo besede na ustnicah neizgovorjene slovensko

v Mariboru kje, koder skozi vrata ni več sveta, ko je čakalnica predsmrtnic kakor glažuta, avtobusna postaja, da položim glavo pod staro trto koderkoli štajersko, in kdor je živel, je živel z mano, hlastavo izobčen - ki sem se izselil iz mesta otroških strahov, Marjetica,

Faust, ampak je nekaj nedomačega zavelo s Pohorja, čez dravski most, na kužni glavni trg, arkadno, od kolodvora z bežnimi poljubi in prostori, Marburg in Steiermark 1847, o fantič, Maister zelenega Štajerja, kje pravkar na belem kolodvoru -

ni Odisejeve vrnitve, ni Itake rodne na stropu? in kaj Josef M. Gebler na grajskem trgu, spomeniki so pobegnili v utrujeno pozabo in prah, utelešeni v poslednji smrti, kamen na kamen, srce na srce, izobčili so nas, ata!

Nikamor nisem mogel iz rodnega mesta, kjer je beg pisan na kožo in severni sij v očeh, in vsak korak je padel v brezno, vsak stopicljaj, v brezje mrtvih, brezčutnih mariborskih butlov - v mestu ob Dravi, kjer krutost sameva, večer,

in kaj turisti v akvariju ali čez pozabljene mostove, kaj je kuhala mama za zajtrk, takrat so učitelji izumrli, takrat so ostale gole stene s pročelji, sprehodi mimo, vsak z vsakomer mimo, samo otroci se lovijo z bl. Antonom Martinom Slomškom.